

Spolupráca samosprávy a subjektov sociálnej ekonomiky pri riešení krízových situácií

2024

© Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i., Košice

Granty EHP predstavujú príspevok Islandu, Lichtenštajnska a Nórska k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

Projekt č. GGC01007 „Mestá v rozšírenom Európskom priestore: Spoločný rozvoj kapacít verejných inštitúcií prostredníctvom slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a zvyšovanie integrity verejných záležitostí (CEEAA)“ získal grant z Islandu, Lichtenštajnska a Nórska v sume 458 504 € prostredníctvom Grantov EHP. Projekt bol spolufinancovaný vo výške 15 % z prostriedkov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Realizácia projektu prispieva k naplneniu hlavného sloganu tohto programového obdobia:

“Working together for a green, competitive and inclusive Europe”.

Názory vyjadrené v tejto štúdii sú výlučne názormi autorov a nemusia nevyhnutne predstavovať stanovisko darcu, ktorý nenesie zodpovednosť za použitie prezentovaných informácií.

© Grafické spracovanie: Tlačiareň uBabeja s.r.o.

© Fotografie: pexels.com

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

ISBN: 978-80-89524-98-3

<https://doi.org/10.31577/2024.9788089524983>

Spolupráca samosprávy a subjektov sociálnej ekonomiky pri riešení krízových situácií

Editor:

Zuzana Polačková (CSPV SAV, v. v. i.)

Autori:

Taras Danko (National Technical University, Kharkiv Polytechnic Institute)

Zuzana Katreniaková (LF UPJŠ v Košiciach)

Bård Kårtveit a Vigdis Nygaard
(NORCE Norwegian Research Centre AS)

Veronika Poklembová (ETP Slovensko)

Alena Vachnová (Nadácia DEDO)

2024

Obsah

Úvod

[4]

Pilotný projekt

Housing First

pre rodiny bez domova
v Košiciach

[8]

Pomoc odídencom z Ukrajiny v Košiciach

– od prvého kontaktu
k dlhodobej podpore

[30]

Zabezpečenie starostlivosti o ľudí

v bytovej núdzi v meste Košice
a blízkom okolí v kontexte pandémie
COVID-19

[21]

Úloha subjektov sociálnej ekonomiky

pri riešení situácie
energetickej krízy
v Charkove

[41]

Skúsenosť s prijímaním utečencov z Ukrajiny v Nórsku:

Príklad mestečka Alta

[52]

Úvod

Obdobie ostatných rokov je pre Európu charakteristické viacerými krízami. Utečenecká kríza, environmentálna kríza, kríza spôsobená pandémiou COVID-19, kríza dôvery, energetická kríza, inflačná kríza, kríza spôsobená Ruskou agresiou na Ukrajinu... Tieto sú vzájomne previazané a podmienené a ich intenzita a frekvencia je tak výrazná, že vo verejnom diskurze sa pre označenie aktuálnej situácie začal používať termín polykríza. Tento vyjadruje stav, kedy jednotlivé typy kríz nie je možné od seba vzájomne oddeliť a krízy sa vzájomne prelínajú. Podľa mnohých ide o situáciu, ktorú možno považovať za fenomén súčasnosti.

Za fenomén súčasnosti je možné označiť aj stratu dôvery voči verejným inštitúciám, ktorá sa označuje aj ako kríza dôvery. Strata dôvery voči verejným inštitúciám znamená ohrozenie hodnôt akými sú demokracia, solidarita alebo viera v poznanie. Viaceré výskumy upozorňujú, že ľudia prestávajú veriť tradičným inštitúciám a hľadajú alternatívu, pričom tento fenomén je na Slovensku zvlášť prítomný. Na druhej strane, výsledky prieskumov realizovaných na Slovensku dlhodobo indikujú, že práve miestna samospráva predstavuje stabilnú os dôvery v inštitúcie. Podľa prieskumu Ako sa máš Slovensko?¹ miestne samosprávy sú jedny z najdôveryhodnejších subjektov na Slovensku a dôveruje im 36 % opýtaných. V rebríčku dôveryhodnosti ich predbiehajú iba zamestnávateľia, ktorým dôveruje 40 % respondentov.

O realizácii podobných prieskumov v iných krajinách nevieme, preto je ťažké argumentovať medzinárodným porovnaním. Výskum v oblasti dôvery v inštitúcie však tvrdí, že dôvera v inštitúcie je vo veľkej miere formovaná vnímaním férovosti

1 SAV, 2022

a (na výsledkoch založenej) výkonnosti týchto inštitúcií.² Zvyšovanie dôvery je teda podmienené kvalitou výkonu a spravodlivým a transparentným správaním.

Ostatné obdobie samosprávam na Slovensku, ako i v ďalších krajinách, ponúklo viacero, často nečakaných (a možno tvrdiť, že aj neželaných) príležitostí, prostredníctvom ktorých svoju výkonnosť a férovosť mohli demonštrovať. Išlo najmä o situácie spojené s krízovou situáciou spôsobenou pandémiou ochorenia COVID-19 alebo náporom odídencom z Ukrajiny, ktorí sa na Slovensku ocitli vďaka ruskej agresii na Ukrajinu.

V súvislosti so situáciou na Slovensku možno tvrdiť, že spoločným menovateľom týchto situácií bolo, že samospráva bola často prinútená konať vzhľadom na nečinnosť iných inštitúcií a reagovala tak na urgentné potreby svojich obyvateľov, alebo ľudí, ktorí sa na území samosprávy ocitli. Rôzne samosprávy sa výziev chopili rôznou intenzitou. Tiež je potrebné skonštatovať, že možnosti samosprávy sú vo výraznej miere determinované aj jej veľkosťou, pričom veľké mestá majú pochopiteľne viac možností a kapacít ako malé obce, ktorých finančné a ľudské kapacity sú nepomerne menšie, avšak rozsah kompetencií zostáva rovnaký.

Nasledujúce texty prinášajú príklady reakcie zo strany samosprávy z troch krajín. Zo Slovenska, kde je situácia ilustrovaná prostredníctvom príkladov z Košíc, z Ukrajiny, príkladom mesta Charkov a z Nórska, príkladom mestiečka Alta.

Výber krajín a miest nebol náhodný. Vo všetkých troch prípadoch ide o cieľové lokality alebo partnerské mesta združené v rámci projektu s názvom „Mestá v rozšírenom európskom priestore: spoločný rozvoj kapacít verejných inštitúcií prostredníctvom slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a zvyšovanie integrity verejných záležitostí“³ financovaného z prostriedkov Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho priestoru, v rámci ktorého táto publikácia vznikla.

Vo všetkých nasledujúcich textoch hrá hlavnú úlohu miestna samospráva. Napriek tomu, že táto má v jednotlivých krajinách rôzne postavenie a disponuje rôznymi kompetenciami a možnosťami, vo všetkých troch krajinách je vysoko rešpektovaná a na strane obyvateľov je rozpoznávaná a dôveryhodná. Avšak, miestna samospráva, rovnako ako i ten najlepší herec, len zriedka dokáže podať plnohodnotný výkon osamotene. Nasledujúce texty preto hovoria aj o spolupráci s inými subjektami, s dôrazom na subjekty sociálnej ekonomiky, a benefitmi, ktoré táto spolupráca prináša.

V teórii spoločenských vied sa často objavuje diskusia o efektoch tzv. štvornásobnej, prípadne pätnásobnej špirály,⁴ teda o efektoch, ktoré prináša prepojenie kľúčových oblastí spoločnosti, ktorými sú politika, veda, priemysel a občianska angažovanosť, prípadne environmentálne determinanty a spolupráca organizácií zastupujúcich tieto oblasti. Efekt viacnásobnej špirály je považovaný za základ inovácie, vrátane sociálnej inovácie.

Sociálna inovácia nastupuje v období, keď staré riešenia problémov zlyhávajú a stávajú sa neaktuálnymi. Prítomnosť obdobia polykrízy je dôkazom zlyhania starých riešení problémov a potreby nových prístupov. Teória ponúka široké spektrum

2 Murtin et al, 2018

3 Viac info o projekte viď www.ceeaa-cooperation.com

4 tzv. quadruple / quintuple helix model

definícií sociálnej inovácie, spoločným menovateľom všetkých sú však základné charakteristiky sociálnej inovácie⁵, ktorými sú:

- multisektorovosť (do riešenia sú angažovaní hráči z viacerých sektorov)
- multidisciplinarita (ku riešeniu problému sa pristupuje v kontexte viacerých vedných disciplín a na riešenie problému sa nahliada v širšom kontexte)
- viacrozmernosť (riešenie problému sa realizuje na viacerých stupňoch)
- otvorený proces spolupráce (relevantné zainteresované skupiny prinášajú a zdieľajú svoje znalosti, informácie, skúsenosti a zdroje za účelom dosiahnutia zmeny, ktorá je pre tieto skupiny relevantná)
- schopnosť škálovať (teda priniesť tzv. systémovú zmenu, ktorá má dopad na širšiu skupinu ľudí ako na bezprostredné okolie realizátora)
- schopnosť redefinovať vzťahy (určujú sa nové pravidlá vďaka čomu sa menia zaužívané spôsoby, hierarchia a rezortizmus)

Nasledujúci text prináša päť prípadových štúdií ohľadom riešenia problémov, ktorým miestna samospráva čelí. Prípadové štúdie z Košíc sa týkajú prioritne sociálnej oblasti a témam ako bytová dostupnosť pre najviac ohrozené skupiny, reakcia v pandemickej situácii a reakcia na dramatický prílev utečencov z Ukrajiny spôsobený ozbrojeným konfliktom na Ukrajine. Jedna prípadová štúdia prichádza z mesta Charkov, ktoré je rovnako ako Košice zapojené do realizácie vyššie uvedeného projektu. Od začiatku projektu sa však situácia v meste Charkov dramaticky zmenila

a do popredia sa dostali otázky bezpečnosti v najširšom slova zmysle a témy súvisiace s fyzickou záchranou mesta a jej obyvateľov. Prípadová štúdia z mesta Charkov sa preto týka energetickej bezpečnosti a podpory zelenej ekonomiky. Piata prípadová je z prostredia malého nórskeho mesta Alta, z najsevernejšej časti krajiny a hovorí o tom, ako mesto reagovalo na príchod odíden-
cov z Ukrajiny, ktorí sa rozhodli hľadať bezpečie práve v Nórsku.

Ako je už uvedené, vo všetkých nasledujúcich textoch je hlavným aktérom samospráva. Kľúčovú úlohu však vždy hrajú subjekty sociálnej ekonomiky, ktoré sú obvyčajne výsledkom občianskej angažovanosti. Ide o organizácie, ktorých právna forma obvyčajne prislúcha neziskovému sektoru a sú často označované aj ako mimovládne neziskové organizácie (MVO).

Úlohy týchto organizácií a miera ich zaangažovania sú v každom z prípadov opísaných v nasledujúcich textoch rozličné, vždy však zohrávajú kľúčovú úlohu v identifikácii problému, navrhovaní riešení a účasti pri realizácii riešenia.

V nasledujúcich prípadových štúdiách organizácie, ktoré reprezentujú sektor sociálnej ekonomiky, iniciovali spoluprácu s ďalšími subjektami a snažili sa, aby návrhy riešenia problému boli identifikované v multisektrovej a multidisciplinárnej spolupráci. V každom z prípadov tiež došlo, alebo dochádza ku zmene vzťahov a hierarchie medzi zapojenými organizáciami, vďaka čomu je možné osloviť nové cieľové skupiny a problém riešiť vo väčšom rozsahu. Každý z uvedených príkladov je teda možné vnímať aj ako príklad sociálnej inovácie.

Spolupráca samosprávy so subjektami sociálnej ekonomiky je pre obe zúčastnené strany nepochybne prínosom, v rámci ktorého je možné efektívne kombinovať zdroje a kompetencie

zúčastnených strán. Subjekty sociálnej ekonomiky obyčajne prinášajú nové prístupy a expertízu, samosprávy ponúkajú priestor pre realizáciu týchto prístupov. Podmienkou však je aktívna účasť samosprávy a naozajstné uplatňovanie princípu partnerstva, v rámci ktorého žiadna zo zúčastnených strán nie je podceňovaná.

Ambíciou nasledujúcich textov je ponúknuť inšpiráciu pre ďalšie samosprávy, či zo Slovenska alebo Ukrajiny, v riešení rôznych typov krízových situácií. V niektorých prípadoch ide o situácie, ktoré sú prítomné dlhodobo, ako je napr. nedostupnosť bývania pre ohrozené skupiny a problém bezdomovectva, integrácia cudzincov alebo otázka energetickej bezpečnosti. V iných ide o situácie, ktoré vznikli neočakávane, bez akejkoľvek prípravy a ich riešenie prekračuje primárne alebo prenesené kompetencie miestnej samosprávy, reakcia samosprávy je však v mnohých ohľadoch kľúčová a priamo ovplyvňuje ľudskú dôstojnosť dotknutých osôb. Ide napríklad o reakciu samosprávy v čase pandémie voči situácii ľudí bez domova alebo o situáciu ľudí, ktorí utiekali pred vojnovým konfliktom na Ukrajinu.

Uvedené prípadové štúdie môžu byť tiež inšpiráciou pre posilnenie medzisektorovej spolupráce v rámci verejno-súkromných partnerstiev samosprávy a subjektov sociálnej ekonomiky, ktoré svoju silu a výhody opakovane demonštrujú nielen v čase krízy.

Hlavným posolstvom tejto publikácie má byť výzva ku stabilnej spolupráci a vzájomnému rešpektu medzi samosprávami a organizáciami sociálnej ekonomiky. Zdá sa, že iba spolupráca postavená na princípoch férovosti, výkonnosti a snahy o dosahovanie pozitívnych spoločenských zmien dokáže čeliť výzvam, ktoré polykríza prináša do každodennosti samosprávy.

Referencie:

- Murtin, F., Fleischer L., Siegerink, V., Aassve, A., Algan, Y., Boarini, Y. et al. (2018), Trust and its determinants: Evidence from the Trustlab experiment, Working Paper No. 89, OECD Publishing.
[https://one.oecd.org/document/SDD/DOC\(2018\)2/En/pdf](https://one.oecd.org/document/SDD/DOC(2018)2/En/pdf)
- Polačková, Z. a Pongrácz, E. (2022) Správa o stave ekosystému sociálnych inovácií na Slovensku, MPSVaR SR, Bratislava,
https://www.mpsvr.sk/files/sk/uvodna-stranka/narodne-kompetencne-centrum-socialne-inovacie/dokumenty/sprava-stave-ekosystemu-si-slovensku_mpsvr-sr_022022.pdf
- SAV (2022): Prieskum „Ako sa máte, Slovensko?“, „Dôvera v inštitúcie v súvislosti s pandemiou“, Bratislava,
<https://www.akosamate-slovensko.sk/tema/dovera-v-institucie/>

Pilotný projekt Housing First pre rodiny bez domova v Košiciach

Alena Vachnová⁶

Situácia bezdomovectva v Košiciach

V Košiciach, druhom najväčšom meste na Slovensku, zažíva podľa kvalifikovaného odhadu Mesta Košice bezdomovectvo či bytovú núdzu takmer 5000 obyvateľov⁷, medzi nimi 309 rodín s deťmi.⁸ Bezdomovectvo a bytová núdza v Košiciach sa netýka jednej homogénnej skupiny obyvateľov, práve naopak. Skúsenosť s bezdomovectvom majú jednotlivci i rodiny, deti, mladí ľudia i seniori, muži i ženy. Sú to obyvatelia Košíc, ktorí žijú bez prístrešia, bez bývania, v neistom alebo nevhodnom bývaní, čo sú životné situácie, definované v ETHOS – Európskej typológii bezdomovectva a vylúčenia z bývania.⁹ Bezdomovectvo v Košiciach má svoje špecifické charakteristiky – má vo veľkej miere skôr chronický ako epizodický charakter a výrazne zasahuje rodiny s deťmi, pričom ho v týchto rodinách zažíva už druhá generácia

6 JUDr. Alena Vachnová, PhD., MPA, Nadácia DEDO, predsedníčka správnej rady, vachnova@nadaciadedo.sk

7 Mesto Košice, „Konceptia postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030“, 2022, https://static.kosice.sk/meeting/point/W9hy4w6gYqT6GuzT6i/waimaEd00cHzuQ4JFw/F6r9jffSACQh5utAGWF/bod_42_koncepcia_bezdomovectvo_2022_2030.zip.

8 Daniel Gerbery, Zuzana Turkovič, a Darina Ondrušová, „Záverečná správa z registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach“, 2021, https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A1-spr%C3%A1va_RT_final.pdf.

9 “ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion”, cit 14. január 2023, <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>.

detí.¹⁰ Znamená to, že v Košiciach sa mnohé deti do bezdomovectva rodia. Podľa zistení Registračného týždňa pre rodiny s deťmi v bytovej núdzi v Košiciach, organizovaného Nadáciou DEDO v spolupráci s Mestom Košice a ďalšími partnermi v máji 2021, bol podľa konzervatívneho odhadu počet detí v zaregistrovaných rodinách koncom mája 2021 minimálne 746.¹¹ Medzi ďalšie hlavné zistenia registračného týždňa patrí, že 61 % zaregistrovaných rodín žije v nelegálnych osídleniach, 24 % v útulkoch, a takmer štvrtinu rodín tvoria jednorodičovské rodiny. Zistilo sa, že vo veľkej miere ide o mladé rodiny (až v 42 % rodín sú rodičia mladší ako 29 rokov, 72 % mladší ako 39 rokov) s malými deťmi (20 % detí je mladších ako 3 roky, ďalších 14 % mladších ako 6 rokov).¹² Dve skupiny rodín so skúsenosťou bezdomovectva sú potenciálne vysoko zraniteľné. Ide najmä o jednorodičovské rodiny, prevažne matky-samoživiteľky a veľké rodiny (s 5 a viac členmi). Obe skupiny sú zraniteľné najmä z dôvodu nízkych príjmov rodičov (až 42 % jednorodičovských aj veľkých rodín je finančne závislých od materského/rodičovského príspevku) a ich nízkemu dosiahnutému vzdelaniu, pričom obe skupiny potenciálne čelia vyšším bariéram v prístupe k bývaniu.¹³

V Košiciach sa nachádza 13 lokalít, v ktorých sa nachádzajú nelegálne osídlenia, pričom až v štyroch z nich žije viac ako 40 rodín.¹⁴ Typy obydli sú rôzne, zahŕňajú záhradné chatky, karavány, a rôzne prístrešky, častokrát veľmi jednoduchého charakteru, bez okien a uzamykateľných dverí. Práve v nelegálnych osídleniach je kritická situácia prístupu k energiám – okrem rodín ubytovaných v útulkoch či zariadeniach núdzového bývania, až 52 % rodín bez domova nemá prístup k pitnej vode, 48 % k plynu a 32 % k elektrine.¹⁵

Zníženie dostupnosti bývania sa dnes na Slovensku týka nielen nízkopríjmových domácností, ale stále viac zasahuje širšie spektrum obyvateľstva. Politiky bývania na Slovensku sú dlhodobo zamerané na vlastnícke bývanie, k čomu smerovala aj väčšina opatrení národnej vlády. Tento fakt v kombinácii s masívnou privatizáciou bytov v deväťdesiatych rokoch spôsobil, že mestá a obce dnes disponujú extrémne malými bytovými fondmi, ktorými by mohli riešiť situáciu bezdomovectva či bytovej núdze zraniteľných skupín. Navyše, obce a mestá len vo veľmi malom rozsahu budovali ďalšie bytové jednotky, ktoré by z dostupných finančných zdrojov vyčlenených zo štátneho rozpočtu dopĺňali kapacity nájomného či sociálneho nájomného bývania. Dostupné bývanie sa tak stalo zriedkavým a ak existuje, napríklad vo forme sociálneho nájomného bývania, často k nemu nemajú prístup tie najzraniteľnejšie skupiny obyvateľov, a to aj z dôvodu prísne nastavených pravidiel miestnej samosprávy.

Mesto Košice v roku 2022 disponovalo 1208 sociálnymi bytmi, z ktorých bolo 678 bytov určených na bývanie seniorov (tzv. malometrážne byty), a 500 bytov na bývanie rodín (tzv. kompenzačné

10 Pozn. 9 % respondentov/respondentiek, rodičov detí, uviedlo skúsenosť so životom v detskom veku v prístrešku v osade a 3,2 % v zariadení núdzového bývania.

14 % respondentov/respondentiek uviedlo, že časť detstva strávili v detských domovoch. Viď str. 27 – Gerbery, Turkovič, a Ondrušová, „Záverečná správa z registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach“.

11 Gerbery, Turkovič, a Ondrušová.

12 Gerbery, Turkovič, a Ondrušová.

13 Alena Vachnová a Matej Hajdu, „Policy Memo: Comprehensive Services for Homeless People in Kosice (Slovakia)“, 2022.

14 Mesto Košice, „Konceptia postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030“.

15 Gerbery, Turkovič, a Ondrušová, „Záverečná správa z registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach“.

a iné sociálne byty).¹⁶ Práve byty určené na bývanie rodín sú v Košiciach väčšinou lokalizované v ghetoizovaných zónach (prevažne na okraji mesta, so zníženou dostupnosťou verejnej dopravy či zamestnania), význačných vysokou mierou segregácie a zlého technického stavu bytov. Navyše, podmienky získania sociálneho nájomného bývania sa vyznačujú vysokou mierou prahov (Mesto Košice má jednu z najprísnejších miestnych legistatív na získanie sociálneho nájomného bytu), takže je z neho veľká časť zraniteľných domácností úplne vylúčená. Podiel sociálnych nájomných bytov sa navyše za ostatných 15 rokov znížil spolu o 305 bytových jednotiek, a to z dôvodu asanácie vynútenej ich kritickým technickým stavom.¹⁷ Ako uvádza Mesto Košice v Konceptii postupného ukončovania bezdomovectva a riešenia nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030, „vznik nelegálnych osídlení súvisí najmä s asanáciou bytových domov na LIX (Lunik IX), v rokoch 2008 až 2019 bolo asanovaných 305 bytových jednotiek. Okrem obyvateľov asanovaných bytových domov nelegálne osídlenia zakladali aj novovytvárané, najmä mladé rodiny z preplnených bytov, rodiny, ktoré prišli o bývanie v dôsledku neplatnosti nájomnej zmluvy a pod.“¹⁸

Ako základná infraštruktúra pomoci ľuďom bez domova dnes prioritne slúžia sociálne služby, a to terénne, ambulantné

a pobytové. V Košiciach dnes pôsobí minimálne 25 organizácií, inštitúcií či združení občanov, ktoré prevádzkujú najmä nocľahárne a útulky, poradenské a komunitné služby ambulantného aj terénneho charakteru (niektorí poskytovatelia sú mimovládny organizáciami či združeniami občanov, ktoré fungujú ako dobrovoľnícke organizácie a nie sú registrovanými poskytovateľmi sociálnych služieb).¹⁹ Novým typom služieb sú služby podpory samostatného bývania a projekty zdostupňovania bývania, ktoré sú reakciou na silnejúcu potrebu a trend zamerat sa na ukončovanie bezdomovectva oproti aktuálne väčšinovému prístupu manažovania bezdomovectva. Systém sociálnych služieb, financovaný miestnou a regionálnou samosprávou, ale aj štátnym rozpočtom, sa rovnako ako v iných slovenských mestách vyznačuje fragmentáciou, nedostatočnou kapacitou, vysokými prahmi služieb, a len veľmi limitovanou schopnosťou adresovať potreby ľudí bez domova s vysokou mierou komplexných potrieb. Najmä v prípade pobytových sociálnych služieb, zápasia poskytovatelia a prijímatelia sociálnych služieb v Košiciach s nevyhovujúcim technickým stavom zariadení. Z dôvodu nedostupnosti bývania dnes pobytové sociálne služby supľujú rolu bývania, čoho výsledkom je dlhodobé využívanie služieb krízovej intervencie a „zacyklenie“ prijímateľov v systéme sociálnych služieb, najmä nocľahárni a útulkov.

Organizáciou, ktorá sa v Košiciach dlhodobo venuje pomoci rodinám bez domova, je Nadácia DEDO.²⁰ Vo svojej 25 ročnej histórii, počas ktorej sa jej misia vyvíjala od pomoci deťom vyrastajúcim v detských domovoch k prevencii vyňatia detí do náhradnej starostlivosti až k aktuálnemu ukončovaniu bezdomovectva rodín, priniesla nadácia viacero sociálnych inovácií,

16 Mesto Košice, „Konceptia postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030“.

17 Mesto Košice.

18 Mesto Košice.

19 Vachnová a Hajdu, „Policy Memo: Comprehensive Services for Homeless People in Kosice (Slovakia)“.

20 „Nadácia DEDO – Rodina patrí domov“, cit 14. január 2023, <https://www.nadaciadedo.sk/>.

ktoré sa následne stali súčasťou národnej legislatívy a boli škálované na celom území Slovenska, prioritne v oblasti sociálnych služieb krízovej intervencie. Nadácia DEDO ako zakladateľka niekoľkých organizácií poskytujúcich priame služby mladým dospelým a rodinám bez domova,²¹ inšpirovaná skúsenosťami zo zahraničia, začala v roku 2018 budovať Program Bývanie s odbornou podporou založený na prístupe Housing First. Nadácia v tom čase disponovala bytovými jednotkami, ktoré mala vo vlastníctve, resp. ktoré získala od partnerskej organizácie do nájmu s možnosťou podnájať ich rodinám bez domova, čím začala budovať bytový fond určený ako dostupné nájomné bývanie pre rodiny so skúsenosťou bezdomovectva. V roku 2019 nadácia založila neziskovú organizáciu Všetci pre rodinu, n.o.,²² ktorá si následne zaregistrovala sociálnu službu podpora samostatného bývania zameranú na pomoc zabývaným rodinám s cieľom udržať si bývanie. Išlo o prvú organizáciu na Slovensku, ktorá si zaregistrovala tento typ služby so zameraním na cieľovú skupinu rodín bez domova. Podporu v bývaní začal poskytovať multidisciplinárny tím integrujúci zdravotnú a sociálnu starostlivosť, a to aj vďaka finančnej podpore Active Citizens Fund (EEA grants) a príspevku na poskytovanie sociálnej služby od Košického samosprávneho kraja. Mentorom pri tvorbe programu

bývania s podporou a aplikácii prístupu Housing First bola od začiatku dizajnovania programu Platforma pro sociální bydlení²³ z Českej republiky, ktorá mala viacročné skúsenosti s ukončovaním bezdomovectva v českých mestách.

Housing First, alebo Bývanie ako prvé, využíva bývanie skôr ako východisko než ako cieľ. V rámci Housing First je možné sa okamžite zamerať na umožnenie bývania vo vlastnom domove a v rámci komunity. Housing First sa tiež zameriava na zlepšenie zdravotného stavu, životnej spokojnosti a sociálnej podpory ľuďom bez domova, s ktorými sa pracuje. To je veľký rozdiel oproti službám pre ľudí bez domova, ktoré sa snažia pripraviť osoby s vysokou potrebou podpory na bývanie ešte predtým, ako sa môžu nasťahovať do bytu (prístup známy ako Housing Ready, alebo prestupné bývanie). Niektoré existujúce modely služieb pre ľudí bez domova vyžadujú, aby klient preukázal abstinenciu alebo ochotu liečiť sa a absolvoval tréning samostatného života ešte predtým, ako mu je bývanie poskytnuté. V týchto typoch služieb pre osoby bez domova prichádza bývanie na rad ako posledné.

Koncept Housing First je vytvorený pre osoby, ktoré potrebujú intenzívnu sociálnu podporu, aby boli schopné opustiť situáciu bezdomovectva. Medzi cieľové skupiny patria ľudia bez domova s vážnymi diagnózami či zdravotným znevýhodnením, ľudia bez domova s vážnymi duševnými chorobami či diagnózami, drogový či alkoholovo závislí ľudia bez domova, ľudia zažívajúci bezdomovectvo dlhodobo či opakovane, ale tiež mladí dospelí či rodiny s deťmi. Princípy Housing First, aplikované na európsky kontext, boli spracované a vydané organizáciou FEANTSA vo forme Európskej príručky „Bývanie ako prvé“.²⁴

21 DORKA, n.o. a Domovské vzdelávacie centrum, n.o.

22 „Všetci Pre Rodinu, n.o.“, Všetci pre rodinu, n.o., cit 14. január 2023, <https://vsetciperrodinu.sk/>.

23 „Platforma pro sociální bydlení | ukončujeme bezdomovectví V ČR“, cit 14. január 2023, <https://socialnibydeni.org/>.

24 Nicholas Pleace, *Európska príručka Bydlení především*, prvé (Praha: Úřad vlády ČR – Sekce pro lidská práva, 2017), <https://housingfirsteurope.eu/wp-content/uploads/2021/11/housing-first-guide-czech.pdf>.

Vznik a základné parametre projektu Housing First v Košiciach

Mesto Košice začalo na jeseň v roku 2019 s prípravou Koncepcie prevencie a ukončovania bytovej núdze a to participatívnym procesom. Práve na úvodných stretnutiach pracovnej skupiny bol Nadáciou DEDO prezentovaný prístup Housing First a vznikla úvaha o spolupráci Mesta Košice a nadácie na vytvorení pilotného projektu Housing First pre rodiny v Košiciach. V máji 2020, krátko po vypuknutí pandémie COVID-19, bol mestskou radou prerokovaný a schválený materiál definujúci detaily a harmonogram spolupráce na pilotnom projekte, ktorý bol následne prerokovaný a dňa 30. 7. 2020 schválený Mestským zastupiteľstvom v Košiciach. Súčasťou materiálu bolo aj Memorandum o spolupráci, ktoré bolo následne podpísané na obdobie 10 rokov. Memorandum rámcovo upravuje spoluprácu partnerov na pilotnom projekte Housing First pre rodiny v Košiciach, ale definuje tiež ďalšie oblasti potenciálnej spolupráce, zamerané najmä na tvorbu koncepcií a politik v oblasti ukončovania bezdomovectva. Pilotný projekt bol definovaný ako jedna z aktivít pripravovanejestskej koncepcie na riešenie situácie bezdomovectva.²⁵

Pilotný projekt Housing First pre rodiny pozostáva z troch hlavných zložiek: bývania, odbornej podpory a výskumu.²⁶

V oblasti bývania sa Mesto Košice zaviazalo poskytnúť Nadácii DEDO do nájmu 10 mestských bytov v rôznych mestských častiach (zoznam bytov bol definovaný) v stave vhodnom na bývanie na obdobie 10 rokov. Nadácia DEDO sa ako správca bytov prostredníctvom nájomných zmlúv zaviazala poskytnúť bývanie 10 rodinám so skúsenosťou bezdomovectva na obdobie min. 2

rokov s možnosťou opakovaného predĺženia zmluvy. Podmienkou účasti v projekte bolo pre rodiny povinnosť platiť nájomné, úloha byť dobrým susedom a ochota prijať odbornú podporu (prostredníctvom služby Podpora samostatného bývania poskytovanej Všetci pre rodinu, n.o. na báze pravidelných stretnutí), ktorá im bola poskytnutá s cieľom udržať si bývanie (štandardné podmienky prístupu Housing First). Nadácia DEDO sa tiež zaviazala poskytnúť aj prostredníctvom spolupráce s partnermi pomoc rodinám pri vybavení a zariadení domácností, a tiež ako nájomca bytov mala garantovať platenie nájomného.²⁷

V oblasti odbornej podpory sa Nadácia DEDO zaviazala zabezpečiť výber rodín a pridelenie bytov rodinám, prípravu, zabývanie, odborné sprevádzanie a dlhodobú podporu rodín vybraných do projektu prostredníctvom integrovaného multidisciplinárneho tímu (súčasť organizácie Všetci pre rodinu, n.o.), zabezpečujúceho sociálne, zdravotné, právne a ďalšie potrebné poradenstvo a to s cieľom, aby si rodiny udržali bývanie a prosperovali v ňom. Odborná podpora mala byť poskytovaná s intenzitou, v rozsahu a spôsobom šitým na mieru každej rodine (aj s intenzitou vyššou ako na týždennej báze). Integrovaný multidisciplinárny tím mal poskytovať odbornú podporu prostredníctvom terénnej sociálnej služby Podpora samostatného bývania, ktorá bola v tom čase prvou registrovanou sociálnou službou tohto typu v Košickom samosprávnom kraji.²⁸

25 Mesto Košice, „Projekt Housing First pre rodiny v Košiciach“, 25. jún 2020, https://static.kosice.sk/meeting/point/011ywAdRnBw4ewgH1Vw/xdWUMw66t6KQTOzB/gCcsDyuTz1iNeAd/bod_19.zip.

26 Mesto Košice.

27 Mesto Košice.

28 Mesto Košice.

Výskum sa stal nevyhnutnou súčasťou pilotného projektu, keďže Housing First je prístupom založeným na dôkazoch. V rámci tohto projektu sa ho Nadácia DEDO zaviazala zrealizovať v spolupráci s expertnými partnermi (Inštitút pre výskum práce a rodiny, Platforma pro sociální bydlení) a Mestom Košice, pričom mal pozostávať z niekoľkých častí. Úvodnou aktivitou malo byť mapovanie bytovej núdze rodín na území Mesta Košice prostredníctvom tzv. registračného týždňa so zapojením subjektov a odborníkov pôsobiach v oblasti starostlivosti o rodiny v bytovej núdzi. Cieľom mapovania bolo zistiť počet, charakteristiky a potreby rodín v bytovej núdzi v Košiciach, čo malo byť následne zosumarizované v písomnej správe z mapovania. Nasledovať mal dvojkoľový výber rodín do bývania a do kontrolnej skupiny zložený zo zisťovania miery ohrozenia rodín, motivačných rozhovorov s rodinami, výberu užšej skupiny rodín a náhodného výberu rodín do bývania (10 rodín) a kontrolnej skupiny (predbežne cca 30 rodín). Samostatnou ucelenou časťou výskumu mal byť výskum zameraný na zisťovanie efektov a dopadu projektu a priebežný monitoring projektu s využitím kontrolnej skupiny, ktorého výsledkom bude v každej etape správa po každom zisťovaní (1. etapa pri zabývaní, 2. etapa 6 mesiacov od zabývania, 3. etapa 12 mesiacov od zabývania). V závere projektu mala byť vypracovaná záverečná evaluačná správa projektu s dátami získanými počas realizácie projektu a vyhodnotením projektu. Tá mala byť následne Mestu Košice k dispozícii ako odborný materiál pre vyhodnocovanie a rozhodovanie o ďalšej, resp. širšej aplikácii prístupu.²⁹

Projekt vytvoril priestor pre intenzívnu a dlhodobú spoluprácu Nadácie DEDO ako reprezentanta mimovládneho sektora

a Mesta Košice ako samosprávneho subjektu. Mesto Košice, ako hlavný partner projektu, vložil do spolupráce 10, na vlastné náklady, zrekonštruovaných bytov roztrúsených v rozličných mestských častiach, rôznej veľkosti (od garžónky po trojizbový byt) a tiež participáciu svojich pracovníkov na koordinačných a výskumných aktivitách. Realizátorom a lídrom projektu sa stala Nadácia DEDO, ktorá na seba prevzala nielen koordinačné úlohy, ale pre projekt mala zabezpečovať správu bytov, vrátane garantovania platenia nájmu a energií, komplexnú odbornú podpornú službu (prostredníctvom Všetci pre rodinu, n.o.) a tiež v spolupráci s partnermi realizáciu výskumných aktivít. Odbornými partnermi, a to najmä v oblasti konzultácií aplikácie prístupu Housing First, sa stali Platforma pro sociální bydlení³⁰, a tiež Inštitút pre výskum práce a rodiny³¹, ktorý mal zabezpečovať realizáciu prioritne kvalitatívneho výskumu.

Rekonštrukciu bytov zverilo Mesto Košice Bytovému podniku mesta Košice (BPMK), ktorý zabezpečil jej realizáciu v priebehu nasledujúcich 6 mesiacov. BPMK ústretovo reagoval na požiadavky Nadácie DEDO ohľadom dispozičných zmien v bytoch a tiež materiálov a celkového štandardu vybavenia bytov. Umožnilo to zabezpečiť, aby bola aj v bytoch s malou plochou vytvorená samostatná izba pre deti ako podmienka pre ich vzdelávanie, hru a súkromie.

Nadácia DEDO zrealizovala v poslednom novembrovom týždni roku 2020 mapovanie bytovej núdze rodín v útulkoch pre rodiny

29 Mesto Košice.

30 „Platforma pro sociální bydlení | ukončujeme bezdomovectví V ČR“.

31 „Inštitút pre výskum práce a rodiny – Štátna príspevková organizácia“, cit 28. január 2023, <https://ivpr.gov.sk/>.

a zariadeniach núdzového bývania v Košiciach. Išlo o zúženú formu pôvodne plánovaného registračného týždňa, ktorý mal byť zameraný na všetky formy bezdomovectva a bytovej núdze rodín, čo však bolo znemožnené prísnyimi opatreniami v súvislosti s pandemiou COVID-19. Mapovanie, zamerané len na rodiny žijúce bez bývania (kategória ETHOS 2, teda v spomínaných pobytových zariadeniach krízovej intervencie), prebehlo počas piatich dní a zapojiť sa do neho mohli všetky rodiny s obvyklým pobytom v Košiciach s minimálne jedným maloletým/nezaopatreným dieťaťom ubytované v týždni 24. – 30. 11. 2020 v jednom z piatich zariadení. Samotné štruktúrované rozhovory boli realizované pracovníkmi a pracovníčkami Nadácie DEDO, Všetci pre rodinu, n.o. a Magistrátu mesta Košice (referát sociálnych vecí). Mapovaním bolo zistené, že v uvedenom období žilo v košických útulkoch 86 rodín s deťmi, z ktorých 83 rodín súhlasilo so zapojením do mapovania a následne projektu. Zistilo sa tiež, že jednorodičovské rodiny so ženami samoživiteľkami tvorili 72 % rodín žijúcich v danom období v útulkoch.³² Mapovanie bolo nielen nástrojom na zistenie počtu a charakteristik rodín žijúcich v danom období v útulkoch, ale tiež zistenie štruktúry rodín, histórie ich bezdomovectva, výšky a štruktúry príjmov, zdravotného stavu a ďalších dát s cieľom postupne zabývať tieto rodiny v dostupnom nájomnom bývaní a poskytnúť im podporu na udržanie bývania. Prvých desať rodín malo dostať príležitosť takto bývať na základe žrebovania a následnej ponuky účasti v projekte Housing First

pre rodiny v Košiciach. „Za účelom zabezpečenia transparentnosti a objektívnosti celého výberového procesu boli údaje o rodinách v čo najväčšej miere anonymizované, samotné dotazníky sú bezpečne uschované. Každému dotazníku bol pridelený samostatný kód, pod ktorým boli dotazníky ďalej spracované tak, aby nebolo možné rodinu identifikovať, a pod ktorým bola rodina následne zaradená do žrebovania. Kódovanie dotazníkov a žrebovanie bolo zároveň uskutočnené tak, aby počet členov domácnosti korešpondoval s veľkosťou ponúkaných bytov, resp. aby v ňom bola premietnutá potreba rodiny vo vzťahu k veľkosti bytu.“³³

Žrebovanie rodín do projektu prebehlo za účasti vedenia Mesta Košice na Magistráte mesta Košice, a to za účasti médií a notárky, ktorá na priebeh žrebovania dohliadala a o jeho priebehu a výsledkoch vypracovala zápisnicu. Vyžrebovaných bolo 10 rodín, ktorým bolo ponúknuté zaradenie do projektu. Pre prípad neočakávaných okolností (napr. vybratá rodina z rôznych príčin odmietne účasť v projekte) sa žrebovaním vybrali aj náhradnícke rodiny, konkrétne jedna náhradnícka rodina k jednej vyžrebovanej rodine. Rodinám bol výsledok náhodného výberu oznámený osobne pracovníčkami/pracovníkmi Nadácie DEDO a Všetci pre rodinu, n.o., a to v priebehu 3 dní od žrebovania. Keďže jedna vyžrebovaná rodina odmietla po oznámení výsledkov ponuku účasti v projekte, bola účasť v projekte ponúknutá prvej náhradníckej rodine pre danú veľkosť bytu.³⁴

Celý proces prípravy projektu, mapovania rodín v útulkoch a najmä výberu rodín bol komunikovaný s verejnosťou, najmä prostredníctvom médií. Veľký záujem o to, ako bude projekt prebiehať, mali okrem zástupcov mestských častí najmä obyvatelia susedstiev, kde sa dlho neobývané, a častokrát stigmatizované

32 Nadácia DEDO, „Správa z mapovania rodín v bytovej núdzi (Kategória ETHOS 2 – bez bývania – rodiny žijúce v útulkoch v Košiciach) 24. - 30.11.2020“, december 2020.

33 Nadácia DEDO.

34 Nadácia DEDO.

byty spojené s negatívnou skúsenosťou stali predmetom rekonštrukcie realizovanej BPMK. V jednom prípade obyvateľa bytového domu, v ktorom bol jeden z bytov zapojený do projektu, spísali proti jeho zaradeniu petíciu. V uvedenom čase v byte ešte žiadna rodina nebývala, a negatívny ohlas susedov bol spôsobený práve negatívnou skúsenosťou s predošlými nájomníkmi, ktorá pretrvala aj niekoľko rokov po vypratani bytu. Nadácia DEDO s obyvateľmi domu komunikovala a cieľom vysvetliť im nielen zámer projektu, ale najmä mechanizmus jeho fungovania. Pre realizátorov projektu to bola príležitosť nastaviť si pravidlá ohľadom komunikácie o projekte so susedmi, vrátane procesu riešenia prípadných otázok či sťažností, ktoré následne dlhodobo aplikovali.

Priebeh projektu v rokoch 2021–2022

Po oznámení výsledkov prebehli s rodinami vstupné osobné rozhovory s cieľom zistiť čo najväčšie množstvo informácií o rodine, jej možnostiach a zdrojoch, preferenciách, a ďalších informácií potrebných pre nastavenie procesu zabývania rodiny do zodpovedajúceho bytu a tiež pre výskum efektov a dopadov na rodiny zapojené do projektu. V tejto fáze projektu vznikol priestor na zodpovedanie a vyjasnenie si prípadných vzniknutých otázok či nejasností, taktiež definovanie očakávaní od vzájomnej spolupráce. Po prejavenom úvodnom súhlase so zapojením rodiny do projektu boli jednotlivé rodiny oboznámené s jasnými pravidlami a podmienkami pre vstup do projektu. Dôraz sa kladol na podmienky a parametre nájomného vzťahu k bytu,

ale aj na nastavenie pravidiel spolupráce rodiny s podporným tímom. Nasledovalo párovanie vybratých rodín s bytmi a následne sociálnymi pracovníkmi. Pred momentom zabývania mali rodiny možnosť prehliadky bytu, diskusie o nákladoch na bývanie a na rozhodnutie, či majú o daný byt záujem. Rodiny následne podpísali s Nadáciou DEDO podnájomnú zmluvu na obdobie 2 rokov na konkrétny byt a s organizáciou Všetci pre rodinu, n.o. podpísali zmluvu o poskytovaní sociálnej služby „Podpora samostatného bývania“. Oddelenie bývania a podpory ako aj kontrola klientov nad ich zapojením do projektu sú dvomi z ôsmich princípov Housing First, a realizátori projektu kladli od začiatku aplikácie tohto prístupu dôraz na ich dodržiavanie. Nasledoval proces prípravy a realizácie sťahovania, a tiež obdobie zabývania a poskytovania odbornej podpory s cieľom udržania bývania v zmysle prístupu Housing First.

V prvom roku realizácie projektu bol dôraz kladený na vytvorenie procesov či už v oblasti bývania (správa bytov, pomoc so zariaďovaním a užívaním bytov, susedské vzťahy) ale aj v oblasti odbornej podpory v bývaní, kde sa multidisciplinárny tím, zložený zo sociálnych pracovníkov, psychológa, zdravotníka a právniká zameriaval najmä na stabilizáciu rodín v bývaní. Okrem praktických otázok spojených so zabezpečovaním škôl a škôlok pre deti, či zdravotnej starostlivosti a bežných potrieb domácnosti, sa odborná podpora zameriavala na posilňovanie susedských vzťahov. Kľúčom k riešeniu potrieb jednotlivých rodín bolo v prvom rade budovanie vzťahu dôvery medzi podporným tímom a členmi domácnosti, ktorí najmä spočiatku vnímali pravidelné týždenné návštevy skôr ako kontrolu. Odborný tím s rodinami priebežne spolupracoval na tom, aby si bývanie

udržali, a to napĺňaním troch vyššie spomenutých pravidiel – platením nájomného a dobrými susedskými vzťahmi (vyplývajúcimi z podnájomnej zmluvy) a prijímaním sociálnej služby (vyplývajúcim z uzavretia dohody o poskytovaní sociálnej služby). V polročných cykloch realizoval s rodinami v rámci kvalitatívneho výskumu rozhovor Inštitút pre výskum práce a rodiny, ktorého výsledky, doplnené rozhovormi s pracovníkmi prvého kontaktu a riadiacimi pracovníkmi projektu následne po prvom roku spracoval vo forme priebežnej správy.³⁵

V roku 2021 vyhlásilo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR eurofondovú výzvu financovanú z Operačného programu Ľudské zdroje s názvom Dostupné bývanie s prvkami Housing First³⁶ zameranú na pilotovanie projektov zdostupňujúcich bývanie pre zraniteľné skupiny. Práve úspešný projekt zabezpečujúci financovanie tímu organizácie Všetci pre rodinu, n.o. a umožňujúci poskytovanie príspevku na bývanie zapojeným domácnostiam počas jedného roka umožnil rozšírenie Programu Bývanie s odbornou podporou realizovanou Nadáciou DEDO. Spolu s financovaním troch pracovných pozícií v rámci príspevku na poskytovanie sociálnej služby podpora samostatného bývania od Košického samosprávneho kraja, nenávratný finančný príspevok umožnil personálne posilniť multidisciplinárny tím, a to navýšením počtu sociálnych pracovníkov a psychológov

a doplniť tím podpory o pozíciu peer pracovníka, a tiež vybudovať tím bývania, ktorý sa okrem správy bytov zameriaval na vyhľadávanie komerčných bytov a sprostredkovanie ich nájmu rodinám bez domova.

V úvode roka 2023, po viac ako dvoch rokoch od začatia aplikácie prístupu Housing First, bolo v bytovom fonde dostupného nájomného bývania v gescii Nadácie DEDO, resp. organizácie Všetci pre rodinu, n.o. 25 bytov rôznych typov vzťahu k bytom (od vlastníctva, cez prenajaté byty až po sprostredkované byty), pričom cieľom organizácií je rozšíriť bytový fond do konca roka 2023 až na 45 bytov. Tento počet je definovaný najmä kapacitami podporného tímu budovaného tak, aby dokázal vyhľadávať, zabývať a podporovať približne tento počet domácností. Získanie ďalších bytov je plánované rozvojom spolupráce s mestom Košice a tiež získavaním bytov na komerčnom trhu s bývaním. Ide o aktivity typické pre sociálne nájomné agentúry, ktoré sú štandardným nástrojom na zdostupňovanie bývania v európskych krajinách, ale aj napríklad v USA. Nadácia DEDO plánuje túto aktivitu rozvíjať s cieľom postupne ju formalizovať do samostatného špecializovaného subjektu.

Veľkú časť projektu Housing First pre rodiny s deťmi v Košiciach, ktorý je súčasťou nadačného Programu Bývanie s odbornou podporou, sú výskumné aktivity. Jednou z kľúčových bol Registračný týždeň pre rodiny v bytovej núdzi v Košiciach, realizovaný v máji 2021 (pôvodne plánovaný v úvode projektu Housing First pre rodiny v Košiciach). Jeho cieľom bolo za účasti viac ako 20 partnerských organizácií a takmer stovky dobrovoľníkov nielen zmapovať rodiny v akútnej bytovej núdzi v Košiciach, ale najmä ponúknuť riešenie v podobe sociálneho nájomného bývania

35 Darina Ondrušová a Zuzana Turkovič, „Housing-first pre rodiny v Košiciach. Priebežná správa z výskumu“ (Inštitút pre výskum práce a rodiny, n.d.), <https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2022/06/Ke-priebezna-sprava-final.pdf>.

36 „Výzva OP ĽZ DOP 2021/4.1.1/01 – MPSVR SR“, cit 28. január 2023, <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/dopytovo-orientovane-projekty/socialne-zaclenenie/housing-first/>.

s odbornou podporou. Ďalšími cieľmi bolo priblížiť problematiku bezdomovectva rodín širokej verejnosti a hľadať konsenzus o potrebe ju riešiť, ale aj spracovať metodiku registračného týždňa, aby ju bolo možné využiť v iných mestách, či pre iné skupiny ľudí bez domova. Výsledky registračného týždňa ukázali, že v Košiciach žilo v závere mája 2021 minimálne 309 rodín bez domova či v bytovej núdzi s minimálne 746 deťmi.³⁷ Registračný týždeň priniesol vhľad do situácie rodín bez domova a poukázal na dlhodobosť, dokonca viacgeneračnosť bezdomovectva. Jedným z kľúčových výsledkov registračného týždňa je zoznam zaregistrovaných rodín, ktoré je potrebné zabývať v dostupnom nájomnom bývaní, o čo sa Nadácia DEDO, ale aj iné organizácie venujúce sa rodinám a jednotlivcom bez domova, vrátane mesta Košice, usilujú. Výsledky registračného týždňa boli využité pri tvorbe Koncepcie postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030,³⁸ ale aj pri príprave Národnej koncepcie prevencie a ukončovania bezdomovstva spracovanej Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR v závere roka 2022.

37 Gerbery, Turkovič, a Ondrušová, „Záverečná správa z registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach“.

38 Mesto Košice, „Koncepcia postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030“.

Predbežné výsledky a skúsenosti s aplikáciou prístupu Housing First v Košiciach

Realizácia Housing First projektu priniesla Nadácii DEDO a jej hlavnému partnerovi mestu Košice praktické skúsenosti s aplikáciou tohto prístupu v lokálnom aj národnom kontexte. Je nevyhnutné poznamenať, že tento projekt sa nerealizoval v ideálnych podmienkach. Z praxe aplikovania prístupu v rôznych krajinách je možné zosumarizovať tri základné predpoklady pre realizáciu Housing First projektov – existujúci bytový fond dostupného nájomného bývania, príspevok na bývanie a podpora v bývaní. Mesto Košice má v správe len limitovaný počet sociálnych nájomných bytov (sústredených v niekoľkých vylúčených lokalitách) a komerčný trh s bývaním nie je pre zraniteľné domácnosti dostupný. Príspevok na bývanie, ktorý je naviazaný na dávku v hmotnej núdzi, je veľmi nízky, takže ani zďaleka nepokrýva rozdiel medzi výškou komerčného nájmu a príjmami domácností disponibilnými na bývanie. Navyše, je dostupný len pre domácnosti v hmotnej núdzi, pričom sú z neho vylúčené tie domácnosti, ktoré majú bývanie v podnájme (paradoxne, je využiteľný pre pobyt v útulku či domove pre seniorov). Podporné služby v bývaní ešte len začínajú vznikať, a to aj ako výsledok vyššie spomínanej pilotnej eurofondovej výzvy, avšak ich štandardy a vernosť princípom Housing First sú ešte len v úvode očakávaného procesu šandardizácie. V tomto kontexte, práve pilotná realizácia projektu Housing First pre rodiny v Košiciach priniesla partnerom projektu vhľad do potreby nevyhnutných zmien ekosystému, v ktorom sa projekt realizuje. Výsledkom bola aktivizácia Nadácie DEDO v advokačných aktivitách smerujúcich

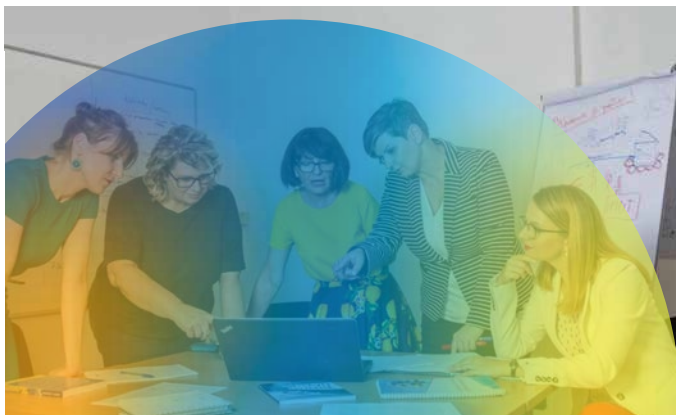
k vytvoreniu priaznivých podmienok pre aplikovanie prístupu Housing First. V tejto oblasti sa ukázali ako prirodzené a efektívne partnerstvá nielen v rámci mimovládneho sektora, ale aj medzi sektormi (verejná správa a akademický sektor/výskum), ktorá má potenciál postupne meniť podmienky, a to aj s podporou komerčných partnerov, ktorí vnímajú potrebu pomoci zraniteľným skupinám ľudí, ale tiež potrebu systémovej zmeny vedúcej od manažovaniu bezdomovectva k jeho ukončovaniu. Z tohto pohľadu bude kľúčové napĺňanie pripravenej národnej koncepcie a efektívne využitie európskych zdrojov nového programového obdobia, ktoré môžu významne napomôcť zmene s cieľom bezdomovectvo ukončovať.

V lokálnom kontexte bude pre mesto Košice príležitosťou pre rozvoj systémového prístupu k ukončovaniu bezdomovectva práve využitie výsledkov z pilotného projektu. Výsledky kvalitatívneho výskumu, realizovaného Inštitútom pre výskum práce a rodiny, ale aj výsledky cost-benefit analýzy, ktorá je taktiež plánovaná, prinesú dáta, ktoré budú podkladom pre tvorbu lokálnych stratégií, ale tiež pre advokačné aktivity na národnej úrovni. Rovnako dôležitá ako dáta je však aj konkrétna skúsenosť tímov Nadácie DEDO a Magistrátu mesta Košice s procesom prípravy a implementácie projektu. K rozsiahlejšej aplikácii prístupu pod vedením mesta Košice je však potrebná výrazne vyššia miera spolupráce mesta a aktérov v oblasti sociálnych služieb a bývania vedúca k vytvoreniu integrovaného mestského systému na prevenciu a ukončovanie bezdomovectva, napríklad po vzore samospráv v Českej republike.³⁹

V národnom kontexte zohráva projekt Housing First pre rodiny v Košiciach, spolu s programami iných organizácií, napríklad občianskeho združenia Proti prúdu, neziskovej organizácie De Paul Slovensko, občianskeho združenia Vagus či viacerých charít, nielen cennú skúsenosť s aplikáciou prístupu Housing First, ale špecificky v kontexte podpory rozvoja tohto prístupu z európskych fondov cenné dáta a prax pre dizajnovanie a implementáciu pokračujúcich eurofondových projektov. Práve tieto projekty majú potenciál vytvoriť základy pre vybudovanie širšieho hnutia zameraného na rozvoj prístupu Housing First s cieľom ukončovať bezdomovectvo na Slovensku. Spolu s mestami, najmä Bratislavou a Košicami, a samosprávnymi krajmi, tak potenciálne vzniká široká platforma, ktorá v spojení so štátnou správou a súkromným sektorom má potenciál pre zmenu systému zameranú na systematické ukončovanie bezdomovectva. Prvok, ktorý aktuálne pre zásadnejšiu zmenu chýba, je jednotná politická vôľa na všetkých úrovniach verejnej správy a jasná politická deklarácia, vrátane konkrétnych krokov, vedúcich k ukončovaniu bezdomovectva (napr. zmena príspevku na bývanie s cieľom jeho sfunkčnenia). Prístup Housing First si však začína získavať pozornosť širšieho okruhu mimovládnych organizácií a tiež médií. Práve aplikovanie systematického prístupu k ukončovaniu bezdomovectva v Košiciach prostredníctvom Housing First bolo ocenené cenou SDGs 2022 za prínos k Cieľom udržateľného rozvoja udelenou Nadáciou Pontis, ktorú získala Nadácia DEDO. Pozornosť získal aj Registračný týždeň pre rodiny bez domova v Košiciach, ktorý bol ocenený Karpatskou cenou za sociálne inovácie. Realizácia Housing First projektu v Košiciach sa v závere roka 2022 dostala aj do pozornosti Európskej komisie,

39 Platforma pro sociální bydlení, „Víme, jak řešit bytovou nouzi. Pojďte do toho s námi!“, Bytová nouze, cit 30. január 2023, <https://www.ukoncovani-bezdomovectvi.cz/>.

keď bol pri príležitosti oficiálneho otvorenia Programu Slovensko 2021 – 2028 prezentovaný zástupcom Európskej komisie pri ich návšteve východu Slovenska. Komisár Schmit, jeden z iniciátorov Európskej platformy na boj proti bezdomovstvu,⁴⁰ ocenil smerovanie a ambície košického projektu v oblasti ukončovania bezdomovectva.⁴¹

40 European Commission, "European Platform on Combatting Homelessness", cit 31. január 2023, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1550&langId=en>.

41 European Commission, "Košice visit highlights ESF dedication to tackling homelessness | European Social Fund Plus", cit 31. január 2023, <https://ec.europa.eu/european-social-fund-plus/en/news/esf-dedication-tackling-homelessness?fbclid=IwAR1GsQ4bQ1iXbYg5jDMvIKhKlqGrYUUpHiW8HH8MN9Y8hEuabjfBaiG7mY>.

42 „Platforma pro sociální bydlení | ukončujeme bezdomovectví V ČR“.

43 Harvard Kennedy School, "Social Innovation & Change Initiative, Center for Public Leadership, Harvard Kennedy School", Social Innovation + Change Initiative, cit 31. január 2023, <https://sici.hks.harvard.edu/>.

Záver

Program Bývanie s odbornou podporou založený na prístupe Housing First, je inšpirovaný príkladmi a praxou z európskych a amerických miest, ktoré sú jeho neustálym zdrojom vedomostí. Keďže Housing First je nástroj na systematické ukončovanie bezdomovectva, nebolo by možné aplikovať ho bez mentoringu partnerov ako Platforma pro sociální bydlení,⁴² či Social Innovation and Change Initiative na Harvard Kennedy School.⁴³ Program vznikol na základe širokého partnerstva s verejným, mimovládny a súkromným sektorom, najmä donormi, ktorí vytvorili podmienky pre jeho realizáciu, či už v oblasti budovania bytového fondu, poskytovania príspevku na bývanie, podpory v bývaní, či výskumných a advokačných aktivít. Aby bolo možné program škálovať, či už lokálne alebo na národnej úrovni, bude nevyhnutná zásadná zmena ekosystému, ktorý bude priaznivý voči realizácii podobných projektov. Pre lokálne škálovanie bude nevyhnutná výrazne vyššia miera spolupráce, až na úrovni integrácie, mesta a aktérov v oblasti sociálnych služieb a bývania vedúca k vytvoreniu integrovaného mestského systému, ktorý vytvorí infraštruktúru cielenú na prevenciu a ukončovanie bezdomovectva v Košiciach.

Referencie:

- "ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion". Cit 14. január 2023. <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>.
- European Commission. "European Platform on Combatting Homelessness". Cit 31. január 2023. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1550&langId=en>.
- "Košice visit highlights ESF dedication to tackling homelessness | European Social Fund Plus". Cit 31. január 2023. <https://ec.europa.eu/european-social-fund-plus/en/news/esf-dedication-tackling-homelessness?fbclid=IwAR1GsQ4bQ1IXbYg5jDMvIKhKlqGrYUUp-HiW8HH8MN9Y8hEuabjfbaiG7mY>.
- Gerbery, Daniel, Zuzana Turkovič, a Darina Ondrušová. "Záverečná správa z registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach", 2021. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A1-spr%C3%A1va_RT_final.pdf.
- Harvard Kennedy School. "Social Innovation & Change Initiative, Center for Public Leadership, Harvard Kennedy School". Social Innovation + Change Initiative. Cit 31. január 2023. <https://sici.hks.harvard.edu/>.
- „Inštitút pre výskum práce a rodiny – Štátna príspevková organizácia". Cit 28. január 2023. <https://ivpr.gov.sk/>.
- Mesto Košice. „Konceptia postupného ukončovania bezdomovectva a riešenie nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030", 2022. https://static.kosice.sk/meeting/point/W9hy4w6gYqT6GuzT6i/waimaE-De00cHzuQ4JFw/F6r9jfSACQh5utAGWF/bod_42_koncepcia_bezdomovectvo_2022_2030.zip.
- „Projekt Housing First pre rodiny v Košiciach", 25. jún 2020. https://static.kosice.sk/meeting/point/0l1ywAdRNBw4ewgH1Vw/xdWUMw66t6KQTOzB/gCcsDyuTz1iNeAd/bod_19.zip.
- Nadácia DEDO. „Správa z mapovania rodín v bytovej núdzi (Kategória ETHOS 2 – bez bývania – rodiny žijúce v útlukoch v Košiciach) 24. – 30.11.2020", december 2020.
- „Nadácia DEDO – Rodina patrí domov". Cit 14. január 2023. <https://www.nadaciadedo.sk/>.
- Ondrušová, Darina, a Zuzana Turkovič. „Housing-first pre rodiny v Košiciach Priebežná správa z výskumu". Inštitút pre výskum práce a rodiny, n.d. <https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2022/06/Ke-priebezna-sprava-final.pdf>.
- Platforma pro sociální bydlení. „Víme, jak řešit bytovou nouzi. Pojďte do toho s námi!" Bytová nouze. Cit 30. január 2023. <https://www.ukoncovani-bezdomovectvi.cz/>.
- „Platforma pro sociální bydlení | ukončujeme bezdomovectví V ČR". Cit 14. január 2023. <https://socialnibydeni.org/>.
- Pleace, Nicholas. *Europská příručka Bydlení především*. Prvé. Praha: Úřad vlády ČR – Sekce pro lidská práva, 2017. <https://housingfirsteurope.eu/wp-content/uploads/2021/11/housing-first-guide-czech.pdf>.
- Vachnová, Alena, a Matej Hajdu. "Policy Memo: Comprehensive Services for Homeless People in Kosice (Slovakia)", 2022.
- Všetci pre rodinu, n.o. „Všetci Pre Rodinu, n.o." Cit 14. január 2023. <https://vsetciperodinu.sk/>.
- „Výzva OP LZ DOP 2021/4.1.1/01 – MPSVR SR". Cit 28. január 2023. <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/dopytovo-orientovane-projekty/socialne-zaclenenie/housing-first/>.

Zuzana Katreniaková⁴⁴

Prvá vlna pandémie COVID-19 a ľudia v bytovej núdzi

Na jeseň v roku 2019 bol na úrovni Mesta Košice spustený participatívny proces vypracovania Konceptie prevencie a ukončovania bytovej núdze (ďalej ako „Konceptia“). Jedným z prístupov, ktorý v procese prípravy Konceptie mesto zaujali, bol aj prístup Housing First prezentovaný Nadáciou DEDO. Zaradenie pilotného projektu Housing First pre rodiny v Košiciach (viac info viď v predchádzajúcom texte „Pilotný projekt Housing First pre rodiny bez domova v Košiciach“ pripravenom A. Vachnovou) otvorilo cestu k intenzívnejšej spolupráci Mesta Košice s Nadáciou DEDO a s niekoľkými ďalšími aktérmi aktívnymi v rôznych formách pomoci ľuďom v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí. Prepuknutie 1. vlny pandémie COVID-19 na Slovensku si však začiatkom apríla 2020 vyžiadalo prerušenie procesu prípravy Konceptie a presmerovanie spolupráce k zabezpečeniu komplexnej krátkodobej a dlhodobej pomoci tejto cieľovej skupine v kontexte akútnej krízovej situácie.

Vzhľadom k tomu, že osvedčená liečba ani účinná vakcína proti COVID-19 v danom čase neexistovali, pre zníženie počtu infikovaných osôb bolo rozhodujúce zabezpečiť vykonávanie nefarmakologických intervencií (dodržiavanie fyzického /sociálneho/ odstupu, dobrovoľnej izolácie, hygieny rúk a prostredia), a to predovšetkým v rizikových skupinách a skupinách

⁴⁴ MUDr. Zuzana Katreniaková, PhD., Ústav sociálnej a behaviorálnej medicíny LF UPJŠ v Košiciach, zuzana.katreniakova@upjs.sk

Zabezpečenie starostlivosti o ľudí
v bytovej núdzi v meste Košice
a blízkom okolí v kontexte pandémie
COVID-19

s obmedzeným prístupom k starostlivosti a službám. U osôb v bytovej núdzi (najmä bez prístrešia, bez bývania a v nevyhovujúcom bývaní) bola identifikovaná kombinácia niekoľkých rizikových faktorov vzniku a rýchlejšieho šírenia COVID-19⁴⁵. Ide najmä o:

- horší zdravotný stav – chronické fyzické a duševné stavy (3× vyššia pravdepodobnosť výskytu chronických chorôb ako v bežnej populácii, najmä dýchacie a srdcové problémy, diabetes 1. typu, depresia, úzkosť, schizofrénia); vysoká miera zneužívania návykových látok; vo veku pod 65 rokov – 5 až 10× vyššia celková úmrtnosť ako úmrtnosť bežnej populácie;
- rizikové správanie – nútená „migrácia“ s cieľom zabezpečiť si nevyhnutné životné potreby; kontaminácia verejných priestranstiev aj z dôvodu nedostupnosti verejných služieb na zabezpečenie hygieny (vs. fekálno-orálny prenos nákazy);
- rizikové životné podmienky – „spoločné“ bývanie a „úzký“ sociálny kontakt (vs. sociálny odstup); obmedzený prístup k základným hygienickým zariadeniam (vs. hygiena rúk); obmedzený prístup k zdravotnej starostlivosti a k informáciám (vs. testovanie, karanténa, liečba).

Prvé prognózy v USA, podľa vtedy dostupných zistení, predpokladali, že osoby bez domova nakazené vírusom SARS-CoV-2 budú, oproti bežnej populácii, dvakrát častejšie hospitalizované, budú dva- až štyrikrát častejšie potrebovať intenzívnu zdravotnú starostlivosť a dva- až trikrát častejšie zomierať⁴⁶.

Očakávanými špecifickými dopadmi pandémie COVID-19 u ľudí v bytovej núdzi mohlo byť aj na území mesta Košice a v blízkom okolí explozívne šírenie infekcie s nepriaznivou prognózou a/alebo hromadný výskyt prípadov COVID-19 v teréne s ťažkými klinickými priebehmi vzniknutými v krátkom časovom období, ktorý by mohol viesť k rýchlemu vyčerpaniu kapacít akútnej lôžkovej starostlivosti v spádových nemocniciach na lokálnej úrovni.

Odhadovaný počet ľudí v bytovej núdzi v Košiciach sa podľa typológie FEANTSA odhadoval na úrovni okolo desaťtisíc. Špecifikom mesta Košice zostáva dlhodobo vysoké zastúpenie rómskeho obyvateľstva. Na území mesta žije asi 20 tisíc Rómov, z toho viac ako polovica je rozptýlená v bytoch na jednotlivých mestských sídliskách a svojím spôsobom života sa neodlišuje od ostatnej populácie. Problematické sú však niektoré lokality, v ktorých žijú predovšetkým marginalizované rómske rodiny. Ide hlavne o sídlisko Lunik IX a početné nelegálne rómske osady na území mesta. V Košickom kraji bolo podľa Sčítania obyvateľov, bytov a domov z roku 2011 takmer 4 000 ľudí bez domova a registrovaných bolo 17 zariadení služieb krízovej intervencie s celkovým počtom 432 miest.

Na základe vyššie uvedeného, aktéri, zapojení do procesu prípravy koncepcie, iniciovali vytvorenie *Poradnej skupiny krízového štábu mesta Košice pre riešenie problematiky ľudí v bytovej núdzi v kontexte pandémie COVID-19* (ďalej ako „*poradná skupina*“).

45 Think Global Health, 2020

46 Culhane et al, 2020

Na vzniku poradnej skupiny participovali zástupcovia nasledovných organizácií:

Nadácia DEDO⁴⁷ je nezisková organizácia, ktorá sa už 25 rokov systematicky venuje inováciám v oblasti naplňania práv ľudí a rodín v bytovej a komplexnej núdzi. Na princípe Housing First poskytuje rodinám žijúcim v podmienkach bezdomovectva domov s odborným sprevádzaním. Aktuálne má v Košiciach zabývaných 23 rodín a do konca roka 2023 plánuje poskytnúť domov ďalším 20-tim. Všetky rodiny odborne sprevádza multidisciplinárny tím v zložení právnik, sociálny pracovník, psychológ a peer pracovník. Prostredníctvom Dorka Bags, n.o. vytvára zároveň vhodné podmienky pre uplatnenie sa ľudí v bytovej núdzi na trhu práce, aby si svoje „nové“ bývanie udržali.

ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj⁴⁸ je občianske združenie, ktoré sa takmer 25 rokov venuje podpore regionálneho rozvoja, ochrane životného prostredia a pomoci v rozvoji sociálneho, ekonomického, vzdelávacieho a kultúrneho potenciálu jednotlivcov, organizácií a komunit s dôrazom na znevýhodnené regióny, spoločensky znevýhodnené skupiny a etnické menšiny.

Arcidiecézna charita Košice⁴⁹ je účelové zariadenie cirkvi, ktoré už takmer 30 rokov pomáha v rámci 60 druhov sociálnych, zdravotníckych a podporných služieb jednotlivcom a rodinám v núdzi. Pomáha osamelým seniorom, chorým bez odbornej starostlivosti, ľuďom bez vlastného domova, deťom a mladým so zdravotným znevýhodnením, umierajúcim a aj tým, ktorí sa náhle ocitli v nepriazni života. Prostredníctvom 34 stredísk v 16 mestách a obciach a terénnych služieb v Košickom a Prešovskom kraji zmierňuje dopady choroby, sprevádza, aktivizuje a motivuje, aby sa títo ľudia necítili v ťažkostiach života sami.

OÁZA – nádej pre nový život, n.o.⁵⁰ je nezisková organizácia, ktorá poskytuje útočisko ľuďom v krajnej núdzi a bez domova. V obci Bernátovce pri Košiciach prevádzkuje útulok a nocľaháreň pre dospelých, útulok pre jednotlivcov s deťmi alebo rodiny s deťmi a nízkoprahový nocľaháreň.

47 Viac info: <https://www.nadaciadedo.sk/>

48 Viac info: <https://etp.sk/>

49 Viac info: <https://www.charita-ke.sk/>

50 Viac info: <https://new.oaza-nadej.org/>

Ústav sociálnej a behaviorálnej medicíny Lekárskej fakulty UPJŠ v Košiciach (ÚSBM LF UPJŠ)⁵¹ sa vo svojej vedecko-výskumnej činnosti zameriava na sociálne a behaviorálne determinanty zdravia a kvality života zdravotne a sociálne znevýhodnených skupín populácie, hlavne chronicky chorých, etnických menšín a seniorov. Zvlášť sa venuje skúmaniu biobehaviorálnych a psychosociálnych faktorov podporujúcich self-manažment pacientov s chronickou chorobou, copingové stratégie, adherenciu a prispôsobenie sa chorobe. Dôležitou súčasťou je tiež transfer poznatkov z výskumu do odporúčaní pre tvorcov politik, a to najmä v kontexte integrovanej zdravotnej starostlivosti a podpory systémov verejného zdravotníctva.

Mesto Košice na ponuku spolupráce zo strany zapojených organizácií reagovalo pozitívne a z úrovne mesta sa členmi poradnej skupiny stali vedúci oddelenia strategického rozvoja (1. zástupca riaditeľa magistrátu) a vedúca oddelenia sociálnych vecí. Záujem o zapojenie sa do tejto spolupráce prejavili aj dvaja poslanci mestského zastupiteľstva. Poradná skupina bola 21. apríla 2020 predstavená primátorovi mesta Košice.

Pilotné zmapovanie potrieb a Plán opatrení pre mimoriadne situácie

Na základe spoločného zhodnotenia závažnosti epidemickej situácie v meste Košice a blízkom okolí sa poradná skupina veľmi rýchlo zhodla na okamžitej potrebe kontinuálneho mapovania situácie a získania informácií z úrovne subjektov podieľajúcich sa na pomoci ľuďom v bytovej núdzi a formulovania konkrétnych opatrení s cieľom ochrany zdravia obyvateľstva.

Nadácia DEDO, ETP Slovensko a ÚSBM LF UPJŠ prevzali zodpovednosť za vytvorenie databázy subjektov podieľajúcich sa na pomoci ľuďom v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí a realizáciu pilotného zmapovania ich potrieb vyplývajúcich z prebiehajúcej pandémie COVID-19.

Identifikovaných bolo 69 subjektov (24 zariadení služieb krízovej intervencie, ktorí sú registrovaní poskytovatelia sociálnych služieb a ďalších MVO, 22 mestských častí, 13 poskytovateľov špecializovaného poradenstva, 9 cirkví a 1 teologická fakulta), ktoré boli požiadané o vyplnenie online dotazníka, pričom zber dotazníkov prebiehal od 30. 4. do 7. 5. 2020. Dotazník zahŕňal:

1. základné informácie o subjekte ako názov, právna forma, druh registrovanej sociálnej služby, kontaktná osoba pre krízovú situáciu, cieľové skupiny;
2. potreby súvisiace so zabezpečením prevencie a šírenia COVID-19 – 11 oblastí (ako napr. hygienické pomôcky, ochranné pomôcky, jedlo, šatstvo) konkrétnych potrieb s možnosťou odpovede „máme dosť / potrebujeme / ponúkame / netýka sa“;

⁵¹ Viac info: <https://www.upjs.sk/lekarska-fakulta/ustav/socialna-a-behavioralna-medicina/>

3. informovanosť súvisiacu so zabezpečením prevencie a šírenia COVID-19 – dostupnosť objektov vhodných pre núdzové bývanie – preventívne alebo ako karanténne miesto.

Dotazník vyplnilo 27 zo 69 oslovených subjektov (návratnosť 39,1 %). Kľúčové zistenia boli poradnej skupine prezentované na online stretnutí 11. mája 2020. Subjekty, ktoré vyplnili dotazník, poskytovali v rámci svojich aktivít rôzne formy pomoci takmer 3 000 ľuďom v bytovej núdzi (Tabuľka 1).

Tabuľka 1: Odhad počtu ľudí v bytovej núdzi (LvBN) – prijímateľov pomoci od 27 rôznych subjektov (2020)

Odhad počtu ľudí bez domova v meste Košice a blízkom okolí	počet	%
Bez prístrešia (na ulici, nocľahárne)	426	15,5
Bez bývania (pobyt v zariadení služieb krízovej intervencie)	644	23,4
V neistom bývaní (napr. jednorodičia, neplatiči)	127	4,6
V nevyhovujúcom bývaní (vylúčené komunity, osady)	806	29,3
V sociálnych nájomných bytoch (mesto Košice)	752	27,3
SPOLU – orientačné číslo	2755	100,0

Členmi poradnej skupiny bol následne vypracovaný Plán opatrení pre mimoriadne situácie – zabezpečenie starostlivosti o ľudí v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí v kontexte pandémie COVID-19 (ďalej ako „plán opatrení“), ktorý bol v polovici júna 2020 odovzdaný Mestu Košice ako otvorený dokument, s možnosťou priebežnej aktualizácie.

Pilotné zmapovanie potrieb a jednotlivé aktivity navrhnuté v pláne opatrení pokrývali sedem oblastí podľa Európskej federácie národných organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova,⁵²:

1. Testovanie a informovanosť

Ľudia, ktorí zažívajú bezdomovecť, by mali byť testovaní prioritne. Ide o zdravotne zraniteľnú skupinu. Sú nútení žiť na miestach, ktoré sú počas pandémie nebezpečné – verejné priestranstvá, tábory, prístrešky, dočasné a nevhodné ubytovanie. Testovanie je jediný spôsob, ako zabrániť tomu, aby sa z týchto miest stali ohniská nákazy.

2. Bývanie

Štátne orgány a orgány samosprávy by mali prijať všetky možné opatrenia na zabezpečenie primeraného núdzového bývania pre ľudí bez domova, aj pre ľudí v nevhodnom a neistom bývaní. To by im malo umožniť samoizoláciu, t. j. mať súkromný priestor na stravovanie, spanie a osobnú hygienu. Pre tento účel by mali urýchlene mobilizovať vhodné bývanie: voľné bývanie, turistické byty, hotely, študentské domovy, kasárne atď.

3. Bezpečné služby

Mali by byť prijaté všetky opatrenia, ktoré zabezpečia, že služby pre ľudí bez domova (ako sú prístrešie alebo distribúcia potravín), budú poskytované čo najbezpečnejšie. Orgány štátnej správy a samosprávy by mali poskytnúť usmernenia a zdroje na uľahčenie dodržania sociálneho odstupu a hygienických opatrení. Mali by zabezpečiť krízové riadenie a plánovanie. Na ochranu personálu a dobrovoľníkov pracujúcich s ľuďmi bez domova sú potrebné naliehavé opatrenia.

4. Prístup k zdravotnej starostlivosti

Je dobre známe, že ľudia bez domova majú problém s prístupom k zdravotníckym službám, najmä k primárnej zdravotnej starostlivosti a informáciám o verejnom zdraví. Je potrebné, aby ľudia bez domova mali počas pandémie zabezpečený priamy prístup k zdravotnej starostlivosti.

5. Prístup k jedlu a hygiene

Prístup k jedlu a hygiene môže byť pre ľudí bez domova každodenným problémom. Mnohé zo služieb, na ktoré sa v tomto smere spoliehajú – verejné toalety, vývarovne, denné centrá – majú v dôsledku pandémie prerušenie prevádzky alebo sú rizikové z hľadiska šírenia nákazy. Štátne orgány a orgány samosprávy musia urýchlene konať, aby zabezpečili, že ľudia bez domova nezostanú bez prístupu k bezpečnej hygiene alebo jedlu.

6. Zastaviť nárast bezdomovectva

Ekonomický dopad krízy COVID-19 vystaví mnohých ľudí riziku bezdomovectva. Štátne orgány a orgány samosprávy musia konať rýchlo, aby zabránili vlne ľudí, ktorí prídu o svoje domovy v dôsledku pandémie. Musia podniknúť kroky, aby zabránili vystaňovaniu, zabezpečili príjmy, poskytl podporu tým, ktorí zápasia s nákladmi na prenájom alebo hypotéku. Musia zabezpečiť, aby obe domáceho násillia a zneužívania, pre ktoré ich domov nie je počas pandémie bezpečným miestom, mali k dispozícii podporu a náhradné bývanie.

7. Ochrana pred represívnymi opatreniami

Ľudia bez domova nesmú byť potrestaní za to, že nezostávajú doma. Musia byť chránení pred pokutami a inými sankciami a mať k dispozícii bezpečné alternatívy.

Súčasťou plánu opatrení boli okrem navrhnutých krátkodobých a dlhodobých aktivít a prehľadu stavu ich realizácie (ku 15. 6. 2020) aj ďalšie dokumenty a informácie pripravené členmi poradnej skupiny na základe identifikovaných potrieb ako napríklad:

- algoritmus predchádzania vzniku a šírenia COVID-19 medzi ľuďmi v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí;
- vzorové formuláre – Záznam zo skriningu osoby pred nástupom do zariadenia služieb krízovej intervencie a Záznam denného monitoringu zdravotného stavu klientov v zariadení služieb krízovej intervencie;
- prehľad aktuálnych vyhlášok, usmernení a postupov z úrovne štátnej správy (Vláda SR, MZ SR, MPSVaR SR, ÚVZ SR);
- prehľad dostupných informačných zdrojov v oblasti prevencie COVID-19 a používania osobných ochranných pomôcok;
- prehľad možností získavania finančných zdrojov, personálnych kapacít, jedla a hygieny, dostupnosti preventívnych ubytovacích a skladových (potraviny, hygienické pomôcky, lieky, zdravotnícke pomôcky) priestorov.

Realizácia pilotného zmapovania potrieb a vypracovanie Plánu opatrení pre mimoriadne situácie boli financované zo zdrojov mesta Košice (Príkazná zmluva s Nadáciou DEDO) a z vlastných zdrojov jednotlivých zapojených organizácií, najmä mimovládnych organizácií.

Druhá vlna pandémie COVID-19 a karanténne zariadenie pre ľudí bez domova v Košiciach

Začiatkom apríla 2020 sa organizácie zapojené do poradnej skupiny pridali k výzve s názvom „Zostať doma“ nie je možné pre ľudí bez domova. Spoločná výzva viac ako 30 organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova a v ďalších sociálnych službách s celoslovenskou pôsobnosťou bola adresovaná členom národného Krízového štábu. Prosba o jej podporu bola zaslaná aj prezidentke SR. Obsahom výzvy bola žiadosť o zabezpečenie dôstojného a epidemicky efektívneho ubytovania pre ľudí, ktorí domov nemajú alebo sú ohrození jeho stratou, a to v jedno- príp. dvojľôžkových izbách so zariadením na osobnú hygienu, ktoré kvôli lockdown-u ostali voľné v ubytovacích zariadeniach. Predložené boli aj ďalšie požiadavky týkajúce sa prevencie, moratória pre vysťahovanie, či zabezpečenia osobných ochranných pracovných pomôcok s cieľom chrániť ľudí ohrozených stratou bývania alebo zažívajúcich bezdomovectvo ako aj ich poskytovateľov služieb.

Dňa 14. 4. 2020 prijala Vláda SR Uznesenie č. 220/2020 (neskôr zmenené uznesením č. 343/2020 zo dňa 4. 6. 2020) k Plánu riešenia znižovania rizika vzniku a šírenia ochorenia COVID-19 medzi ľuďmi bez domova a pri prijímaní fyzických osôb do vybraných verejných alebo neverejných zariadení sociálnych služieb podmienených odkázanosťou a centier pre deti a rodiny. Toto uznesenie nariaďovalo:

- predsedom samosprávnych krajov, primátorom miest s počtom obyvateľov nad 20 000
 - určiť karanténne zariadenia, v ktorých bude vykonávaná izolácia ľudí bez domova

- zabezpečiť prítomnosť zdravotníckych pracovníkov a zamestnancov zabezpečujúcich poskytovanie sociálnej služby a prevádzku karanténneho zariadenia pre ľudí bez domova
- ministrom vnútra, primátorom miest, starostom obcí
 - zabezpečiť poriadok a bezpečnosť v karanténnych zariadeniach pre ľudí bez domova
- predsedom samosprávnych krajov, primátorom miest, starostom obcí
 - zabezpečiť plnenie vyššie uvedených úloh podľa aktuálnej epidemickej situácie a v súlade s minimálnymi materiálnymi, personálnymi a hygienickými podmienkami pre karanténne zariadenia

V súlade s týmto uznesením, koncom mája 2020, mesto Košice kúpilo 12 kancelárskych kontajnerov, štyri sanitárne kontajnery a jeden obytný kontajner v celkovej hodnote 199 000 EUR. Kontajnery boli umiestnené v areáli Bytového podniku mesta Košice (BPMK) na Južnom nábreží 13 v Košiciach a mali začať slúžiť ako karanténne zariadenie pre ľudí bez domova. Začiatkom leta 2020 sa epidemická situácia súvisiaca s pandemiou COVID-19 začala pomaly upokojsť a štát zrušil núdzový stav. Mesto Košice preto z dôvodu nedostatku finančných a personálnych zdrojov prevádzku karanténneho zariadenia nespustilo. Vzhľadom k trvaniu mimoriadnej situácie sa však rozhodlo, že všetky kontajnery zostanú v areáli BPMK, ktorý bol uzatvorený a strážený mestskou políciou.

Organizácie zapojené do poradnej skupiny predložili začiatkom jesene 2020 mestu Košice požiadavku spustiť prevádzku karanténneho zariadenia pre ľudí bez domova. Dôvodom bol

vývoj epidemickej situácie v okolitých krajinách (skorší nástup 2. vlny ako na Slovensku) ako aj dostupné dáta o vývoji pandémie v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK) na Slovensku. Dlhodobý monitoring zabezpečovala od marca 2020 štátna príspevková organizácia MZ SR, Zdravé regióny, prostredníctvom siete terénnych pracovníkov približne v $\frac{3}{4}$ rómskych osád a get s podštandardnými podmienkami pre zdravie (cca 450 komunít v 255 obciach). Dáta indikovali výrazné zhoršovanie sa pandemickej situácie v priebehu októbra 2020.

Na základe dostupných odhadov a aktuálneho vývoja epidemickej situácie v meste Košice a blízkom okolí, organizácie zapojené do poradnej skupiny ponúkli mestu Košice vypracovanie Projektového zámeru *Karanténneho zariadenia pre ľudí bez domova mesta Košice*. Prvá pracovná verzia bola mestu predložená 15. 12. 2020 a obsahovala popis účelu zariadenia a možností priestorového využitia jednotlivých kontajnerov v areáli BPMK (zónovanie); vymedzenie cieľovej skupiny (ľudia v bytovej núdzi s obvyklým pobytom v Košiciach (vrátane rodín s deťmi); identifikáciu organizácií v prvej línii, ktoré mohli zachytiť potenciálnych klientov; návrh zloženia multidisciplinárneho tímu a procesov fungovania; rozsah poskytovaných služieb.

Zapojené organizácie boli pripravené podieľať sa na realizácii predloženého projektového zámeru poskytnutím vlastných personálnych a materiálnych zdrojov v obmedzenom rozsahu. Žiadna zo zapojených organizácií však nemohla prevziať plnú zodpovednosť za spustenie a dlhodobejšie udržanie prevádzky karanténneho zariadenia. Bolo preto potrebné, aby mesto vyčlenilo vlastné personálne a finančné zdroje, ktoré zahŕňali náklady na mzdy (koordinátor, dispečer a ďalší členovia odborného

tímu), na nevyhnutné materiálno-technické vybavenie priestorov, vrátane zdravotníckeho materiálu a osobných ochranných pomôcok, na stravu, prepravu a osobnú hygienu klientov karanténneho zariadenia.

Z 12 kancelárskych kontajnerov bolo deväť prispôbovaných na ubytovanie s celkovou kapacitou 17 lôžok a tri kontajnery slúžili ako skladové priestory, vyšetrovňa pre lekára a ako zázemie pre sociálnych pracovníkov. Ďalšie štyri sanitárne kontajnery boli k dispozícii na osobnú hygienu (WC, sprchy). V priebehu februára a marca 2021 využilo možnosť dočasného ubytovania 18 klientov. Všetci klienti karanténneho zariadenia mali zabezpečenú teplú stravu, pitný režim, čisté oblečenie a hygienické potreby. Zároveň lekár pravidelne sledoval ich zdravotný stav a k dispozícii mali aj sociálne poradenstvo. Po skončení karantény boli umiestnení v zariadeniach sociálnych služieb, o ktoré prejavili záujem, vrátili sa späť do útulkov alebo k svojmu dovtedajšiemu životu. Celkové náklady na spustenie prevádzky a fungovanie karanténneho zariadenia dosiahli výšku 50 000 EUR. K 1. aprílu 2021 bola činnosť prerušená a karanténne zariadenie zostalo v „spiacom“ režime.

V marci 2022, po vypuknutí vojnového konfliktu na Ukrajine, mesto Košice kontajnery presťahovalo na kúpalisko Červená hviezda v Košiciach, kde vzniklo humanitárne centrum prvého kontaktu pre ľudí utekajúcich pred vojnovými útrapami na Ukrajine. Toto centrum slúžilo do júna 2022 pre registráciu, stravovanie, zabezpečenie núdzového ubytovania a tranzit utečencov cez mesto Košice.

Záver

Sociálno-ekonomická kríza vyvolaná celosvetovou pandémiou COVID-19 mala od svojho začiatku silný územný rozmer s výrazným vplyvom na orgány verejnej správy na nižších úrovniach. Zistenia jedného z prvých online prieskumov („Vplyv COVID-19 na regionálne a miestne samosprávy: správa vecí verejných, financie a plány obnovy“), ktorý v období od júna do júla 2020 uskutočnili Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) a Európsky výbor regiónov, poukazovali na veľmi nepriaznivý dosah na regióny a mestá v Európskej únii. Takmer polovica miestnych a regionálnych samospráv (46 %) vtedy uviedla, že hlavnou výzvou pri riešení krízy bol nedostatok materiálno-technického vybavenia a podľa 39 % to bol nedostatok finančných prostriedkov. Len približne polovica respondentov v čase prieskumu uviedla, že koordinácia medzi miestnymi a regionálnymi samosprávami alebo s národnými vládami bola efektívna⁵³. Skúsenosť nezvládnutej koordinácie z národnej úrovne zažívalo aj Slovensko a kontinuálne na ňu upozorňovali aj Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS) a Únia miest Slovenska (ÚMS). Opakovane poukazovali na to, že zvládanie pandémie COVID-19 zo strany štátu bolo od začiatku nejasné a chaotické, mestá a obce boli vďaka rôznorodým neustále sa meniacim pokynom (lockdown-y, antigénové testovanie, COVID-19 automaty) bezradné a frustrované.

Využitie potenciálu existujúcej spolupráce medzi mestom Košice a niekoľkými subjektami sociálnej ekonomiky pôsobiacimi v oblasti sociálnej inklúzie, vzdelávania a zdravia populácie

umožnili lepšie zvládnuť zabezpečenie starostlivosti o ľudí v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí v kontexte pandémie COVID-19. Mobilizácia kľúčových aktérov a ich vzájomná koordinácia na lokálnej úrovni boli dôležitým predpokladom pre dosiahnutie synergického efektu v riešení tejto krízy.

Referencie:

- Think Global Health (2020), How to Save Lives in a Covid-19 Pandemic, <https://www.thinkglobalhealth.org/article/how-save-lives-covid-19-pandemic>, cit. 30.4.2023
- Culhane, D.; Treglia, D.; Steif, K.; Kuhn, R. a Byrne, T. (2020), Estimated Emergency and Observational/Quarantine Capacity Need for the US Homeless Population Related to COVID-19 Exposure by County; Projected Hospitalizations, Intensive Care Units and Mortality; University of Pennsylvania, University of California Los Angeles a Boston University, https://endhomelessness.org/wp-content/uploads/2020/03/COVID-paper_clean-636pm.pdf, cit. 30.4.2023
- FEANTSA (2020), 7 measure Public Authorities Must Take to Protect Homeless People from Covid-19, https://www.feantsa.org/public/user/Resources/Position_papers/Measures_Public_Authorities_Must_Take_to_Protect_Homeless_People_from_Covid_19_PDF.pdf, cit. 30.4.2023
- EVR (2020), Záver spoločného prieskumu VR a OECD: pandémia ohrozuje miestne a regionálne financie v EÚ, Brusel, <https://cor.europa.eu/sk/news/Pages/cor-oecd-survey.aspx>, cit. 30.4.2023

Pomoc odídencom z Ukrajiny v Košiciach – od prvého kontaktu k dlhodobej podpore

Veronika Poklembová⁵⁴

Úvod

Táto kapitola sa venuje opisu pomoci odídencom z Ukrajiny v Košiciach a okolí, najmä počas prvých mesiacov od februára 2022. Popis je zasadený do kontextu dovtedajších aktivít mesta Košice, Košického samosprávneho kraja ako aj neziskového sektora v oblasti integrácie cudzincov a pomoci zraniteľným skupinám a jednotlivcom.

Mesto Košice bolo v rokoch 2018 – 2020 zapojené do medzinárodného projektu INTEGRA – Integration of Third Country Nationals through Urban Partnerships, v rámci ktorého v spolupráci s ETP Slovensko a projektovými partnermi bola vypracovaná Koncepcia integrácie cudzincov v meste Košice. V rámci projektu sa realizovalo niekoľko popularizačných aktivít o cudzincoch a pre cudzincov žijúcich v meste Košice.⁵⁵ Išlo napr. o fotografickú súťaž, potulky, talkshow a iné. V spolupráci s Východným pobrežím vznikli aj dve mapy o reštauráciách, kde sa dajú skúsiť rôzne kuchyne sveta a praktická mapa pre cudzincov so zoznamom miest, o ktorých je dobré v Košiciach vedieť. Tiež bola spustená osobitná podstránka na webe mesta Košice pre cudzincov⁵⁶. V rovnakom období bol Košický samosprávny

⁵⁴ Ing. Veronika Poklembová, PhD., riaditeľka ETP Slovensko, poklembova@ke.etp.sk

⁵⁵ Koncepcia integrácie cudzincov v meste Košice, <https://etp.sk/koncepcia-integracie-cudzincov-v-meste-kosice/>, cit. 30.4.2023

⁵⁶ Mesto Košice má vlastnú stránku pre cudzincov, bude slúžiť ako informačné centrum viď <https://www.kosice.sk/clanok/mesto-kosice-ma-vlastnu-stranku-pre-cudzincov-bude-sluzit-ako-informacne-centrum> a <https://www.kosice.sk/city/foreigners>, cit. 30.4.2023

kraj zapojený v projekte KapaCITY⁵⁷, spolu s mestami Bratislava, Banská Bystrica a Trnava. Cieľom projektu bolo podporiť integráciu cudzincov na lokálnej úrovni. Aktivita sa zameriavali na „rozvoj odborných kapacít samospráv, prenos dobrej praxe na lokálnej, regionálnej ale aj na národnej úrovni a so zahraničím, rozvoj komunikačných zručností samospráv tak, aby sa na lokálnej úrovni podporilo začleňovanie cudzincov a podpora samospráv v tom, aby sa služby poskytované cudzincom stali stabilnou súčasťou ich aktivít.“⁵⁸

V rokoch 2019 – 2021 v Košiciach vznikla aj neformálna platforma organizácií na pomoc ľuďom v bytovej núdzi, jej členovia sa zapojili do Registračného týždňa realizovaného v máji 2021, ktorý organizovala Nadácia DEDO (viac info v predchádzajúcom texte „Pilotný projekt Housing First pre rodiny bez domova v Košiciach“ pripravenom A. Vachnovou). Po vypuknutí pandémie COVID-19 sa táto neformálna platforma skontaktovala za účelom koordinácie pandemickej pomoci pre osoby v bytovej núdzi (viac info v predchádzajúcom texte „Zabezpečenie starostlivosti o ľudí v bytovej núdzi v meste Košice a blízkom okolí v kontexte pandémie COVID-19“ pripravenom Z. Katreniakovou). Táto neformálna platforma sa od začiatku marca 2022 začala pod

vedením A. Vachnovej z Nadácie DEDO koordinovať aj v poskytovaní pomoci v súvislosti so situáciou na Ukrajine a postupne sa prepájala s ďalšími organizáciami a partnermi.

Prvé dni pomoci a prvý kontakt v Košiciach

Bezprostredne potom, ako vo štvrtok 24. 2. 2022 Rusko spustilo rozsiahly vojenský útok s cieľom obsadiť celé územie Ukrajiny, začali z krajiny utekať veľké skupiny ľudí. Prichádzali cez východnú hranicu aj na Slovensko, cez hraničné prechody Ubl'a, Veľké Slemence (prechod len pre peších) a Vyšné Nemecké. Od prvých dní zabezpečovalo pomoc na hranici množstvo dobrovoľníkov, neziskové organizácie v spolupráci s Migračným úradom SR a ďalšími zložkami štátu. Od nedele 27. 2. 2022 Migračný úrad SR začal zriaďovať hotspoty na hraniciach⁵⁹. Materiálna pomoc aj dobrovoľníci prichádzali aj zo zahraničia. Kyvadlová autobusová doprava ľudí z hranice smerovala do ďalších zariadení, ktoré poskytovali krízové ubytovanie (napr. internáty) alebo do väčších miest (napr. do Michaloviec, Humenného) a do dôležitých uzlov, ktorými sa stali aj Košice a Prešov. Pomoc začali organizovať aj ďalšie krajské a okresné mestá, podnikatelia, neziskové organizácie, farnosti ako aj jednotlivci.

Dôležitým tranzitným uzlom pre ľudí utekajúcich z Ukrajiny sa stalo práve mesto Košice. Prvý kontakt sa v priebehu prvotných dní a víkendu sústredil na železničnej a autobusovej stanici. Dobrovoľnícku pomoc na vlakovej stanici koordinoval Košický samosprávny kraj (ďalej ako „KSK“), pomoc v centre pri autobusovej stanici koordinovalo mesto Košice. V prvých dňoch sa

57 Spolupráca KSK na projekte KapaCITY – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni, <https://web.vucke.sk/sk/kompetencie/regionalny-rozvoj/aktuality/spolupraca-ksk-projekte-kapacity-podpora-integracie-cudzincov-lokalnej-urovni.html>, cit. 30.4.2023

58 viac info o projekte viď <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/projekty/aktualne-projekty/kapacity-podpora-integracie-cudzincov-na-lokalnej-urovni>, cit. 30.4.2023

59 Pri hraničných priechodoch s Ukrajinou začnú fungovať hotspoty pre urýchlenie administratívneho procesu prichádzajúcich z Ukrajiny, <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava-pri-hraničných-priechodoch-s-ukrajinou-zacnu-fungovat-hotspoty-pre-urychlenie-administratívneho-procesu-prichádzajúcich-z-ukrajiny>, cit. 30.4.2023

prejavovala solidarita z mnohých strán. Ľudia prichádzali ako dobrovoľníci na hranicu a aj na iné miesta „prvej pomoci“ odídencom.

Vznikali zbierky pod záštitou pomáhajúcich organizácií v teréne (napr. Človek v ohrození, Mareena, Charita), viaceré neziskové organizácie, firmy aj jednotlivci sa spojili pod výzvu *Kto pomôže Ukrajine*, organizovali sa aj lokálne finančné a materiálne zbierky – v Košiciach na úrovni kraja, mesta aj MČ Košice – Staré Mesto. Obyvatelia miest sa začali spontánne organizovať aj prostredníctvom sociálnych sietí – vznikali svojpomocné skupiny na dopyty a ponuky pomoci, hľadanie odvozu aj ubytovania – napr. svojpomocná skupina Pomoc Ukrajine v Košiciach⁶⁰.

Viaceré organizácie začali vyzývať na lepšiu koordináciu pomoci, na potrebu dlhodobej pomoci, na rozloženie síl dobrovoľníkov alebo na potrebu zberu a prerozdeľovania humanitárnej pomoci podľa reálnej potreby.

Ako miesta prvého kontaktu v Košiciach od prvých dní od vypuknutia konfliktu pôsobili dve pracoviská, ktoré poskytovali pomoc 24/7:

- **Hotspot Železničná stanica, Košice**

Organizácie na mieste koordinovalo KSK, dobrovoľníkov zabezpečovalo prioritne Dobrovoľnícke centrum KSK a Grécko-katolícka eparchia. Počas prvých dní prichádzali na pomoc aj ďalšie organizácie a jednotlivci, kontakt získavali aj prostredníctvom databázy *Kto pomôže Ukrajine*.

Na mieste boli poskytované nasledujúce typy pomoci: poskytovanie informácií, pomoc pri kúpení lístkov a odprevádzanie k vlaku, presun na Hotspot „Červená hviezda“, nájdenie ubytovania a presun na miesto ubytovania, akútnu zdravotnú službu (v prípade potreby), hľadanie ubytovania (vysoký dopyt najmä v prvých týždňoch).

- **Hotspot Červená hviezda, Košice**

Organizácie na mieste koordinovalo mesto Košice v spolupráci s mestskou organizáciou K13, Červeným krížom a ďalšími organizáciami, najmä subjektami sociálnej ekonomiky. Na mieste boli poskytované nasledujúce typy pomoci: poskytovanie informácií, občerstvenie, čakáreň s pripojením na elektrinu, nájdenie ubytovania a presun na miesto ubytovania atď. Na mieste bolo vybudované aj kontajnerové mestečko, ktoré poskytlo zázemie pre pomáhajúce organizácie, na mieste prebiehalo aj testovanie a očkovanie proti COVID-19. V kontajnerovom mestečku bolo dostupné aj dočasné krízové ubytovanie.

Mesto Košice ako aj KSK zabezpečovali pre odídencom, ktorí prichádzali na miesta prvého kontaktu, krízové ubytovanie v telocvičniciach a internátoch. Kapacity pre dlhodobé ubytovanie boli sprístupnené prostredníctvom stránky Ministerstva dopravy SR <https://pomocpreukrajinu.sk/>, databázu prevažne súkromných osôb, ktorí boli ochotní poskytnúť ubytovanie vytvorila aj iniciatíva *Kto pomôže Ukrajine* <https://ktopomozeukrajine.sk/>.

Najčastejšie otázky a potreby súvisiace s prvým kontaktom sú sformulované nižšie vo forme „pomocných listov“ pre odídencom a pre pomáhajúce osoby.

60 Viď stránku na sociálnej sieti Facebook – <https://www.facebook.com/groups/481306733576550>, cit. 30.4.2023

Okrem nepretržitej prevádzky dvoch hotspotov, bolo zriadených viacero krízových telefonických liniek, ktoré prevádzkovalo mesto Košice, KSK ako aj ďalšie organizácie. Zoznam je nasledovný:

- Call centrum Mesta Košice – 055/64 19 955
- Call centrum Košického samosprávneho kraja – 0800 222 550
- Liga za ľudské práva 0800 222 350 – hotline pre právnu pomoc
- Intervenčný tím MZ SR – kontakt Východné Slovensko volať v prípade potreby zdravotnej starostlivosti (okrem urgentnej – rozsah zdravotnej starostlivosti zo zákona)
- UNLP – NONSTOP LINKY psychologickej pomoci – 055 62 22 323, 055 64 41 155
- Linka dôvery Nezábudka (anonymné psychologické poradenstvo denne 13.00 – 21.00 v ukrajínčine) – 0800 222 450
- Infolinky Ministerstva vnútra SR pre ukrajinsky hovoriace osoby – +421 513 816 111, +421 259 765 111

Za účelom realizácie vyššie uvedených aktivít, mesto Košice, KSK aj ďalšie organizácie vyhlásili verejné finančné a materiálové zbierky. Zoznam zbierok realizovaných v Košiciach je nižšie:

- Mesto Košice – zriadilo transparentný účet a realizovalo materiálnu zbierku v Kulturparku (táto bola zabezpečovaná mestskou organizáciou K13). Mesto Košice zriadilo pozíciu Splnomocnenca pre humanitárnu pomoc utečencom z Ukrajiny a partnerskému mestu Užhorod a organizáciám pomáhajúcim odídencom z Ukrajiny v Košiciach poskytovalo príspevky financované z prostriedkov transparentného účtu.
- Košický samosprávny kraj – realizoval finančnú zbierku prostredníctvom Nadácie KSK a materiálnu zbierka na Strednej odbornej škole informačných technológií

- Mestská časť Košice – Staré Mesto vyhlásilo finančnú zbierku a koordinovalo humanitárnu pomoc v priestoroch úradu mestskej časti.
- Karpatská nadácia vyhlásila finančnú zbierku „Máme radi Ukrajinu“ a zabezpečovala humanitárnu pomoc z východného Slovenska na Zakarpatskú Ukrajinu v spolupráci s Karpatskou nadáciou Ukrajina
- Iniciatíva „Kto pomôže Ukrajine“ vyhlásila celoslovenskú finančnú zbierku, koordinovala a poskytovala prostredníctvom dobrovoľníkov, spolupracujúcich firiem a neziskových organizácií rôzne formy pomoci po celom Slovensku.

Realizácia zbierok a vyššie uvedenej pomoci bola podporovaná prostredníctvom sociálnych sietí ako i špecializovaných webstránok. V zozname základných je potrebné uviesť najmä:

- <https://kosicepreukrajinu.sk/>
- <https://web.ukrajinaksk.sk/>
- <https://www.ukraineslovakia.sk/sk/>
- <https://ktopomozeukrajine.sk/>
- www.ua.gov.sk
- www.pomocpreukrajinu.sk

Postupom času začala vznikať aj potreby metodologickej podpory pomoci. Základným nástrojom boli tzv. Pomocné listy pre ľudí vysídlených z Ukrajiny v Košiciach a pre pomáhajúcich v Košiciach. Tieto vznikli na základe otázok od svojpomocnej skupiny Pomoc Ukrajine v Košiciach. Inšpiráciou pre ich vznik boli tiež informačné materiály, ktoré boli vytvorené v rámci v minulosti

realizovaných projektov INTEGRA a KapaCITY (uvedené vyššie)
a čiastočne boli použité aj ako podklad pri tvorbe obsahu webu
www.kosicepreukrajinu.sk

Tabuľka 2: Pomocné listy pre ľudí vysídlených z Ukrajiny v Košiciach
a pre pomáhajúcich v Košiciach (verzia apríl 2022)

Pomocný list – FAQ pre ľudí vysídlených z Ukrajiny v Košiciach	Pomocný list – FAQ pre pomáhajúcich v Košiciach
Prvý kontakt - Kde viem získať základné informácie o pobyte na Slovensku? - Kam môžem v Košiciach zavolať a získať ďalšie informácie? - Kde sú miesta prvého kontaktu (Hotspoty) v Košiciach? - Kde viem nájsť aktuálne spravodajstvo na Slovensku v ukrajinskom jazyku? - Kde viem v Košiciach vybaviť dočasné útočisko? - Kde viem vybaviť dočasné útočisko v iných mestách na Slovensku? - Kde sa dajú získať SIM karty zdarma pre ľudí vysídlených z Ukrajiny? - Kde sa dajú zmeniť hrivny na eurá v Košiciach? - Ako sa dajú poslať peniaze zo zahraničia cez Western Union? - Ktoré banky ponúkajú zvýhodnené služby pre ľudí prichádzajúcich z Ukrajiny v týchto dňoch?	Prvý kontakt - Kto zabezpečuje miesta prvého kontaktu v Košiciach? - Kde sa viem prihlásiť, ak chcem pomáhať ako dobrovoľník na miestach prvého kontaktu v Košiciach? - Komu sa mám hlásiť, ak chcem priniesť materiálnu pomoc na miesta prvého kontaktu v Košiciach?

Doprava - Ako sa dostanem z Ukrajiny do Košíc? - Ako sa zorientujem v Košiciach? - Ako sa viem z Košíc dostať do iných miest na Slovensku? - Ako sa z Košíc dostanem do zahraničia? - Kde viem nájsť ubytovanie na Slovensku? - Kde viem nájsť ubytovanie v Košiciach? - Viete ešte o iných možnostiach ubytovania? - Kde viem získať materiálnu pomoc?	Materiálna a finančná pomoc - Kde viem finančne podporiť pomoc Ukrajincom v Košiciach? - Kde sa dá priniesť materiálna pomoc?
Pobyt a súvisiaca právna pomoc - Kde viem získať základné informácie o pobyte na Slovensku? - Kde viem získať bezplatnú právnu pomoc?	Ubytovanie - Chcem poskytnúť ubytovanie, kde sa môžem registrovať? - Ubytovávam ľudí vysídlených z Ukrajiny, kde viem získať materiálnu pomoc? - Ubytovávam ľudí vysídlených z Ukrajiny a mám špecifické požiadavky na materiálnu pomoc – napr. vozíky, zdravotnícke kompenzačné pomôcky
Vzdelávanie detí a mládeže, voľný čas - Ako mám postupovať, keď chcem zapísať dieťa do školy alebo do materskej školy v Košiciach? - Zatiaľ sa nepodarilo zaradiť moje dieťa/deti do školy alebo škôlky, aké mám možnosti?	Starostlivosť o deti - Prijali ste rodinu s deťmi z Ukrajiny? - Prijali ste DIEŤA z Ukrajiny?

• Kde sa dajú (v Košiciach) získať knihy alebo iné materiály pre deti v ukrajinskom jazyku? • Ako mám postupovať, keď chcem zapísať dieťa do strednej školy v Košiciach? • Aké vysoké školy sú v Košiciach? • Aké možnosti pre voľný čas, rozvoj talentov mám v Košiciach?	
Vzdelávanie dospelých – kurzy slovenského jazyka • Kde viem nájsť zdroje na samoštúdium základov slovenského jazyka? • Kde v Košiciach sú dostupné kurzy slovenského jazyka? • Kde viem nájsť online kurzy slovenského jazyka?	
Zamestnanie • Kde viem nájsť ponuky práce vhodné pre ľudí, ktorí prišli v týchto dňoch do Košíc z Ukrajiny? • Kde sa vybavuje dávka v hmotnej núdzi, ak zatiaľ nemám zamestnanie?	Zamestnanie • Chcem ponúknuť zamestnanie ľuďom z Ukrajiny, ako mám postupovať?
Sprevádzanie (poradenstvo sociálne, psychologické a iné) • Poradenstvo sociálne • Poradenstvo psychologické • Tlmočnicke a prekladateľské služby	Dobrovoľníctvo • Existujúce zdroje a databázy:

Zdravie • Existujúce zdroje a databázy: • Informácie o pandemickej situácii: • Očkovanie COVID-19 v Košiciach • Bezplatné ošetrovanie u zubára • Bezplatné gynekologické vyšetrenie • Bezplatné vyšetrenie zraku • Kde nájdem lekára, ktorý hovorí rusky/ukrajinsky? • Kde môžem darovať krv na pomoc Ukrajine?	
Kultúra a komunita • Spoznajte Košice / Spoznajte región • Cudzinci v Košiciach • Kde viem stretnúť ukrajinskú komunitu v Košiciach? • Kde nájdem informáciu o programoch organizovaných pre ukrajincov prichádzajúcich do Košíc? • Aké cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobia v Košiciach? • Kde je dostupná pomoc pre LGBT+ ľudí?	

Koordinácia pomoci

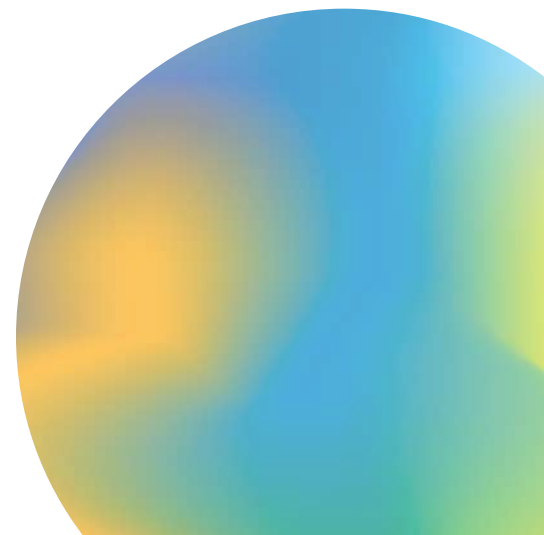
Koordinácia pomoci prebiehala na úrovni samosprávy prostredníctvom krízových štábov mesta a kraja. Aktéri zapojení do pomoci vysídleným rodinám a jednotlivcom z Ukrajiny v Košiciach sa pravidelne stretávali na krízovom štábe na pôde Okresného úradu v Košiciach.

Košické mimovládne organizácie sa koordinovali prostredníctvom neformálnej Platformy organizácií na pomoc vysídleným rodinám a jednotlivcom z Ukrajiny v Košiciach, ktorá po predošlých skúsenostiach spolupráce v rámci riešenia bytovej núdze a pomoci počas pandemického obdobia spolupracovala a koordinovala svoje kroky aj v tejto novo-vzniknutej situácii. Hlavným cieľom spolupráce bola koordinácia a poskytovanie integrovanej krátkodobej a dlhodobej pomoci a informácií vysídleným jednotlivcom a rodinám v Košiciach ako aj obyvateľom Košíc v spolupráci samosprávy, MVO a ďalších partnerov pôsobiach na území mesta Košice a v jeho okolí tak, aby bolo možné vytvoriť bezpečné a dôstojné prostredie pre pobyt a aktívne začlenenie ľudí prichádzajúcich z Ukrajiny do života v meste.

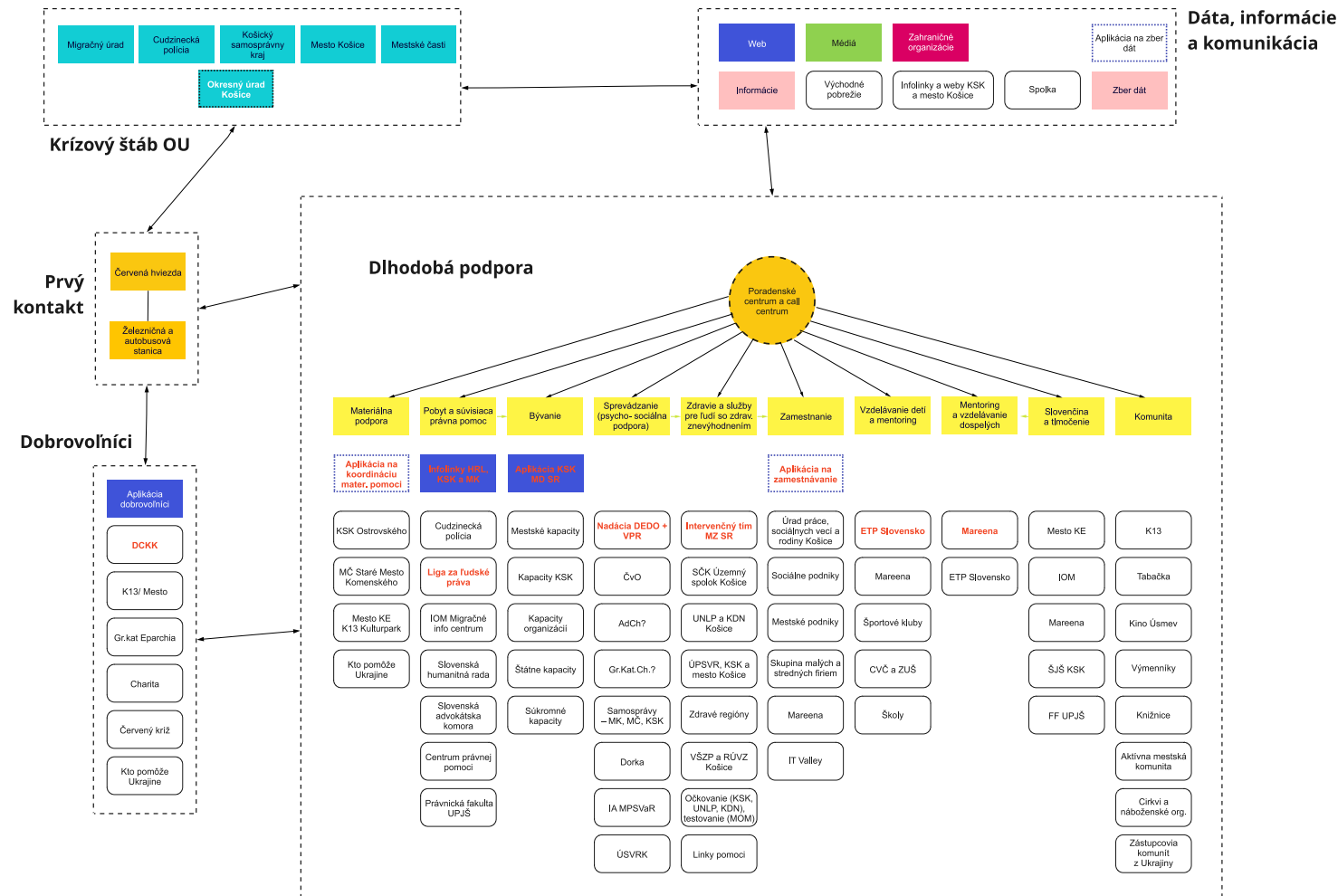
Na stretnutiach sa zúčastňovali zástupcovia širokého spektra organizácií a sektorov. Išlo napr. o zástupcov mesta Košice, KSK, Dobrovoľníckeho centra KSK, Intervenčného tímu MZ SR, organizácie Zdravé regióny, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice IT Valley, Nadácie DEDO, ETP Slovensko, Ligy za ľudské práva, platformy Východné pobrežie, Karpatskej nadácie, organizácie Spolka, Arcidiecéznej charity Košice, neziskových organizácií Oáza Bernátovce, DORKA, Mareena. Konzultované boli aj ďalšie organizácie, ktorých zoznam je príliš dlhý, aby boli vymenované.

V období mesiacov marec až máj 2022 sa s týždennou frekvenciou títo aktéri pravidelne stretávali na online koordinačných hovoroch. Okrem riešenia pomoci v miestach prvého kontaktu účastníci koordinačných stretnutí veľa diskutovali o nastavení systému dlhodobej integračnej podpory a o nastavení komunikácie, zbere dát a dostupnosti informácií.

Nižšie prezentovaný graf zobrazuje návrh koordinácie pomoci poskytovanej jednotlivými partnermi a návrh komunikácie a spolupráce medzi zainteresovanými partnermi. Graf demonštruje široké spektrum oblastí pomoci a široké spektrum aktérov, ktorí pomoc zabezpečovali. Autormi návrhu sú členovia Platformy pod vedením Nadácie DEDO.

Koordinácia pomoci pre vysídlené rodiny a jednotlivcov z Ukrajiny v Košiciach

Dlhodobá pomoc

Od 1. marca 2022 začalo Slovensko poskytovať ľuďom utekajúcim z Ukrajiny štatút dočasného útočiska⁶¹. Požiadat ň bolo možné na oddelení cudzineckej polície, na oddelení azylu v Humennom aj vo veľkokapacitných centrách, v Michalovciach, Humennom alebo v Bratislave. Platnosť štatútu dočasného útočiska bola v roku 2023 predĺžená na ďalšie obdobie minimálne do marca 2024⁶². K 6. 2. 2023 boli údaje ohľadom počtu odídencom z Ukrajiny nasledovné⁶³:

- Celkový počet vstupov na Slovensko z Ukrajiny od 24. 2. 2022 – 1 190 689.
- Celkový počet výstupov zo Slovenska na Ukrajinu od 24. 2. 2022 – 977 606.
- Celkový počet udelených dočasných útočísk od 1. 3. 2022 – 108 289.
- Celkový počet žiadostí o azyl za rok 2022 pre občanov Ukrajiny: 154

Po prvej vlne krízovej pomoci v prvých týždňoch a mesiacoch sa postupne začal vytvárať systém dlhodobej pomoci odídencom. Samosprávy, mimovládne organizácie aj medzinárodné organizácie ako IOM, UNICEF a UNHCR a ďalší partneri podporovali vytváranie integračných a asistenčných centier pre ľudí, ktorí sa rozhodli na Slovensku dočasne alebo aj dlhodobo zostať.

Ako príklad iniciatívy v oblasti poskytovania dlhodobej pomoci uvádzame spoluprácu Konzorcia partnerov prevádzkujúcich Integračné centrum Košického kraja⁶⁴. Integračné centrum vzniklo ako iniciatíva nadväzujúca na aktivity už spomínanej

neformálnej Platformy organizácií na pomoc vysídleným rodinám a jednotlivcom z Ukrajiny v Košiciach. Integračné centrum Košického kraja bolo otvorené 20. júna 2022.

Integračné centrum vzniklo pod záštitou Košického samosprávneho kraja v priestoroch, ktoré KSK poskytlo na Strojárskej ulici v širšom centre mesta. Vznik Integračného centra iniciovala Nadácia DEDO⁶⁵ v spolupráci s deviatimi organizáciami združenými v konzorciu. Centrum poskytuje pomoc pri administratívnych úkonoch ako vyplňanie tlačív a žiadostí, s orientáciou na trhu práce, pomoc v otázkach bývania a podobne. Pracovníci v centre poskytujú tiež právne poradenstvo a psychologickú podporu. Cieľom je poskytnúť čo najširšiu ponuku pomoci na jednom mieste. Cudzinci sa môžu na stretnutie objednať cez online rezervačný systém, mailom, telefonicky alebo priamo v priestoroch centra. Centrum sa sieťuje s ďalšími lokálnymi aj medzinárodnými organizáciami poskytujúcimi pomoc a podporu odídencom z Ukrajiny v Košiciach. Od jeho vzniku ho navštívilo

61 Slovensko od 1. marca poskytuje dočasné útočisko občanom Ukrajiny a ich príbuzným, k dispozícii je informačný leták <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=slovensko-od-1-marca-poskytuje-docasne-utocisko-obcanom-ukrajiny-a-ich-pribuznym-k-dispozicii-je-informacny-letak> alebo Rozširuje sa okruh osôb, ktoré môžu na Slovensku požiadať o dočasné útočisko <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=rozsiruje-sa-okruh-osob-ktere-mozu-na-slovensku-poziadat-o-docasne-utocisko> cit. 30.4.2023

62 Vojna na Ukrajine: poskytovanie dočasného útočiska sa predlži, cit 30.4.2023 <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=vojna-na-ukrajine-poskytovanie-docasneho-utociska-sa-predlzi>, cit 30.4.2023

63 Štatistika MVSR

64 Viac info viď <https://www.facebook.com/ickosice> cit 30.4.2023

65 Spájame svoje skúsenosti a know-how, v Košickom kraji bude cudzincom pomáhať Integračné centrum <https://www.nadaciadedo.sk/spajame-svoje-skusenosti-a-know-how-v-košickom-kraji-bude-cudzincom-pomahat-integracne-centrum/> cit 30.4.2023

aj niekoľko zahraničných delegácií ako príklad unikátnej spolupráce viacerých organizácií „pod jednou strechou“ za účelom poskytovania dlhodobej integračnej podpory cudzincom v meste a regióne.

V rámci Integrovaného centra Košického kraja pôsobia aj organizácie Liga za ľudské práva, Mareena a Človek v ohrození. Tieto spolu s Centrom pre výskum etnicity a kultúry (CVEK) a Nadáciou Milana Šimečku ešte v máji 2022 navrhli riešenia pre integráciu ľudí z Ukrajiny na Slovensku⁶⁶ a odprezentovali ich predstaviteľom vlády, prezidentke SR a splnomocnencovi vlády pre občiansku spoločnosť. Návrhy boli spracované vo forme publikácie s názvom Integrácia ľudí z Ukrajiny.

Príklady ďalších iniciatív na pomoc odídencom z Ukrajiny v Košiciach

- **Ukraine Care Centre UNLP**

Nemocnica L. Pasteura zriadila v prvých týždňoch po vypuknutí utečeneckej krízy kontaktné centrum pre ľudí prichádzajúcich z Ukrajiny, kde ordinovali lekári a pracovníci hovoriaci ukrajinským/ruským jazykom. Centrum zriadilo vlastnú podstránku na webe nemocnice aj krízové kontaktné linky. <https://www.unlp.sk/ukraine-care-center/>

- **IT MAPA – pracovné ponuky v Košiciach pre Ukrajincov**
Košice IT Valley sa na jar 2022 tiež zúčastňovalo koordinačných hovorov platformy organizácií na pomoc odídencom z Ukrajiny. Okrem sprostredkovania pomoci jednotlivými

členskými firmami klastra, zriadili na webe IT MAPA samostatnú sekciu s ponukami vhodnými pre odídencom z Ukrajiny: <https://www.itmapa.sk/sk/partneri-ua>

- **Mapa pomoci v Košiciach**

Východné pobrežie vytvorilo mapu pomoci *Košice for Ukraine* map: shorturl.at/sQZ69. Mapa vznikla ako aktualizovaná a doplnená verzia mapy Košíc pre cudzincov, ktorá vznikla v projekte INTEGRA spomínanom v úvode. Mapu pomoci zdieľalo aj Mesto Košice na stránke kosicepreukrajinu.sk, ktorú vytvorilo a spravuje v spolupráci s firmou NESS.

- **Co-working na Továrenskej**

OZ Stroj, ktoré združuje košických kreatívov a organizácie pôsobiace v kultúrnom a kreatívnom sektore ponúklo pre odídencom z Ukrajiny priestory v Co-workingu MAŠINA na Továrenskej. <https://www.kcstroj.sk/masina.html>

- **Aktivity pre matky s deťmi**

V prvých týždňoch ako odpoveď na nedostatok miest v škôlkach a jasliach, vzniklo Centrum pre matku a dieťa Radosť. Centrum poskytuje aktivity hlavne pre deti predškolského veku, učiteľky ovládajú ukrajinský jazyk. Centrum funguje od leta 2022 aj ako samostatné občianske združenie. Okolo centra sa združuje komunita rodín z Ukrajiny, ktoré našli v Košiciach útočisko. <https://www.facebook.com/groups/radost.centrum/>

66 Ponúkame návrhy riešení na integráciu ľudí z Ukrajiny na Slovensku, <https://clovekvohrozeni.sk/ponukame-navrhy-rieseni-na-integraciju-ludi-z-ukrajiny-na-slovensku/>, Cit. 30.4.2023

Z podobného dôvodu ETP Slovensko v spolupráci s American Spaces a Štátnou vedeckou knižnicou v Košiciach od marca spustilo pravidelné piatkové nízkoprahové aktivity pre mamky s deťmi z Ukrajiny. Skúsená sociálna pracovníčka a pedagogička pripravovali neformálny program pre deti, poskytovali priestor pre neformálne rozhovory aj pomoc ohľadom komunikácie s úradmi, hľadaním práce a podobne. <https://www.etp.sk/ukraine>

Referencie:

- Človek v ohrození (2022): Ponúkame návrhy riešení na integráciu ľudí z Ukrajiny na Slovensku, tlačová správa z 30.5.2022, uverejnená online, vid' <https://clovekvohrozeni.sk/ponukame-navrhy-rieseni-na-integraciju-ludi-z-ukrajiny-na-slovensku/>, cit. 30.4.2023
- Človek v ohrození (2022): Integrácia ľudí z Ukrajiny, návrhy riešení, dostupné na <https://clovekvohrozeni.sk/wp-content/uploads/2022/06/Integracia-ludi-z-Ukrajiny-navrhy-rieseni.pdf>, cit. 30.4.2023
- ETP Slovensko (2019): Koncepcia integrácie cudzincov v meste Košice, <https://etp.sk/koncepcia-integracie-cudzincov-v-meste-kosice/>, cit. 30.4.2023
- Human Right Ligue: KapaCITY – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/projekty/aktualne-projekty/kapacity-podpora-integracie-cudzincov-na-lokalnej-urovni/>, cit. 30.4.2023
- KSK (2021): Spolupráca KSK na projekte KapaCITY – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni, tlačová správa z 28.12.2021, uverejnená online, vid' <https://web.vucke.sk/sk/kompetencie/regionalny-rozvoj/aktuality/spolupraca-ksk-projekty-kapacity-podpora-integracie-cudzincov-lokalnej-urovni.html>, cit. 30.4.2023
- Mesto Košice (2020): Mesto Košice má vlastnú stránku pre cudzincov, bude slúžiť ako informačné centrum, tlačová správa z 24.1.2020, uverejnená online, vid' <https://www.kosice.sk/clanok/mesto-kosice-ma-vlastnu-stranku-pre-cudzincov-bude-sluzit-ako-informacne-centrum>, cit. 30.4.2023
- MVSR (2022): Pri hraničných priechodoch s Ukrajinou začnú fungovať hotspoty pre urýchlenie administratívneho procesu príchodších z Ukrajiny, tlačová správa z 27.2.2022, uverejnená online, vid' <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=pri-hranicnych-priechodoch-s-ukrajinou-zacnu-fungovat-hotspoty-pre-urychlenie-administrativneho-procesu-prichodzich-z-ukrajiny>, cit. 30.4.2023
- MVSR (2022): Slovensko od 1. marca poskytuje dočasné útočisko občanom Ukrajiny a ich príbuzným, k dispozícii je informačný leták, tlačová správa z 2.3.2022, uverejnená online, vid' <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=slovensko-od-1-marca-poskytuje-docasne-utocisko-obcanom-ukrajiny-a-ich-pribuznym-k-dispozicii-je-informacny-letak>, cit. 30.4.2023
- MVSR (2022): Rozširuje sa okruh osôb, ktoré môžu na Slovensku požiadať o dočasné útočisko, tlačová správa z 2.3.2022, uverejnená online, vid' <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=rozsiruje-sa-okruh-osob-ktore-mozu-na-slovensku-poziadat-o-docasne-utocisko>, cit. 30.4.2023
- MVSR (2023): Vojna na Ukrajine: poskytovanie dočasného útočiska sa predlží, tlačová správa z 20.1.2023, uverejnená online, vid' <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=vojna-na-ukrajine-poskytovanie-docasneho-utociska-sa-predlzi>, cit. 30.4.2023
- Nadácia DEDO (2022): Spájame svoje skúsenosti a know-how, v Košickom kraji bude cudzincom pomáhať Integračné centrum., tlačová správa z 20.6.2022, uverejnená online, vid' <https://www.nadaciadedo.sk/spajame-svoje-skusenosti-a-know-how-v-kosickom-kraji-bude-cudzincom-pomahat-integracne-centrum/>, cit. 30.4.2023

Taras Danko⁶⁷

Základné informácie o situácii

Ukrajina v posledných rokoch dosiahla významný pokrok v oblasti rozvoja obnoviteľných zdrojov energie. Skutočnosť, že obnoviteľné zdroje energie v roku 2021 zabezpečili 8,1 % alebo 12,8 TWh vyrobenej elektrickej energie, je pozitívnym znakom pokroku smerom k cieľom Ukrajiny v oblasti energetickej transformácie.

Významný podiel solárnych (56 %) a veterných (33 %) zdrojov energie na celkovej výrobe OZE na Ukrajine naznačuje, že krajina využíva svoj potenciál obnoviteľných zdrojov energie a do týchto odvetví investuje. Ďalších 8 % energie vyrobenej z OZE pochádza z biomasy a bioplynu, a 3 % z malých vodných elektrární. Tento fakt možno vnímať ako dôkaz toho, že Ukrajina skúma rôznorodú škálu obnoviteľných zdrojov energie.

Vláda je odhodlaná podporovať rozvoj tohto sektora o čom svedčí aj prítomnosť Národného akčného plánu rozvoja obnoviteľných zdrojov energie do roku 2030. Tento zahŕňa tak opatrenia na podporu využívania obnoviteľných zdrojov energie ako i zníženie emisií skleníkových plynov.

Na základe vyššie uvedeného je možné tvrdiť, že v období pred ruskou inváziou z 24. februára 2022 bol ukrajinský sektor obnoviteľných zdrojov energie na dobrej ceste k dosiahnutiu cieľa vyrábať 25 % energie z obnoviteľných zdrojov do roku 2035.

⁶⁷ Taras Danko, PhD, Národná technická univerzita, Charkovský polytechnický inštitút, tarasdanko2010@gmail.com

**Úloha subjektov
sociálnej ekonomiky
pri riešení situácie
energetickej krízy
v Charkove**

Charkov, ako jedno z najväčších miest na Ukrajine, má významný potenciál pre rozvoj energie z obnoviteľných zdrojov. Mesto má pripravených niekoľko projektov v oblasti obnoviteľných zdrojov energie vrátane solárnych elektrární, veterných fariem a bioplynových staníc. Okrem toho sa v meste nachádza niekoľko výskumných inštitúcií a spoločností, ktoré sa vývojom technológií obnoviteľných zdrojov energie zaoberajú.

Výsledkom významnej eskalácie rusko-ukrajinskej vojny, ktorá sa začala v roku 2014, bolo napadnutie a obsadenie časti Ukrajiny Ruskom dňa 24. februára 2022. Ruská invázia na Ukrajinu má významný vplyv na energetickú bezpečnosť Ukrajiny, a to najmä v oblastiach postihnutých vojnou. Ukrajina sa v oblasti dodávok energií vrátane zemného plynu, uhlia a ropy dlhodobo spoliehala na Rusko. Vojna narušila tranzit plynu cez Ukrajinu do Európy, čo ovplyvnilo príjmy Ukrajiny z tranzitných poplatkov a vyvolalo obavy ohľadom energetickej bezpečnosti európskych krajín.

Vojna okrem iného poškodila aj ukrajinskú energetickú infraštruktúru vrátane elektrární, prenosových vedení a plynovodov. Poškodenie viedlo k výpadkom elektriny a narušeniu dodávok plynu a iných palív, čo významne ovplyvnilo energetickú bezpečnosť krajiny.

V reakcii na inváziu, Ukrajina prijala opatrenia zamerané na zlepšenie svojej energetickej bezpečnosti a zamerala sa na posilnenie domácich obnoviteľných zdrojov energie a diverzifikáciu dodávok energie. Boli realizované investície do projektov solárnej a veternej energie, rozšírenia domácej ťažby plynu a zabezpečenia dodávok plynu z iných krajín, napríklad z Poľska a Maďarska.

Hospodársky rozvrat spôsobený ruskou inváziou na Ukrajine posilnil dôraz na urýchlenú energetickú transformáciu. Situácia

spôsobená ruskou inváziou tiež posilnila úsilie Ukrajiny presadzovať energetickú udržateľnosť a postupy obehového hospodárstva, čo vyžaduje značné zdroje a pozornosť. Prebiehajúca vojna však spôsobila výrazný hospodársky pokles Ukrajiny, pričom mnohé odvetvia, vrátane energetického, čelia výraznej nestabilite. Rozsiahle vysídľovanie a následné humanitárne krízy, ktoré spôsobila ruská agresia však odvádzajú zdroje a pozornosť od úsilia o dlhodobú environmentálnu a energetickú udržateľnosť a obehové hospodárstvo. Invázia tiež zvýšila závislosť krajiny od zahraničnej pomoci a podpory, čo môže viesť k obmedzeniu schopnosti investovať do iniciatív zelenej ekonomiky a do ich rozvoja. Prebiehajúce boje vedú k značným environmentálnym škodám vrátane zničenia infraštruktúry a kontaminácie pôdy a vodných zdrojov, ktorých úplné odstránenie môže trvať roky.

Z dlhodobého hľadiska, vplyv ruskej invázie na energetickú bezpečnosť Ukrajiny bude závisieť od prebiehajúcej vojny a úsilia Ukrajiny zmierniť jej dôsledky na energetický sektor.

Prebiehajúca energetická kríza na Ukrajine spôsobená ruskou inváziou má tiež významné krátkodobé dopady na rozvoj obehového hospodárstva a priemysel obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Nedostatok dodávok energie, najmä elektrickej energie, dostáva pod tlak rôzne odvetvia vrátane verejných služieb, poľnohospodárstva, výroby a dopravy, čo môže okrem iného viesť k humanitárnym problémom a spomaleniu hospodárskych činností.

Energetická kríza vplyva na sektor odpadového hospodárstva, keďže nedostatok dodávok energie môže viesť k oneskoreniu zberu a spracovania odpadu, čo ovplyvňuje celkovú obehovosť systému. Okrem toho môže mať obmedzená dostupnosť energie

vplyv aj na prevádzku zariadení na výrobu energie z obnoviteľných zdrojov, čo môže obmedziť ich schopnosť vyrábať elektrinu a uspokojiť dopyt po čistej energii.

Ovplyvnené je aj investičné prostredie v oblasti rozvoja obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Vzhľadom na súčasnú nestabilitu v regióne, investori aktuálne váhajú s investíciami do projektov obnoviteľných zdrojov energie. Nedostatok investícií brzdí rast a rozvoj odvetvia obnoviteľných zdrojov energie, čo má ďalší vplyv na celkové obehové hospodárstvo regiónu.

Je teda možné konštatovať, že energetická kríza spôsobená ruskou inváziou má na obehové hospodárstvo a odvetvie obnoviteľných zdrojov energie v Charkove vážne krátkodobé dôsledky. Tieto ovplyvňujú predovšetkým oblasť nakladania s odpadom, výrobu energie a investičné príležitosti. Je však nevyhnutné poznamenať, že situácia je dynamická a aktuálne je náročné predpovedať plný rozsah vplyvu.

Na druhej strane je možné tvrdiť, že dlhodobé vyhliadky pre odvetvie obnoviteľných zdrojov energie a odvetvie obehového hospodárstva v Charkove, ako i na Ukrajine, sú po skončení vojny a prípadnom obnovení suverenity Ukrajiny nad celým jej územím, pozitívne.

Po prvé, so žiadosťou Ukrajiny o členstvo v EÚ a následným udelením štatútu kandidátskej krajiny EÚ sa pravdepodobne zvýši podpora a investície zo strany EÚ do rozvoja priemyslu obnoviteľných zdrojov energie a obehového hospodárstva krajiny. Mohlo by to zahŕňať financovanie výskumu a vývoja nových technológií, ako aj financovanie projektov infraštruktúry, ako sú zariadenia na výrobu energie z obnoviteľných zdrojov a zariadenia na nakladanie s odpadom.

Po druhé, potreba obnovy a modernizácie infraštruktúry krajiny po vojne by mohla poskytnúť príležitosti na začlenenie zásad obehového hospodárstva do návrhu a výstavby nových budov a dopravných systémov. Používanie napr. recyklovaných materiálov v stavebníctve, zavádzanie energeticky účinných stavebných konštrukcií a podpora využívania verejnej dopravy a cyklistiky by mohli prispieť k udržateľnejšiemu a obehovému hospodárstvu.

V neposlednom rade, rastúce povedomie a obavy v environmentálnych otázkach, vrátane zmeny klímy a znečistenia, s vysokou mierou pravdepodobnosti zvýšia dopyt po obnoviteľnej energii a udržateľných postupoch na Ukrajine. Keďže spotrebiteľia si viac uvedomujú vplyv svojho konania na životné prostredie, môže sa zvýšiť dopyt po výrobkoch a službách, ktoré sa vyrábajú a poskytujú udržateľnými metódami.

Celkovo možno konštatovať, že hoci vojna má nepochybné negatívny vplyv na priemysel obnoviteľných zdrojov energie a obehové hospodárstvo v Charkove, pokiaľ ide o dlhodobé vyhliadky udržateľného rozvoja na Ukrajine, existujú dôvody na optimizmus. Na zabezpečenie trvalého rastu a rozvoja zelenej ekonomiky v Charkove sú však potrebné nepretržité investície a politická podpora.

Úloha mimovládnych organizácií pri riešení situácie

Vzhľadom na výzvy, ktorým odvetvie obnoviteľných zdrojov energie v Charkove aktuálne čelí, bolo identifikovaných niekoľko opatrení zameraných na dlhodobý rozvoj odvetvia obnoviteľných

zdrojov energie, na ktorých realizáciu by sa miestne zainteresované skupiny, vrátane aktérov sociálnej ekonomiky a samosprávy, mali sústrediť. Ide najmä o nasledovné:

1. **Diverzifikovať zdroje energie:** Vzhľadom na súčasnú energetickú krízu a závislosť od dovozu energie je dôležité diverzifikovať zdroje energie tak, aby sa zabezpečila väčšia energetická bezpečnosť. Toto by malo zahŕňať investície do kombinácie obnoviteľných zdrojov energie, ako sú slnečná, veterná, vodná energia a energia z biomasy.
2. **Podporovať energetickú efektívnosť:** Podpora opatrení na zvýšenie energetickej efektívnosti v budovách a v priemysle môže pomôcť znížiť dopyt po energii, a tým zmierniť vplyv energetickej krízy. Samospráva a subjekty sociálnej ekonomiky by mohli poskytovať stimuly a podporu na modernizáciu energetickej účinnosti budov, ako je izolácia, účinné osvetlenie a systémy HVAC (kúrenie, ventilácia a klimatizácia).
3. **Posilniť postupy obehového hospodárstva:** Obehové hospodárstvo môže pomôcť znížiť množstvo odpadu, podporiť efektívne využívanie zdrojov a poskytnúť hospodárske príležitosti. Samospráva a subjekty sociálnej ekonomiky by mohli podporovať postupy obehového hospodárstva, ako je recyklácia, kompostovanie a iniciatívy na zníženie množstva odpadu.
4. **Podporovať inovácie a výskum:** Investovanie do inovácií a výskumu môže pomôcť pri vývoji nových technológií a postupov pre obnoviteľné zdroje energie a obehové hospodárstvo. Samospráva by mohla podporovať výskumné partnerstvá medzi univerzitami a podnikmi, zatiaľ čo subjekty sociálnej ekonomiky by mohli poskytovať finančné prostriedky na inovačné projekty.

5. **Presadzovať legislatívne zmeny:** Presadzovanie legislatívnych zmien, ktoré podporujú obnoviteľnú energiu a obehové hospodárstvo, môže pomôcť vytvoriť priaznivé regulačné prostredie. Miestne zainteresované strany a aktéri sociálnej ekonomiky môžu spolupracovať s tvorcami politik na presadzovaní legislatívy, ktorá podporuje rozvoj obnoviteľných zdrojov energie a postupov obehového hospodárstva.

Predpoklady na uskutočnenie týchto opatrení zahŕňajú:

1. **Politická stabilita a bezpečnosť v regióne:** Prvým predpokladom akejkoľvek zmysluplnej činnosti je politická stabilita a bezpečnosť v regióne. Prebiehajúca ruská invázia na Ukrajinu narušila hospodársky rozvoj a investície, stabilita a bezpečnosť musia byť zabezpečené ako základná podmienka pre zmysluplný pokrok.
2. **Partnerstvá verejného a súkromného sektora:** Spolupráca medzi verejnými a súkromnými subjektmi je pre rozvoj sektora obnoviteľných zdrojov energie kľúčová. Táto spolupráca môže pomôcť prilákať investície, zdieľať odborné znalosti a využívať zdroje.
3. **Jasný regulačný rámec:** Jasný a stabilný regulačný rámec je nevyhnutný pre rast odvetvia obnoviteľných zdrojov energie. Zahŕňa politiky, ktoré podporujú rozvoj technológií v oblasti obnoviteľných zdrojov energie, stimuly pre investície a transparentné pravidlá pre rozvoj projektov.
4. **Prístup k financiám:** Prístup k financiám je pre rozvoj odvetvia obnoviteľných zdrojov energie rozhodujúci. Verejné a súkromné finančné mechanizmy môžu pomôcť mobilizovať zdroje, znížiť riziko a podporiť investície do projektov v oblasti obnoviteľných zdrojov energie.

S cieľom zosúladiť miestne priority s národnými cieľmi by miestne zainteresované skupiny mali spolupracovať s príslušnými vládnymi agentúrami a tvorcami politik. Malo by to zahŕňať účasť na politických konzultáciách, poskytovanie spätnej väzby k legislatívnym návrhom a presadzovanie legislatívnych zmien, ktoré podporujú rozvoj sektora obnoviteľných zdrojov energie.

S cieľom prilákať vedomosti, technické zručnosti a investície z EÚ by miestne zainteresované skupiny, vrátane subjektov sociálnej ekonomiky a samosprávy, mali preskúmať možnosti partnerstiev a spolupráce s organizáciami so sídlom v EÚ, ako sú univerzity, výskumné inštitúcie a súkromné spoločnosti. S cieľom získať prístup k financovaniu výskumu a inovácií, by tiež mohli využiť existujúce mechanizmy financovania EÚ, ako je napríklad program Horizont Európa. Napokon, miestne zainteresované skupiny by mali zväziť účasť na iniciatívach európskeho spoločenstva, akými je napríklad Európska zelená dohoda, ktorá poskytuje príležitosti na spoluprácu a financovanie iniciatív v oblasti udržateľného rozvoja.

Na uľahčenie komunikácie a spolupráce medzi všetkými zainteresovanými skupinami je nevyhnutné vytvoriť platformu pre dialóg a spoluprácu. To by mohlo znamenať vytvorenie pracovnej skupiny zainteresovaných skupín, ktorá by združovala zástupcov odvetvia obnoviteľných zdrojov energie, miestnych samosprávy, subjektov sociálnej ekonomiky, vládných agentúr a organizácií občianskej spoločnosti.

Vytvorenie takejto platformy môže znamenať východiskový bod pre uvoľnenie potenciálu obnoviteľných zdrojov energie aj v Charkove. Na realizáciu úsilia spojeného s jej založením a fungovaním, v januári 2023 ponúkla mimovládna organizácia

Ukrajinsko-slovenský dom, založená v roku 2020, akčný plán zameraný na:

1. Vytvorenie koalície zainteresovaných subjektov vrátane miestnych podnikov, univerzít, vládných agentúr, subjektov sociálnej ekonomiky a mimovládnych organizácií zameranej na podporu iniciatív v oblasti obnoviteľných zdrojov energie a obehového hospodárstva v Charkove so zameraním na prilákanie investícií a odborných znalostí z EÚ.
2. Uľahčenie komunikácie a spolupráce medzi zainteresovanými subjektami s cieľom podporiť rozvoj projektov v oblasti obnoviteľných zdrojov energie a obehového hospodárstva.
3. Poskytovanie technickej expertízy a podpory zainteresovaným subjektom, ktoré majú záujem o rozvoj projektov v oblasti obnoviteľnej energie a obehového hospodárstva.

Vzhľadom na silné vzťahy so samosprávou Charkova, honorárnym konzulom SR v Charkove a UKRENERGO – Úradom pre identifikáciu a boj proti hrozbám pre objekty kritickej infraštruktúry, má Ukrajinsko-slovenský dom dobré predpoklady na realizáciu platformy. Ukrajinsko-slovenský dom, vytvorený v rámci projektu s názvom „Mestá v rozšírenom európskom priestore: Spoločný rozvoj kapacít verejných inštitúcií prostredníctvom slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a zlepšenie integrity verejných záležitostí(CEEa)“ v rámci programu Cezhraničná spolupráca/dobrá správa vecí verejných, zodpovedné inštitúcie, transparentnosť, sa aktívne zapája do aktivít realizovaných v rámci projektu. Mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom bola tiež spoluorganizátorom medzinárodného fóra „Ukrajina-Slovensko 2021: Letectvo a kozmonautika. Vysoko presné

strojárstvo. Otázky a perspektívy priemyselnej spolupráce“, ktoré sa konalo v Bratislave 21. – 22. septembra 2021. Išlo o významné podujatie, ktoré poukázalo na potenciál cezhraničnej spolupráce medzi Ukrajinou a Slovenskom v oblasti leteckého a strojár-skeho priemyslu. Tieto skúsenosti môžu byť dobrým základom pre budúce úsilie zamerané na podporu rozvoja obnoviteľných zdrojov energie a energetickej odolnosti v Charkove a na Ukrajine ako takej.

Aktuálne výsledky spolupráce mimovládnej organizácie so samosprávou

Bezprostredným výsledkom mimovládnej organizácie Ukrajinsko-slovenský dom, ktorá usiluje o zmierňovanie dopadov krízovej situácie je zoznam činností, ktoré táto organizácia načrtla za účelom vytvorenia koalície pre obnoviteľné zdroje energie v Charkove. Zoznam obsahuje nasledujúce činnosti:

1. Vytvorenie predbežného rámca pre vyspelý ekosystém obnoviteľných zdrojov energie v Charkove
2. Identifikácia a mapovanie zainteresovaných strán v sektore obnoviteľnej energie v Charkove
3. Organizácia konzultácií so zainteresovanými stranami s cieľom určiť spoločné ciele a úlohy
4. Zmapovanie európskeho ekosystému obnoviteľných zdrojov energie a načrtnutie stratégie jeho zapojenia
5. Vypracovanie plánu komunikácie a spolupráce pre koalíciu pre obnoviteľnú energiu v Charkove
6. Organizovanie seminárov a školení na budovanie kapacít

miestnych podnikov, univerzít a vládnych agentúr v oblasti obnoviteľnej energie a obehového hospodárstva.

7. Organizovanie študijných návštev v krajinách EÚ s cieľom oboznámiť sa s osvedčenými postupmi v oblasti rozvoja obnoviteľných zdrojov energie.
8. Vykonávanie prieskumu a analýzy s cieľom identifikovať potenciálne zdroje financovania EÚ pre projekty v oblasti obnoviteľných zdrojov energie v Charkove a poskytovať zainteresovaným stranám usmernenia o tom, ako získať prístup k týmto fondom.
9. Vypracovanie plánu rozvoja obnoviteľných zdrojov energie v Charkove.
10. Uľahčenie partnerstiev medzi miestnymi podnikmi, univerzitami a inštitúciami EÚ s cieľom podporiť prenos technológií a výmenu poznatkov.
11. Presadzovanie legislatívnych zmien na národnej úrovni, ktoré podporia rozvoj obnoviteľnej energie a obehového hospodárstva v Charkove.

V súlade s týmto plánom ďalej mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom, ponúkla samospráve predbežnú víziu vyspelého ekosystému obnoviteľných zdrojov energie v Charkove, ktorá je postavená na piatich bodoch:

1. Zriadená infraštruktúra: Dobre rozvinutá energetická infraštruktúra vrátane prenosových a distribučných systémov môže podporiť integráciu obnoviteľných zdrojov energie do siete.
2. Technologické inovácie: Vývoj a zavádzanie inovatívnych technológií, ako sú systémy skladovania energie a technológie

inteligentných sietí, môže pomôcť zvýšiť účinnosť a spoľahlivosť systémov obnoviteľných zdrojov energie.

3. Informovanosť a zapojenie verejnosti: Povedomie verejnosti a verejná podpora obnoviteľných zdrojov energie môže pomôcť zvýšiť dopyt po zelených riešeniach a podporiť investície do tohto sektora.
4. Spolupráca a partnerstvá: Spolupráca medzi zainteresovanými stranami, akými sú priemysel, vláda, akademické inštitúcie, občiansky a neziskový sektor, môže podporiť inovácie a vytvoriť priaznivé prostredie pre rozvoj obnoviteľných zdrojov energie.
5. Podporná legislatíva: Legislatívne prostredie, ktoré stimuluje rozvoj a zavádzanie technológií v oblasti obnoviteľných zdrojov energie, ako sú výkupné ceny, daňové úľavy a čisté meranie, môžu podporiť investície a rast v odvetví obnoviteľných zdrojov energie.

16. decembra 2022 primátor Charkova Ihor Terekhov a architekt Norman Foster predstavili podrobnosti o novom generálnom pláne rekonštrukcie Charkova. V tejto súvislosti mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom v súčasnosti so samosprávou diskutuje o navrhovanej vízii vyspelého ekosystému obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Zosúladenie aktivít koalície pre obnoviteľné zdroje energie s generálnym plánom rekonštrukcie Charkova by bolo prospešné, nakoľko môže pomôcť zabezpečiť integráciu rozvoja infraštruktúry obnoviteľných zdrojov energie do celkového procesu urbanistického plánovania mesta. Zosúladenie s územným plánom môže zabrániť potenciálnemu konfliktu s inými prioritami a projektmi rozvoja Charkova

a potenciálne môže zabezpečiť väčšiu podporu zo strany miestnej samosprávy a ďalších zainteresovaných subjektov.

V snahe svoje ciele posilniť, mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom začala identifikovať a mapovať zainteresované subjekty v sektore obnoviteľných zdrojov energie v Charkove, ktoré patria do nasledujúcich kategórií:

1. Energetické spoločnosti: Tieto spoločnosti sú zodpovedné za výrobu a distribúciu obnoviteľnej energie v Charkove. Môžu zahŕňať veľké energetické spoločnosti aj menších komunitných poskytovateľov energie.
2. Vládne agentúry: Miestne a národné vládne agentúry sú zodpovedné za tvorbu legislatívy, ktorá podporuje rozvoj obnoviteľnej energie v Charkove. Poskytujú tiež finančné prostriedky a stimuly na podporu zavádzania obnoviteľných zdrojov energie.
3. Environmentálne organizácie: Tieto organizácie pracujú na zvyšovaní povedomia o výhodách obnoviteľnej energie a presadzujú politiky, ktoré podporujú jej rozvoj. Pracujú aj na vzdelávaní verejnosti o vplyve využívania energie na životné prostredie.
4. Akademické inštitúcie: Univerzity a výskumné inštitúcie zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri vývoji nových technológií a postupov výroby a distribúcie energie z obnoviteľných zdrojov. Poskytujú tiež odbornú prípravu a vzdelávanie pre profesionálov pracujúcich v sektore obnoviteľných zdrojov energie.
5. Spotrebitelia: Spotrebitelia energie v Charkove zohrávajú dôležitú úlohu v ekosystéme obnoviteľných zdrojov energie. Môžu si vybrať, či si kúpia energiu z obnoviteľných zdrojov

od poskytovateľov energie alebo si nainštalujú vlastné systémy na výrobu energie z obnoviteľných zdrojov, ako sú solárne panely alebo veterné turbíny.

6. **Priemysel:** Priemyselný sektor Charkova môže byť významným spotrebiteľom energie a rozvoj systémov obnoviteľnej energie môže pomôcť znížiť náklady na energiu a zlepšiť udržateľnosť.
7. **Miestne komunity:** Miestne komunity v Charkove môžu zohrávať dôležitú úlohu v ekosystéme obnoviteľných zdrojov energie tým, že sa budú zasadzovať za rozvoj projektov obnoviteľných zdrojov energie, zúčastňovať sa na komunitných energetických iniciatívach a podporovať zavádzanie technológií obnoviteľných zdrojov energie.
8. **Vývojári a poskytovatelia riešení v oblasti obnoviteľných zdrojov energie:** Tieto spoločnosti sú zodpovedné za navrhovanie a realizáciu systémov obnoviteľných zdrojov energie, ako sú solárne panely, veterné turbíny a geotermálne systémy. Poskytujú tiež služby údržby a podpory týchto systémov. Vývojári a poskytovatelia riešení v oblasti obnoviteľných zdrojov energie môžu spolupracovať s celým radom zainteresovaných strán vrátane energetických spoločností, vládnych agentúr, akademických inštitúcií a miestnych komunít s cieľom podporiť rozvoj a prijatie obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Môžu tiež spolupracovať s finančnými inštitúciami s cieľom zabezpečiť financovanie projektov obnoviteľnej energie a s poskytovateľmi skladovania energie s cieľom integrovať obnoviteľnú energiu do siete.

Záujem pripojiť sa k iniciatíve zatiaľ prejavili najmä inštitúcie, ktoré by sa mohli stať základnými kameňmi ekosystému obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Ich zoznam je nasledovný:

1. **Charkovský energetický klaster (KhEC):** KhEC je verejno-súkromné partnerstvo, ktoré podporuje spájanie energetických spoločností, akademických inštitúcií a vládnych agentúr s cieľom podporiť rozvoj obnoviteľných zdrojov energie v Charkove. Pracujú na vytváraní priaznivého prostredia pre obnoviteľné zdroje energie a poskytujú platformu pre spoluprácu a výmenu poznatkov medzi zainteresovanými stranami.
2. **Charkovský klaster strojárstva, automatizácie a strojov IAM:** Keďže sektor obnoviteľných zdrojov energie úzko súvisí s vývojom a zavádzaním nových technológií, odborné znalosti a zdroje tohto klastra sú cenné pri identifikácii a zavádzaní inovatívnych riešení v oblasti obnoviteľných zdrojov energie. Klaster bude poskytovať technickú podporu a poradenstvo miestnym podnikom a organizáciám zapojeným do obnoviteľných zdrojov energie, ako aj uľahčovať výmenu poznatkov a prenos technológií medzi miestnymi a medzinárodnými partnermi.
3. **Národná technická univerzita „Charkovský polytechnický inštitút“ (NTU „KhPI“):** NTU „KhPI“ je poprednou technickou univerzitou na Ukrajine. Vykonáva výskum a poskytuje odbornú prípravu v oblasti technológií obnoviteľných zdrojov energie a spolupracuje s priemyselnými partnermi na vývoji inovatívnych riešení pre sektor obnoviteľných zdrojov energie.
4. **Charkovská národná univerzita V. N. Karazina a Charkovská národná ekonomická univerzita Simona Kuznecova:** Tieto univerzity ponúkajú cenné zdroje pre činnosti koalície

v oblasti budovania kapacít a odbornej prípravy, ako aj poskytujú poradenstvo v oblasti rozvoja politiky a úsilia o presadzovanie záujmov.

Iniciatívu podporuje aj spektrum ďalších organizácií, medzi ktorými je možné spomenúť nasledovné:

1. Mimovládne organizácie: Národná vedecko-technologická asociácia Ukrajiny; Ukrajinská asociácia pre rozvoj manažmentu a podnikateľského vzdelávania; Ukrajinská asociácia profesionálov v oblasti komercializácie technológií; Ukrajinská asociácia podnikateľských inkubátorov a inovačných centier. Tieto organizácie zastupujú rôzne oblasti zamerania vrátane vedy a techniky, manažérskeho a podnikateľského vzdelávania a komercializácie technológií. Ako také môžu poskytnúť cenné podklady a usmernenia pre rozvoj politiky a úsilie o presadzovanie záujmov v súvislosti s obnoviteľnou energiou. Môžu tiež zohrávať úlohu pri budovaní kapacít a odbornej príprave koalície, čím pomáhajú rozvíjať zručnosti a znalosti potrebné na rozvoj obnoviteľnej energie v regióne. Okrem toho môžu prispieť k výmene poznatkov a spolupráci medzi zainteresovanými stranami, čím podporia inovácie a osvedčené postupy v odvetví obnoviteľnej energie.
2. Centrá výskumu a vývoja: Ústav Anatolia Pidhornyia pre problémy strojárstva Národnej akadémie vied Ukrajiny; Vedecký park „Naukograd – Charkov“; R & D centrum Engineering Invest IF GmbH. Tieto budú zohrávať dôležitú úlohu pri podpore inovácií, poskytovaní technickej pomoci a testovacích zariadení, podpore bezpečnosti a odolnosti infraštruktúry obnoviteľných zdrojov energie a podpore

prenosu technológií medzi miestnymi a medzinárodnými partnermi.

3. Priemyselní spotrebitelia: Charkovský letecký inovačný klaster „Mechatronika“. Keďže spoločnosti v rámci tohto klastra majú záujem o začlenenie udržateľných postupov do svojich činností, tento klaster predstavuje priemyselných spotrebiteľov riešení v oblasti obnoviteľných zdrojov energie v Charkove a na Ukrajine. Takisto existuje potenciál pre spoluprácu a medziodvetvové partnerstvá medzi Leteckým inovačným klastrom „Mechatronika“ a spoločnosťami zaoberajúcimi sa obnoviteľnou energiou v Charkove, ako i na Ukrajine ako takej, s cieľom preskúmať spôsoby integrácie riešení obnoviteľnej energie do leteckého priemyslu.

V súčasnosti mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom pokračuje v mapovaní ďalších dôležitých zainteresovaných subjektov ekosystému obnoviteľných zdrojov energie v Charkove s dôrazom na energetické spoločnosti, vládne agentúry, environmentálne organizácie, spotrebiteľov, priemysel, subjekty sociálnej ekonomiky, miestne komunity ako i poskytovateľov riešení v oblasti obnoviteľných zdrojov energie.

Úloha mimovládnej organizácie v budúcom ekosystéme obnoviteľných zdrojov energie v Charkove

Najbližšie plány mimovládnej organizácie Ukrajinsko-slovenský dom zahŕňajú ďalšie mapovanie zainteresovaných strán v Charkove, budovanie vzťahov so samosprávou, hľadanie partnerov na národnej úrovni a v EÚ, získavanie finančných prostriedkov a vytváranie sietí koalície.

Spolupráca s výskumným centrom NORCE z Nórska, ktorú Ukrajinsko-slovenský dom podporuje, má niekoľko potenciálnych prínosov pre budovanie koalície pre obnoviteľné zdroje energie v Charkove:

- oboznámenie sa s osvedčenými postupmi: spolupráca môže poskytnúť cenné poznatky o úspešných postupoch a prístupoch k rozvoju obnoviteľných zdrojov energie, ktoré boli realizované v Nórsku. Tieto postupy by sa mohli potenciálne prispôbiť a uplatniť v Charkovskom regióne;
- nadväzovanie kontaktov: spolupráca môže poskytnúť členom koalície príležitosť nadviazať kontakty s odborníkmi v oblasti obnoviteľných zdrojov energie z Nórska a potenciálne nadviazať nové partnerstvá alebo spoluprácu;
- oboznámenie sa s novými technológiami: spolupráca môže predstaviť nové a inovatívne technológie obnoviteľnej energie, ktoré sa vyvíjajú a používajú v Nórsku. Toto odhalenie by mohlo potenciálne inšpirovať koalíciu k preskúmaniu nových technológií alebo ich prijatiu vo vlastných projektoch obnoviteľnej energie;
- inšpirácia: spolupráca môže slúžiť ako zdroj inšpirácie a motivácie pre členov koalície. Vypočutie si informácií

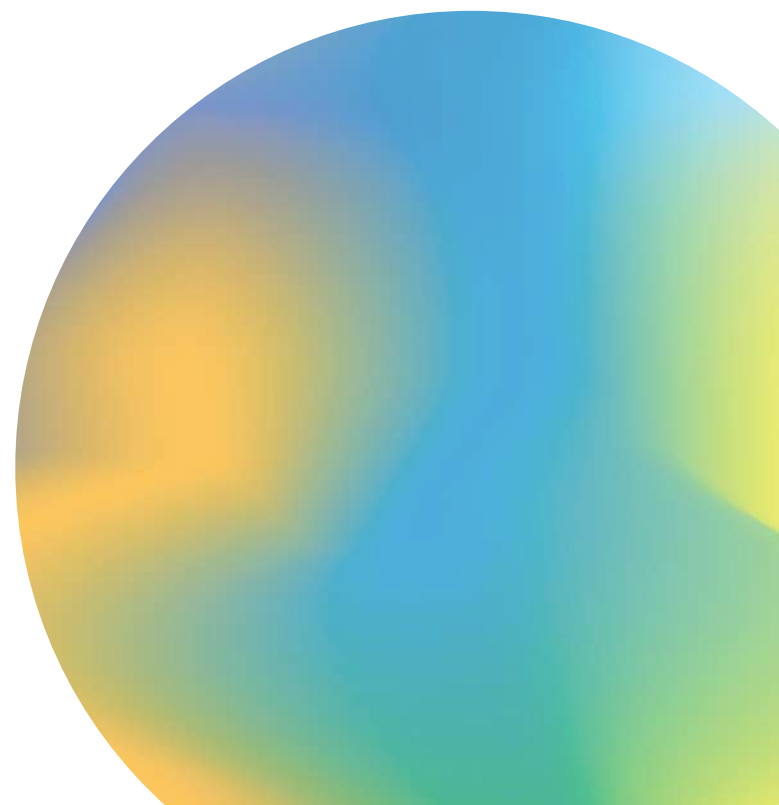
o úspešných projektoch a iniciatívach v oblasti obnoviteľných zdrojov energie z inej krajiny by mohlo pomôcť dodať energiu a povzbudiť členov koalície, aby pokračovali vo svojej práci a hľadali nové príležitosti.

Mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom je tiež jedným z organizátorov medzinárodného fóra „Dni Charkova na Slovensku“ realizovaného začiatkom roka 2024. Potenciálny prínos tohto fóra spočíva v poskytnutí priestoru na diskusiu o dôležitých témach týkajúcich sa cezhraničnej spolupráce, letectva, energetickej bezpečnosti a humanitárnych otázok. Medzi priority fóra bola zaradená energetická bezpečnosť ako záruka globálnej bezpečnosti v Európe. Cieľom podujatia je výmena nápadov a osvedčených postupov medzi Charkovom a partnermi zo Slovenska a susedných krajín EÚ, čo môže viesť k potenciálnej spolupráci a partnerstvám. Mestu Charkov podujatie ponúka príležitosť prezentovať svoje silné stránky a úspechy v rôznych oblastiach a prilákať potenciálnych investorov, partnerov a návštevníkov.

Záver

Mimovládna organizácia Ukrajinsko-slovenský dom má celkovo dobré predpoklady, aby v Charkove zohrala kľúčovú úlohu v tvorbe a fungovaní budúceho ekosystému obnoviteľných zdrojov energie. Ukrajinsko-slovenský dom sa aktívne zapája do vytvárania koalícií a mapovania zainteresovaných subjektov, buduje vzťahy so samosprávou, hľadá partnerov na národnej úrovni

a na úrovni EÚ, získava finančné prostriedky a orientuje sa na vytváranie sietí. Okrem toho sa podieľa na organizácii významného medzinárodného fóra, ktoré sa zameria na dôležité témy súvisiace s energetickou bezpečnosťou, cezhraničnou spoluprácou a humanitárnymi otázkami. Na základe uvedeného sa Ukrajinsko-slovenský dom javí ako kľúčový hráč v budúcom ekosystéme obnoviteľných zdrojov energie v Charkove, ktorý pomáha presadzovať zmeny, vytvárať partnerstvá a podporovať inovácie. Úspešná realizácia projektov v oblasti obnoviteľných zdrojov energie v Charkove a širšom regióne pomôže nielen riešiť súčasnú energetickú krízu, ale prispeje aj k budovaniu odolnejšieho energetického systému na Ukrajine, čo možno považovať za rozhodujúci krok k zaisteniu energetickej bezpečnosti a nezávislosti, zníženiu závislosti od dovozu fosílnych palív a zmierneniu vplyvu budúcich energetických šokov. Úsilie mimovládnej organizácie Ukrajinsko-slovenský dom o podporu ekosystému obnoviteľných zdrojov energie v Charkove má zásadný význam pre dosiahnutie týchto cieľov a podporu udržateľného rozvoja v regióne.

Skúsenosť s prijímaním utečencov z Ukrajiny v Nórsku: Príklad mestečka Alta

Bård Kårtveit a Vigdis Nygaard⁶⁸

Úvod

24. februára 2022 Rusko v plnom rozsahu spustilo inváziu na Ukrajinu. V nasledujúcich šiestich mesiacoch z krajiny utieklo takmer 7 miliónov ľudí, ktorí hľadali bezpečie v iných častiach Európy. Okrem toho sa z ďalších miliónov ľudí stali vnútorne vysídlené osoby, teda ľudia, ktorí opustili svoje domovy, ale zostali na ukrajinskom území.

V reakcii na vojnu prijala Rada Európskej únie 4. marca smernicu o dočasnej ochrane, čo znamenalo, že väčšina ľudí utekajúcich pred vojnou získala ochranu bez toho, aby sa ich situácia posudzovala individuálne. Nórsko sa 11. marca 2022 pridalo k ďalším krajinám EÚ a uplatnilo článok 34 zákona o prisťahovalectve, čím poskytlo dočasnú kolektívnu ochranu Ukrajincom žiadajúcim o azyl v Nórsku.

Počas nasledujúcich mesiacov, v čase, keď aj susedné krajiny prijímali rýchlo rastúci počet utečencov z Ukrajiny, panovala v Nórsku veľká neistota ohľadom počtu ľudí z Ukrajiny hľadajúcich pomoc v Nórsku. Do augusta 2022 Nórsko prijalo 24 000 utečencov utekajúcich pred vojnou na Ukrajine. Hoci bol ich počet nižší, ako sa očakávalo, stále to predstavovalo výrazný nárast v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, keď o azyl v Nórsku požiadalo 1400 až 2300 ľudí.⁶⁹ Do marca 2023 požiadalo o útočisko v Nórsku

68 Bård Kårtveit a Vigdis Nygaard, NORCE Norwegian Research Centre AS, www.norceresearch.no

69 UDI, 2022

približne 42 000 ľudí z Ukrajiny, medzi nimi približne 19 500 žien, 9 500 mužov a 13 500 detí.⁷⁰

Ukrajinci, ktorí žiadajú o kolektívnu ochranu v súlade s § 34 Zákona o prisťahovalectve, nie sú v zmysle nórskej legislatívy formálne uznaní za utečencov,⁷¹ keďže štatút utečenca si vyžaduje individuálne posúdenie každého prípadu (Zákon o prisťahovalectve, § 28). Ako utečenci s dočasnou kolektívnou ochranou dostávajú Ukrajinci prichádzajúci do Nórska povolenie na pobyt vždy na jeden rok. Ako na utečencov, sa na nich vzťahuje program usídlenia, prostredníctvom ktorého vedú získať pomoc pri hľadaní bývania a v obci, kde sa usídlili majú nárok na osobitné príspevky a služby.

Utečenci z Ukrajiny prichádzajú do Nórska za iných podmienok ako ostatné skupiny utečencov. V prvom rade majú až 90 dňový bezvízový vstup na pohyb v rámci schengenského priestoru počas akéhokoľvek 180-dňového obdobia. Môžu si teda vybrať, v ktorej krajine požiadajú o azyl a nemusia sa registrovať hneď po príchode do Nórska. Po druhé, na rozdiel od iných skupín utečencov tvoria skupinu utečencov z Ukrajiny prichádzajúcich do Nórska a iných európskych krajín najmä ženy a deti, nakoľko väčšina mužov v bojaschopnom veku (18 – 60 rokov) musí zostať na Ukrajine. Po tretie, keďže Ukrajinci získavajú dočasnú kolektívnu ochranu, väčšina môže byť vybavená rýchlejšie ako individuálne posúdenie azylu. A napokon, mnohí utečenci z Ukrajiny prichádzajúci do Nórska majú v krajine už existujúce siete, čo im umožňuje nájsť si ubytovanie mimo bežného systému prijímania utečencov.

Usídľovanie v Nórsku

V Nórsku sa tradične uplatňuje tzv. model usídľovania, v rámci ktorého sú žiadatelia o azyl prerozdeľovaní medzi mestá na základe dohôd medzi štátom a miestnymi samosprávami, pričom mestá majú právo veta pri rozhodovaní o tom, koľko utečencov prijímú. V porovnaní s inými skupinami utečencov boli utečenci z Ukrajiny na základe týchto dohôd usídľovaní v oveľa väčšej miere. Vďaka zrýchlenému procesu podávania žiadostí v prípade utečencov z Ukrajiny sa otázka usídlenia navyiac rieši oveľa skôr ako v prípade iných skupín utečencov.

Vzhľadom na rýchly nárast utečencov sa Nórsko muselo pripraviť na väčší počet žiadostí, než na aký sú úrady zvyknuté počas bežného roka. Počas prvých šiestich mesiacov po ruskej invázii boli zavedené nové právne predpisy a nové postupy, ktoré boli prispôbené novej situácii.

Základný postup od príchodu po formálne usídlenie sa však nezmenil a pozostáva zo štyroch fáz: 1) predbežná registrácia, 2) proces podávania žiadostí, 3) proces pred usídlením a 4) formálne usídlenie.

Napriek tomu, že utečenci z Ukrajiny neboli povinní požiadať o ochranu hneď po svojom príchode do krajiny, prvou fázou procesu je predbežná registrácia. Počas nej sa utečenci snažia zorientovať a najmä tí, ktorí mali v Nórsku predchádzajúce kontakty zisťujú, či existuje spôsob, ako sa v Nórsku usadiť bez toho, aby museli absolvovať formálne azylové konanie. Po tom, ako sa utečenci zaregistrujú a požiadajú o ochranu, prechádzajú do druhej fázy procesu. Touto je proces podávania žiadostí, počas ktorého čakajú na rozhodnutie o možnom usídlení.

70 <https://www.nrk.no/nyheter/flyktninger-fra-ukraina-1.15912060>

71 Napriek tomu bude označenie „utečenec“ používané pre zjednodušenie textu.

Registrácia a žiadosť o kolektívnu ochranu

Od roku 2020 sa žiadosti o azyl podávajú v Národnom centre príchodov v Råde (južne od Osla). Samotnú registráciu vykonávajú zástupcovia Imigračnej služby národnej polície (NPIS). Náhly príchod vysokého počtu utečencov z Ukrajiny, ktorí na rozdiel od väčšiny žiadateľov o azyl mali do Nórska bezvízový vstup, si vyžiadali viaceré zmeny v procese registrácie žiadateľov. Ministerstvo spravodlivosti sa tiež rozhodlo decentralizovať registračné postupy, čím sa umožnila registrácia v ôsmich rôznych policajných obvodoch v celej krajine. Národné centrum príchodov v Råde sa stále využíva na registráciu osôb, ktoré sa zdržiavajú u priateľov alebo rodiny v juhovýchodnom Nórsku, ako aj osôb, ktoré nemajú kde bývať, a ktoré musia byť nasmerované do bežného prijímacieho systému.

Polícia zaregistruje žiadosť o ochranu a UDI ju následne spracuje. V prípade väčšiny žiadateľov z Ukrajiny sa nekoná individuálny pohovor o udelení azylu, ale len kontrola na potvrdenie občianstva a pobytu na Ukrajine pred 24. februárom 2022. Vďaka tomuto zjednodušenému postupu sa môže konanie urýchliť, najmä ak má žiadateľ biometrický pas.

Umiestnenie v prijímacích centrách

V období od podania žiadosti o azyl až po usídlenie sa v konkrétnej obci/meste môžu utečenci bývať v prijímacích centrách. Žiadatelia nie sú povinní prijímacie centrum využiť, ak sa ale rozhodnú tak neurobiť, strácajú prístup k bezplatnému bývaniu a vreckovému. Prijímacie centrá sú formálne pod dohľadom UDI, prevádzkujú ich ale súkromné spoločnosti, mimovládne organizácie alebo mestá. Najväčšími prevádzkovateľmi sú súkromné spoločnosti Link a Hero. Jednotlivé centrá sa líšia veľkosťou, usporiadaním a sú umiestnené v rôznych častiach Nórska. Keď bolo potrebné rozšíriť kapacity centier, UDI zrealizovala výberové konania, v ktorých sa noví aj existujúci prevádzkovatelia prijímacích centier mohli uchádzať o zmluvy na prevádzku nových krízových prijímacích centier. Medzi takéto krízové prijímacie centrá patria aj hotely, ktoré sa využívajú na rýchle rozšírenie kapacity v prípade masového prílevu utečencov. Je dôležité, aby tieto núdzové prijímacie centrá poskytovali dôstojné bývanie, keďže v niektorých prípadoch v nich utečenci musia stráviť značný čas. V novembri 2022 bola priemerná doba čakania od osobného pohovoru po formálne usadenie v meste približne šesť týždňov.⁷²

72 Taraku & Halse 2022

Alternatívne prijímacie ubytovanie (AMOT)

Prví utečenci z Ukrajiny boli väčšinou ľudia, ktorí mali v Nórsku rodinu alebo priateľov a ubytovali sa u nich. Prieskum medzi utečencami z Ukrajiny, ktorí prišli medzi februárom a augustom 2022, ukázal, že až 65 % z nich malo v Nórsku nejaký existujúci kontakt (rodina, priatelia a známi, profesionálne kontakty a iné). Viac ako 30 % malo v Nórsku rodinných príslušníkov a približne 20 % priateľov. Iba tretina z prvých príchodcov nemala v Nórsku žiadne kontakty.⁷³ Vzhľadom na nedostatok primeraných prijímacích kapacít v počiatočnej fáze sa Ministerstvo spravodlivosti v pokyne vydanom 16. marca 2022 rozhodlo rozšíriť systém „alternatívneho prijímacieho ubytovania“ (AMOT). AMOT je systém, ktorý umožňuje žiadateľom o azyl žiť mimo prijímacích centier, podlieha však prísnyh kritériám na podanie žiadosti a v minulosti sa vo veľkej miere nevyužíval. V rámci systému AMOT zodpovednosť za žiadateľa preberá obec, v ktorej žiadateľ o azyl žije. Obec môže túto zodpovednosť prijať alebo odmietnuť. Ak ju obec neprijme, žiadateľ o azyl je nasmerovaný späť do prijímacieho centra, ak potrebuje finančnú alebo inú formu pomoci.

Utečenci z Ukrajiny, ktorí si našli ubytovanie v meste/obci, či u rodinných príslušníkov, iných súkromných osôb alebo v ubytovniach prevádzkovaných dobrovoľníckymi organizáciami alebo mestom/obcou, ktoré nie sú súčasťou bežného prijímacieho systému, mohli požiadať o registráciu pre AMOT v meste/obci. Ak mesto/obec AMOT pre jednotlivca prijala, obec sa za túto

osobu stala zodpovednou. Na pokrytie výdavkov spojených s pobytom tejto osoby, mesto/obec dostáva dotáciu od UDI. Pokiaľ sa táto osoba nie je schopná úplne alebo čiastočne živiť sama z vlastných príjmov, mesto/obec následne vypláca finančné príspevky potrebné na pokrytie životných nákladov tejto osoby.

Koordinácia usídľovania medzi štátom a mestami/obcami

Nórsko uplatňuje model riadeného presídľovania, v rámci ktorého sú utečenci prideľovaní do miest/obcí na základe dohôd medzi štátom a miestnymi orgánmi. Štát (prostredníctvom IMDi) oslovuje nórske mestá/obce so žiadosťami o presídlenie. Množstvo žiadostí je závislé od prognózy o počte utečencov, ktorí sa budú potrebovať presídliť v nasledujúcom roku.

Miestna samospráva sa následne rozhodne, či a koľko utečencov je ochotná presídliť. K žiadosťiam od IMDi súvisiacim s príchodom utečencov z Ukrajiny mestá/obce zvyčajne zaujímajú kladný postoj. V mnohých prípadoch dokonca jednotlivé obce ponúkli presídlenie vyššieho počtu utečencov ako IMDi pôvodne navrhla. Tieto rozhodnutia boli podporované celkovým pozitívnym postojom nórskeho obyvateľstva k utečencom z Ukrajiny.⁷⁴

Aby mali utečenci nárok na finančnú pomoc a zaradenie do vstupného programu, musia byť presídlení na základe dohôd o presídlení medzi IMDi a jednotlivými mestami/obcami. Nórsky systém v posledných rokoch podporuje aj tzv. samostatné usídlenie, v rámci ktorého si utečenci sami nájdu bývanie. Ak si však chcú zachovať nárok na finančnú pomoc a zaradenie

⁷³ Hernes et.al. 2022, 40–41

⁷⁴ Brekke & Fladmoe 2022, 81–84

do programu na presídlenie, stále musia požiadať príslušné mesto/obec o formálne presídlenie. Ak mesto/obec súhlasí s usídlením utečenca, kontaktuje IMDi a uzavrie formálnu dohodu o presídlení. Samostatné usídľovanie však nebolo pred príchodom utečencov z Ukrajiny rozšírené a mnohé obce predtým utečencov prostredníctvom samostatného usídlenia neprijímali.⁷⁵

Ako už bolo uvedené, v porovnaní s inými žiadateľmi o azyl boli v období pred usídlením utečenci z Ukrajiny v oveľa väčšej miere ubytovaní mimo nórskeho systému prijímania utečencov, buď súkromne bez verejnej pomoci, alebo prostredníctvom systému AMOT. Mnohí utečenci z Ukrajiny, ktorí neboli ubytovaní v prijímacích centrách, často vďaka pomoci svojich kontaktov, boli ohľadom možného presídlenia v priamom kontakte s daným mestom/obcou. Niektorí si našli bývanie sami, alebo prostredníctvom svojich kontaktov, iným dlhodobšie bývanie pomohlo nájsť mesto/obec. V mnohých prípadoch sa proces usídľovania realizoval prostredníctvom dialógu medzi utečencami (alebo ľuďmi, ktorí im pomáhali) a mestom/obcou, mimo tradičného procesu usídľovania, v ktorom IMDi prideľuje utečencov mestám/obciam. Na to, aby bol utečenec formálne usídlený v meste/obci a mal nárok na finančnú pomoc a zaradenie do úvodného programu, mesto/obec a IMDi neskôr uzatvoria dohodu o formálnom usadení.

K formálnemu usídleniu v meste/obci existuje viacero ciest, vzhľadom na rôzne možnosti ubytovania v období pred usídlením. Utečenci z iných krajín väčšinou postupovali „tradičnou cestou“ a pred usadením v meste/obci prostredníctvom IMDia boli ubytovaní v prijímacom centre. Utečenci z Ukrajiny vo väčšej miere využívali alternatívne cesty k usadeniu.

Úvodný program

Utečenci vo veku od 18 do 55 rokov, ktorí majú dočasnú kolektívnu ochranu a bydlisko v meste/obci na základe dohody s IMDi, majú nárok na účasť na tzv. úvodnom programe. Ide o vzdelávací program zameraný na prípravu utečencov na vstup a zotrvanie na trhu práce alebo na vzdelávanie v Nórsku. Úvodný program by mal zahŕňať prvky jazykovej a odbornej prípravy, avšak jazyková príprava je pre utečencov z Ukrajiny kratšia a v súlade s trvaním ich prvého povolenia k pobytu trvá jeden rok. Na rozdiel od ostatných utečencov, v prípade utečencov z Ukrajiny jazyková príprava môže zahŕňať aj výučbu anglického jazyka. Účasť na úvodnom programe je dobrovoľná, utečenci z Ukrajiny nemajú možnosť navštevovať kurzy občianskej náuky, a nemusia absolvovať ani iné povinné kurzy.

Ak však majú deti, musia absolvovať kurz rodičovského poradenstva. Na rozdiel od iných skupín utečencov, utečenci z Ukrajiny môžu úvodný program absolvovať na čiastočný úväzok, a ak program opustia, nestrácajú možnosť sa neskôr vrátiť. Žiadna iná skupina utečencov nemá takúto flexibilitu.

Do konca roka 2022 si v Nórsku našlo platené zamestnanie 9,2 % utečencov z Ukrajiny. Vzhľadom na skutočnosť, že väčšina z nich prišla po júni 2022, a že väčšina utečencov v produktívnom veku navštevuje jednoročný úvodný program, je to pomerne vysoké číslo.⁷⁶

Vzdelávanie ukrajinských detí

Každé dieťa vo veku povinnej školskej dochádzky, pri ktorom sa očakáva, že zostane v Nórsku najmenej tri mesiace, má v Nórsku právo na vzdelanie bez ohľadu na svoj rezidenčný štatút a okolnosti. Toto právo sa musí uplatniť čo najskôr, najneskôr však do jedného mesiaca od príchodu do Nórska. Deti vo veku od 6 do 16 rokov majú povinnosť navštevovať školu a zúčastňovať sa na základnom a strednom vzdelávaní.

Ukrajinské deti navštevujú školu a vzdelávajú sa podľa nórskych učebných osnov. Na nórske školy je však k dispozícii aj množstvo učebných materiálov v ukrajinčine. Na niektorých stredných školách a gymnáziách, predovšetkým vo väčších mestách, sa ukrajinským žiakom ponúka dvojazyčné vyučovanie v nórcine a ukrajinčine, pričom spoločenské vedy sa vyučujú v ukrajinčine. Ukrajinské orgány navyše vytvorili online vzdelá-

vací program, ktorý sa riadi ukrajinskými národnými učebnými osnovami.⁷⁷ Niektoré nórske verejné školy poskytujú zariadenia a vybavenie, ktoré pomáhajú ukrajinským žiakom a študentom venovať sa tomuto programu online, po bežných vyučovacích hodinách.⁷⁸

Zapojenie subjektov sociálnej ekonomiky do integrácie utečencov z Ukrajiny

Nórske mimovládne organizácie a dobrovoľnícke združenia sa podieľajú na prijímaní utečencov z Ukrajiny dvoma spôsobmi. Po prvé, nórske orgány koordinujú svoju činnosť s vybranými mimovládnymi organizáciami a poskytujú im finančné prostriedky, aby sa mohli podieľať na prijímaní utečencov z Ukrajiny. Jednou z takýchto mimovládnych organizácií je Caritas, ktorá zapája Ukrajincov žijúcich v Nórsku ako dobrovoľných tlmočníkov a mentorov pre utečencov, ktorí hovoria prevažne ukrajinsky alebo rusky.⁷⁹

Ďalšou mimovládnou organizáciou je Norwegian People's Aid (NPA). NPA sa podieľa na organizovaní prijímania utečencov z Ukrajiny v regióne Veľkého Osla a v niektorých ďalších častiach krajiny. Dobrovoľníci z organizácie Norwegian People's Aid navyše v celej krajine organizujú rôzne spoločenské aktivity, ktorých cieľom je pomôcť utečencom z Ukrajiny s integráciou do spoločnosti v Nórsku.

Dobрым príkladom je aj mimovládna organizácia Norwegian Sports Association, ktorá organizuje športové aktivity pre deti a mládež, realizované predovšetkým na dobrovoľníckej báze.

76 <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/sysselsetting-blant-innvandrere-registerbasert/artikler/sysselsettingen-blant-innvandrere-var-uendret-i-2022>

77 <https://lms.e-school.net.ua/guide>

78 <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/krig/>

79 <https://frivillig.no/caritas-norge/hjelp-ukrainere-i-norge-support-ukrainians-in-norway>

Od marca 2022 táto organizácia usporiadala niekoľko športových aktivít, predovšetkým pre ukrajinské deti, a snažila sa tak zapojiť ukrajinské deti do aktivít nórskeho detí rovnakého veku. Organizácia športových podujatí je vnímaná ako veľmi dôležitá, nakoľko športovanie detí sa považuje za kľúčovú oblasť sociálnej inklúzie a jazykovej prípravy.⁸⁰

Po druhé, nórske integračné orgány, na základe projektových žiadostí, poskytujú finančné prostriedky určené na organizovanie aktivít zameraných na sociálne začlenenie a integráciu utečencov z Ukrajiny v Nórsku, pričom osobitný dôraz je kladený na projekty zamerané na deti/mládež. Od marca 2022 nórske integračné orgány financovali viac ako 150 projektov zameraných na integráciu utečencov.⁸¹ Celkovo sa nórske orgány, aktívne na národnej i obecnej úrovni, pri riešení sociálnych a do istej miery aj materiálnych potrieb utečencov z Ukrajiny vo veľkej miere spoliehali na prácu subjektov sociálnej ekonomiky a iniciatívy nórskej občianskej spoločnosti.

Skúsenosti z prvej vlny príchodu utečencov z Ukrajiny

Správa o skúsenostiach Ukrajincov, ktorí prišli do Nórska v období od marca do júla 2022, poukazuje na celkovú mieru spokojnosti so zaobchádzaním, ktorého sa im dostalo, a s prijatím zo strany nórskeho orgánov a miestnych komunít. Aj napriek tomu však existujú výzvy, najmä v súvislosti s finančnou podporou, prístupom k informáciám a procesom usídľovania po udelení práva na pobyt.

Informácie pre utečencov

Jednou z významných výziev pre utečencov z Ukrajiny v Nórsku je prístup k dôležitým informáciám. Utečenci, ktorí prišli počas prvých šiestich mesiacov uviedli, že informácie, ktoré im boli poskytnuté, považovali za nejasné a nedostatočné. Zástupcovia IMDi priznali, že v dôsledku častých mimoriadnych opatrení bolo poskytovanie kvalitných a aktuálnych informácií náročné, najmä počas prvých mesiacov. Hneď od prvých mesiacov sa orgány snažili získať ukrajinsky a rusky hovoriacich tlmočníkov, ktorí by pomohli pri spracovaní a informovaní utečencov z Ukrajiny v Nórsku. Odvtedy sa niekoľko ukrajinsky a rusky hovoriacich osôb s pobytom v Nórsku prihlásilo na dobrovoľnícku službu alebo sa zamestnali v oblasti práce s utečencami. Napriek tomu je však prístup ku kvalifikovaným tlmočníkom, najmä v menších obciach, výzvou.

Najmä utečenci, ktorí žili v súkromí, mimo prijímacích centier, mali problém získať potrebné informácie o postupoch usídlenia, právach na finančnú pomoc a ďalších otázkach. Utečenci z Ukrajiny sa pri hľadaní informácií spoliehali na oficiálne nórske webové stránky ako aj na kanály sociálnych médií. Mnohí Ukrajinci zdieľajú a získavajú informácie na sociálnych sieťach. V niektorých prípadoch to viedlo k tomu, že sa šíri nepodložené fámy a dezinformácie. Od leta 2022 nórske imigračné úrady (UDI), integračné úrady (IMDi) a úrady práce a sociálnych vecí (NAV) upravili svoje informačné stratégie a na svojich webových

80 <https://www.idrettsforbundet.no/idrettskrets/viken/frivillighetens-innsats-for-flyktningene/>

81 <https://www.imdi.no/tilskudd/ekstraordinar-tilleggsutlysning-tilskudd-til-integrering-sarbeid-i-regi-av-frivillige-organisasjoner/#mottakere>

stránkach, ako aj na sociálnych sieťach ponúkajú dôležité informácie v ukrajinčine a ruštine. Výrazne sa tým zlepšila skúsenosť utečencov s prístupom k informáciám.

Finančná podpora

Počas obdobia podávania a vybavovania žiadostí, kým utečenci bývajú v prijímacích centrách so stravou zdarma a čakajú na vybavenie svojej žiadosti, dostávajú približne 130 EUR mesačne a 70 EUR navyše na nezaopatrené dieťa. Tí, ktorí bývajú v prijímacích centrách, kde sa strava nepodáva, dostávajú približne 400 EUR mesačne a 130 EUR navyše na nezaopatrené dieťa. Utečenci, ktorí si našli ubytovanie mimo prijímacích centier, môžu mať nárok na 1600 eur na osobu na pokrytie všetkých životných nákladov vrátane nájomného. Táto suma predstavuje aj rozsah finančnej pomoci, na ktorú majú nárok po formálnom usídlení sa v meste/obci.

Pri prvej vlne utečencov z Ukrajiny neboli nórske úrady na situáciu finančne pripravené. Mnohí utečenci z Ukrajiny, ktorí do Nórska prišli tesne po invázii, museli čakať až štyri mesiace, kým dostali akúkoľvek finančnú pomoc, čo mnohých z nich prinútilo vziať si súkromné pôžičky s vysokým úrokom. Tí, ktorí finančnú podporu dostali, väčšinou zistili, že finančné prostriedky, ktoré dostali im ani zďaleka nepokrývajú základné výdavky. Platí to pre všetkých utečencov, či už bývajú mimo prijímacích centier, alebo v prijímacích centrách so stravou alebo bez nej. Najmä tí, ktorí bývali mimo prijímacích centier, mali problém pokryť svoje základné potreby. Problémy mali

najmä utečenci zotrúvajúci vo veľkých mestách, kde plná finančná podpora sotva pokryje náklady na nájomné. V dôsledku nízkej finančnej podpory zo strany štátu sa mnohí utečenci museli spoliehať na distribúciu potravinovej pomoci a oblečenia z druhej ruky, ktorú organizovali dobrovoľnícke organizácie. V najväčších nórskejších mestách predstavovali. utečenci z Ukrajiny väčšinu medzi ľuďmi, ktorí dostávajú bezplatnú potravinovú pomoc vo forme potravinových balíčkov.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že finančná podpora poskytovaná utečencom bola príliš nízka na to, aby im umožnila dôstojne vyžiť. Kvalita podpory sa tiež líšila podľa lokality, utečenci v Osle mali vo všeobecnosti prístup ku lepšej podpore ako mali utečenci v iných častiach Nórska. Rôzne mestá/obce uplatňovali aj rozdielne postupy pri poskytovaní finančnej pomoci. Vo výsledku na tom teda niektorí utečenci boli lepšie ako iní, v závislosti od toho, kde v Nórsku sa nachádzali.

Dôkazy o týchto rozdieloch sa vďaka sociálnym sieťam rýchlo rozšírili, čo vyvolalo pobúrenie verejnosti, frustráciu utečencov z Ukrajiny a zvýšené úsilie o zavedenie jednotných noriem pre pridelovanie finančnej pomoci zo strany relevantných orgánov.⁸²

Postupy pri usídľovaní

Možnosť dlhodobého usídlenia je pre väčšinu utečencov z Ukrajiny prirodzene veľmi dôležitá. Avšak medzi tými, ktorí zostávali v prijímacích centrách, a tými, ktorí boli usídľovaní s pomocou IMDi, bola prítomná vysoká miera neistoty ohľadom miesta, kde v Nórsku budú usídlení, čo vyvolávalo frustráciu prameniaku z obmedzených možností toto rozhodnutie ovplyvniť. Nórsko je rozľahlá krajina a mnohým utečencom bolo ponúknuté usadiť sa v menších obciach, ďaleko od akýchkoľvek mestských centier a ďaleko od regiónov, ktoré by z najrôznejších dôvodov mohli preferovať.

Utečenci z Ukrajiny, ktorí mali potvrdený pobyt, museli najskôr absolvovať pohovor o usadení v prijímacích centrách. Tieto pohovory pôvodne zahŕňali 24 otázok o zdraví, zamestnaní, špeciálnych potrebách, kontaktoch a podobne. V čase vysokého počtu príchodov v marci 2022 sa realizácia pohovorov stala problematickou a začiatkom apríla sa relevantné orgány rozhodli znížiť počet otázok z 24 na tri otázky. Konkrétne: i) Máte v Nórsku rodinu alebo iné kontakty? ii) Máte so sebou domáce zvieratá? iii) Trpíte zdravotnými ťažkosťami? Táto úprava síce pomohla skrátiť čas potrebný na určenie miesta pre usídlenie, zároveň

však obmedzila možnosť ovplyvniť výber miesta a zohľadniť konkrétnu situáciu utečenca. Toto obmedzenie zvýšilo mieru frustrácie medzi utečencami z Ukrajiny, keďže ich slovo malo malú váhu pri rozhodovaní o najdôležitejšom aspekte ich pobytu v Nórsku – mieste ich usídlenia.⁸³

Príklad mestečka Alta

Nasledujúci text opisuje model usídľovania utečencov z Ukrajiny na príklade malého mesta Alta na severe Nórska. Jeho cieľom je objasniť rôzne aspekty usídľovania utečencov z Ukrajiny a ozrejmiť zapojenie subjektov sociálnej ekonomiky.

Alta sa nachádza v najsevernejšom regióne Nórska, v regióne Finnmark. S počtom obyvateľov 21 300 je najväčším osídlením v tomto poväčšine vidieckom regióne. Alta je tiež administratívnym a vzdelávacím centrom s univerzitným areálom a veľkou strednou školou. Hlavnými odvetviami hospodárstva sú stavebníctvo a maloobchod. Verejný sektor poskytuje značný podiel pracovných príležitostí.

⁸² Hernes et.al. 2022, Taraku & Halse 2022

⁸³ Anmodning av bostetning av flyktninger i 2023 - Alta kommune. 9. decembra 2022. <https://publikum.alta.kommune.no/publikum/DmbMeeting/385>

Alta má dlhú históriu prijímania utečencov na dočasné alebo trvalé usídlenie a organizácia týchto aktivít sa časom menila v závislosti od potrieb a finančnej podpory zo strany štátu. Výrazný nápor utečencov pocítila severná časť Nórska v roku 2015, keď počas niekoľkých mesiacov na bicykloch prekročilo nórsko-ruskú hranicu 5 500 žiadateľov o azyl. Išlo o neočakávanú udalosť. V regióne v tom čase neexistovala žiadna infraštruktúra na prijatie tak vysokého počtu utečencov, nórska vláda preto poverila komerčnú spoločnosť HERO rýchlym vybudovaním prijímacích centier pre utečencov. Takého centrum bolo otvorené aj v Alte, vďaka čomu vznikli kapacity pre prijatie veľkého počtu utečencov. Keďže v nasledujúcom období počet utečencov výrazne klesol, v marci 2018 bolo toto prijímacie centrum spolu s ďalšími 17 centrami v severnom Nórsku, zatvorené.

V Alte sa odvtedy usadil len malý počet utečencov, ktorí boli vybavovaní prostredníctvom obecného systému (pozri tabuľku nižšie).

Tabuľka 3: Počet usídlených utečencov v meste Alta (zdroj: samospráva Alta⁸⁴)

Rok	Počet usídlených utečencov	Počet usídlených maloletých bez sprievodu
2015	44	14
2016	82	6
2017	30	6
2018	25	7
2019	32	2
2020	16	1
2021	47	2
2022	201	6

Utečencom z Ukrajiny je v Nórsku poskytnutá kolektívna ochrana na jeden rok. Táto ochrana bola v roku 2023 predĺžená o ďalší rok. UDI zodpovedá za zriadenie a financovanie prijímacích centier a prevádzka centier sa uskutočňuje na základe výberového konania, v rámci ktorého sa uzatvárajú zmluvy medzi UDI a rôznymi prevádzkovateľmi. Prevádzkovateľom môže byť obec, súkromná spoločnosť alebo humanitárna organizácia.

Keď sa vo februári 2022 začala ukrajinská utečenecká kríza, nórske orgány si uvedomili, že počty utečencov prichádzajúcich do Nórska môžu byť nepredvídateľné a možno vyššie, než sa očakávalo. Nórske riaditeľstvo pre prisťahovalectvo (Norwegian Directorate of Immigration) – UDI poverilo niekoľko verejných a súkromných subjektov zriadením núdzových prijímacích centier lokalizovaných po celom Nórsku. Úlohou týchto centier je poskytnúť prvé bezpečné miesto, kam utečenci prichádzajú,

kde sa stretávajú a kde čakajú na rozhodnutie mesta/obce o ich premiestnení do miesta trvalého pobytu. Alta takéto centrum nemá, väčšina utečencov z Ukrajiny takýmto centrom prešla v inom meste a do Alty prichádzajú po tom, čo už strávili nejaký čas inde.

Organizácia usídlených utečencov

IMDI požiadal mestečko Alte, aby v roku 2022 usídlila 200 utečencov, tento počet bol prerokovaný a schválený obecným zastupiteľstvom. Tento počet bol výrazne vyšší v porovnaní s pôvodne plánovaným počtom a tiež v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, čo si vyžadovalo navýšenie koordinačných kapacít na strane obce a zvýšený nápor na poskytovanie služieb.

Alta sa rozhodla zriadiť prijímacie stredisko v obci Vertshuset. Toto stredisko poskytovalo predprípravu pre utečencov, ktorým bol udelený trvalý pobyt v Alte. Cieľom úradov bolo všetkým utečencom z Ukrajiny v čo najkratšom čase poskytnúť samostatné bývanie na súkromnom trhu. Prostredníctvom žiadosti adresovanej verejnosti sa podarilo nájsť mnohých majiteľov nehnuteľností, ktorí poskytli byty na prenájom. Náklady na bývanie spočiatku hradilo mesto, avšak keď sa utečenci usídlili, získali zamestnanie a dostatočný príjem, začali si náklady hradiť samostatne.

Niektorí utečenci vyjadrili nespokojnosť s tým, že nedostali trvalé ubytovanie hneď po príchode, a museli stráviť viac času v prijímacom centre vo Vertshuset. Mestské orgány to odôvodnili tým, že potreby rodín neboli po príchode známe a na nájdenie vhodného ubytovania bol potrebný čas. Zástupca samosprávy

v rozhovore z 22. decembra uviedol, že nájdenie súkromných bytov prebehlo relatívne hladko, a to najmä vďaka pozitívnemu prístupu majiteľov nehnuteľností. V tomto čase však vo Vertshuset žilo len 20 utečencov z Ukrajiny.

Ďalších približne 25 utečencov z Ukrajiny prišlo do Alty bez toho, aby prešli cez prijímacie centrum vo Vertshuset. Títo boli usídlení v rámci modelu alternatívneho prijímania, takzvaného AMOT, a prisťahovali sa k rodinným príslušníkom alebo priateľom, ktorí už v Alte žili. Od mesta dostávali malý finančný príspevok na pokrytie nákladov na živobytie, ale nemali prístup k úvodnému programu a ani k príspevkom na bývanie.

Koncom roka 2022 si komunálni politici uvedomili, že usídlenie rovnakého počtu utečencov z Ukrajiny aj počas roka 2023 by bolo výzvou, z pohľadu personálnych kapacít ako aj trhu s nehnuteľnosťami. Požiadavka IMDI na rok 2023 bola usídlieť 200 utečencov, mestské zastupiteľstvo sa však rozhodlo návrh znížiť a schválilo prijatie 150 utečencov. Tento počet sa neskôr v roku 2023 mohol prehodnotiť.

Vzhľadom na situáciu, poskytovateľ komerčného ubytovania HERO v máji 2023 opäť otvoril prijímacie centrum pre utečencov v meste Alta s kapacitou 150 osôb. Toto zariadenie je určené pre utečencov, ktorí čakajú na vybavenie svojej žiadosti o usadenie sa v konkrétnom meste/obci. Klienti centra sa v Alte obyčajne neusadia, v rámci centra je im poskytnuté inštitucionálne ubytovanie a podpora. Mesto Alta nemá zodpovednosť za usídlenie týchto ľudí, musí im však poskytnúť zdravotné služby, čo vytvára tlak na systém zdravotnej starostlivosti.

Dospelí a nórsky jazyk

Všetci dospelí utečenci usídlení v niektorom z nórskeho miest/obcí musia absolvovať úvodný program nórskeho jazyka a kultúry. Utečenci z Ukrajiny sú od tejto povinnosti oslobodení, keďže sa predpokladá, že sa po skončení vojny vrátia domov. Kurz nórskeho jazyka a kultúry však môžu absolvovať dobrovoľne. Skúsenosti ukazujú, že väčšina utečencov z Ukrajiny má o kurz záujem, keďže znalosť jazyka zvyšuje ich šance na trhu práce a finančný príjem.

NRK net⁸⁵ uskutočnila rozhovor s jedným z koordinátorov, ktorý vysvetlil, že pôvodný predpoklad priamej integrácie ukrajinských utečencov s vysokou úrovňou vzdelania a ľahkým prístupom na trh práce si vyžadoval určité korekcie. Veľká časť dospelých utečencov z Ukrajiny neovládala anglický jazyk a bez znalostí nórsčiny alebo angličtiny si nedokázali nájsť prácu. Situáciu sme ilustrovali na príklade Tatiany, ktorá navštevovala kurzy nórskeho jazyka a dva dni v týždni trávila tzv. jazykovou praxou v základnej škole a mimoškolskými aktivitami. Alta ponúka 50 utečencom jazykovú prax v nórsčine na rôznych oddeleniach obecného úradu a požiadala tiež súkromné podniky, aby prijali študentov nórskeho jazyka.

Jeden z koordinátorov hovorí, že na začiatku si väčšina Ukrajincov myslela, že sa čoskoro vráti na Ukrajinu, ale postupne si uvedomili, že ich pobyt môže byť dlhodobý alebo dokonca trvalý. Mnohí z nich sa teraz plánujú kvalifikovať na ďalšie štúdium alebo prácu v Nórsku.

Centrum integrácie a kompetencií v Alte, ktoré vlastní a riadi miestna samospráva, je zodpovedné za vzdelávanie dospelých na úrovni strednej školy. Centrum tiež spĺňa úlohu koordinátora informácií medzi rôznymi oddeleniami miestnej samosprávy a národnými orgánmi. Pomáha utečencom integrovať sa do miestnej komunity tým, že ich spája s mimovládnyimi organizáciami a súkromnými osobami. V rámci úvodného programu sa v marci 2023 učilo nórsky jazyk 6 skupín utečencov z Ukrajiny.

Skupiny sú organizované podľa úrovne znalosti nórskeho jazyka a času pobytu v Alte. Prví prišli v roku 2022, práve končia ročný kurz a sú pripravení na trh práce.

Školy a škôlky

Značnú časť utečencov z Ukrajiny v Alte tvoria deti a tínedžeri. Spomedzi 200 utečencov ubytovaných v Alte v roku 2022 bolo 40 % mladších ako 16 rokov. Štátne školy navštevovalo 46 z nich a ďalších 33 navštevovalo materské školy. Alta sa riadi zásadou tzv. susedských škôl, v zmysle ktorej žiaci navštevujú školy v oblasti, kde žijú, čím sa podporuje integrácia do miestneho prostredia. Uplatňovanie tejto zásady však bolo obmedzené rýchlym prílevom detí, keďže nie všetky ukrajinské deti mohli z kapacitných dôvodov nastúpiť do školy najbližšie k ich bydlisku a deti boli teda prepravované autobusmi do inej školy. Dostupnosť materských škôl bola tiež ohrozená vysokým počtom „nových detí“ a prvýkrát po mnohých rokoch sa stalo, že dopyt po miestach bol vyšší ako existujúca ponuka. Miestna samospráva sa snaží otvárať nové triedy, avšak čelí nedostatku kvalifikovaných pedagógov.

85 <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/flyktninger-trenger-sprakpraksis-i-bedriftene-men-kan-ikke-forvente-utbytte-straks-1.16181734>

Úloha subjektov sociálnej ekonomiky

V Nórsku pôsobí veľké množstvo mimovládnych organizácií a mnohé, najmä tie, ktoré pôsobia na celoštátnej úrovni, sa venujú integrácii utečencov. Niektoré z nich majú svoje miestne pobočky aj v Alte. Príkladom je Červený kríž Alta, ktorý má dlhoročnú skúsenosť s pomocou tínedžerom a dospelým utečencom s domácimi úlohami a jazykovou praxou a pravidelne sa stretávajú v popoludňajších hodinách. Vzťahy medzi obecnými úradmi a miestnymi mimovládnymi organizáciami sú dobré a veľká časť práce sa koordinuje prostredníctvom dobrovoľníckych centier. Tieto spolufinancuje miestna samospráva a s miestom stretávania sa rôznych mimovládnych organizácií a ľudí, ktorí potrebujú podporu.

Športové kluby tiež predstavujú dobrý priestor pre inklúziu a jazykovú prax a všetky sa snažia zapojiť do svojich aktivít ukrajinské deti a mládež. Pri preprave detí do hál, na tréningové ihriská a turnaje pomáhajú rodičia nórskeho detí, keďže len veľmi málo ukrajinských rodičov má prístup k autu.

Náboženské spoločenstvá sa tiež aktívne snažia začleniť utečencov a poskytujú pomoc pri odvoze na bohoslužby.

Viacerí Ukrajinci žijú v Alte už mnoho rokov a sú dobre integrovaní. V čase vypuknutia vojny miestnu univerzitu navštevovalo aj viacero študentov z Ukrajiny. Z ich iniciatívy vznikol ukrajinský spolok, ktorý zastáva funkciu hovorcu a pomocníka pre prichádzajúcich utečencov.

Finančná podpora zo strany nórskeho štátu na denné výdavky utečencov z Ukrajiny je minimálna. Utečenci preto dostávajú potravinové balíčky, ktoré poskytuje organizácia Alta Food Central.

Ide o neziskovú organizáciu, ktorá poskytuje potraviny darované obchodmi s potravinami s cieľom znížiť plytvanie potravinami. Ďalší darcovia a podniky poskytujú potraviny aj finančnú podporu. Koordináciu pomoci vykonávajú dobrovoľníci a ľudia v núdzi si môžu balíčky vyzdvihnúť v konkrétnych dňoch počas týždňa.

Mimovládne organizácie sú pre IMDi dôležitými partnermi. Prostredníctvom svojich tímov, dobrovoľníckych centier alebo klubov pomáhajú s integráciou utečencov do miestnych komunít. IMDi dokonca s viacerými mimovládnymi organizáciami pôsobiacimi na celoštátnej úrovni podpísala memorandum o spolupráci.

Miestna samospráva ako aj mimovládne organizácie môžu zvýšiť účasť usídlencov v miestnej komunite aj tým, že ponúkajú a vytvárajú príležitosti pre stretávanie sa usídlencov s miestnym obyvateľstvom. IMDi každoročne poskytuje mimovládnym organizáciám granty na integračnú činnosť. Cieľom grantov je zlepšiť informovanosť o integrácii a zvýšiť dôveru a účasť usídlencov a ich detí v rôznych oblastiach života spoločnosti. Takéto finančné prostriedky sú k dispozícii už niekoľko rokov, ich výška sa ale výrazne zvýšila v dôsledku ukrajinskej utečeneckej krízy.

Mimovládna organizácia s celoštátnou pôsobnosťou dokonca môže požiadať o peniaze od IMDi, ktoré následne rozdelí svojim členským organizáciám. Príkladom je napr. organizácia DNT, ktorá sa venuje outdoorovým aktivitám a má celoštátnu pôsobnosť. Miestna organizácia v Alte, získala prostredníctvom svojej materskej organizácie finančné prostriedky na organizovanie rybárskych výletov pre mladých dospelých z Ukrajiny alebo na jazdy na psích záprahoch pre deti. Ďalším príkladom je šachový klub Alta, ktorý pozýva ukrajinské deti a mládež na šachové turnaje.

Na žiadosť samosprávy o pomoc pri začleňovaní reagovali aj miestne organizácie pôsobiace v kultúre. Utečencom z Ukrajiny ponúkli bezplatné vstupenky na koncerty a kultúrne podujatia, ako aj vytvorenie nových programov. Príkladom je každoročný festival klasickej hudby Festivalta v meste Alta, ktorý svoj otvárací koncert vo februári 2023 venoval obetiam vojny na Ukrajine a hral hudbu ukrajinského skladateľa Silvestrova sprevádzanú čítaním ukrajinskej poézie.

Ďalším nástrojom pre posilnenie začlenenia utečencov z Ukrajiny do miestnej komunity je ich zapájanie do dobrovoľníckej práce. Jedným z príkladov je každoročný futbalový turnaj pre deti v meste Alta. Pomoc dobrovoľníkov na tomto podujatí je kľúčová, keďže turnaj priláka cca 3000 účastníkov, ktorí potrebujú podporu. Utečenci z Ukrajiny pomáhali pri príprave a podávaní jedla pre mládež. Ako jeden z ukrajinských dobrovoľníkov skonštatoval „je to dobrý pocit podať pomocnú ruku a dobrovoľníctvo je terapia, ktorá odpútava myseľ od vojny“. Jeden z koordinátorov tvrdí, že dobrovoľníctvo posilňuje väzbu utečencov na miesto a zviditeľňuje ich ako miestnych občanov.

Približne 10 % obyvateľov Alty tvoria prisťahovalci, v politickej diskusii ale ich hlas počuť len zriedka. Mestská rada mesta Alta sa nedávno rozhodla vytvoriť poradnú Radu pre prisťahovalcov s cieľom posilniť ich hlas a účasť na spoločenskom živote. Rada pre prisťahovalcov sa bude usilovať o to, aby sa Alta stala inkluzívnejším, otvorenejším a tolerantnejším mestom, kde sa občania z iných krajín môžu plnohodnotnej podieľať na živote miestnej komunity a ich účasť je viditeľná a uznávaná.

Príklady inklúzie

V reakcii na požiadavku o inklúziu ponúkli miestne kultúrne organizácie v Alte ukrajinským utečencom bezplatné vstupenky na koncerty, kultúrne podujatia a začlenili Ukrajincov aj do programu. Jedným z príkladov je každoročný festival klasickej hudby Festivalta, ktorého otvárací koncert vo februári 2023 bol venovaný obetiam vojny na Ukrajine a na ktorom zaznela hudba ukrajinského skladateľa Silvestrova sprevádzaná čítaním ukrajinskej poézie.

Ďalším príkladom snahy o začlenenie ukrajinských utečencov do miestnej komunity je ich zapojenie do dobrovoľníckej práce. Je to napríklad každoročný futbalový turnaj pre deti v Alte, na ktorom 3000 účastníkov potrebuje pomoc pri organizácii praktických úloh. Ukrajinskí utečenci pomáhali pri príprave a podávaní jedla pre mládež. Jeden z Ukrajincov hovorí, že je to dobrý pocit podať pomocnú ruku a dobrovoľnícka práca (dugnad) je ako terapia, ktorá odpútava myseľ od vojny. Jeden z koordinátorov tvrdí, že dobrovoľnícka práca posilňuje väzby utečencov na mesto a pomáha im tiež zviditeľniť sa ako miestni občania.

Približne 10 % obyvateľov Alty tvoria prisťahovalci, ale ich hlasy len zriedka zaznievajú v politickej diskusii. Mestská rada v Alte nedávno rozhodla o vytvorení poradnej Rady pre prisťahovalcov s cieľom posilniť ich hlas, prácu a spoločensú účasť. Rada pre prisťahovalcov sa bude snažiť aby sa Alta stala inkluzívnejším, otvorenejším a tolerantnejším mestom, kde sa občania z iných krajín môžu podieľať na miestnej komunite.

Záver

Prílev utečencov do Nórska spôsobený ruskou inváziou na Ukrajinu bol výzvou pre nórsky systém prijímania utečencov, nakoľko počet utečencov bol oveľa vyšší ako počas bežného roku. Zvýšený nápor si vyžiadal určité úpravy legislatívy a postupov ošetrojúcich prijímanie a usídľovanie utečencov z Ukrajiny v Nórsku. Významnú úlohu zohrali aj subjekty sociálnej ekonomiky, najmä mimovládne organizácie, ktorých zapojenie bolo do veľkej miery založené na už existujúcich dohodách a spolupráci.

Niektoré väčšie a etablované mimovládne organizácie s celoštátnou pôsobnosťou, ako napríklad Červený kríž a Norwegian People's Aid, uzavreli s IMDi formálne dohody o účasti na prijímaní a usídľovaní utečencov z Ukrajiny. Mnohé ďalšie mimovládne organizácie zohrávali a stále zohrávajú dôležitú úlohu pri organizovaní podujatí s cieľom posilniť integráciu utečencov z Ukrajiny. Vo veľkej miere sú financované nóorskymi orgánmi na základe projektových žiadostí. To, ktoré mimovládne organizácie zohrávajú hlavnú úlohu pri organizovaní takýchto aktivít, sa môže líšiť podľa jednotlivých regiónov. Počas ukrajinskej utečeneckej krízy však bola zaznamenaná silná vlna mobilizácie mimovládnych organizácií, rovnako ako počas utečeneckej krízy v roku 2015, keď Nórsko, ako aj veľká časť Európy, zaznamenalo bezprecedentný prílev utečencov, predovšetkým zo Sýrie a Afganistanu.

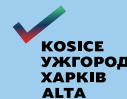
Nová situáciu, ktorú vysoký nápor utečencov z Ukrajiny priniesol je, že utečenci z Ukrajiny, predovšetkým vo veľkých mestách, sa ocitli v situácii, keď sú odkázaní na darované potraviny, použité oblečenie a iné nevyhnutné veci od mimovládnych

organizácií, nakoľko finančné dávky, ktoré dostávali, jednoducho nestačili na pokrytie ich základných potrieb. Informácie o tejto situácii v Nórsku vyvolali istú vlnu pobúrenia na strane verejnosti a posilnili dojem, že hoci podpora zo strany nórskeho orgánov bola nedostatočná, mimovládne organizácie zohrávajú pri pomoci utečencom v Nórsku veľmi dôležitú úlohu.

Úloha mimovládnych organizácií sa v reakcii na prílev utečencov posilnila. Mobilizovali a koordinovali sa však s nóorskymi orgánmi v zmysle zväčša dobre zavedených štruktúr spolupráce a finančnej podpory.

Referencie:

- Alta kommune (2022) Anmodning av bosetting av flyktninger i 2023 – Alta kommune. 9. decembra 2022. <https://publikum.alta.kommune.no/publikum/DmbMeeting/385>
- Brekke, J. – P. & Fladmoe, A. (2022). Holdninger til innvandring, integrering og mangfold i Norge: Integreringsbarometeret 2022 (2022:6). Institutt for samfunnsforskning. https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskningxmlui/bitstream/handle/11250/2999496/Rapp_ort_2022-6_Integreringsbarometeret_2022.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- Hernes, V., Deineko, O., Hånda Myhre, M., Liudden, T. & Balke Staver, A. (2022) Ukrajinskí utečenci – skúsenosti z prvej fázy v Nórsku. (Správa NIBR 2022:11) Nórsky inštitút pre výskum miest a regiónov.
- Søholt, S. & Dyb, E. (2021). Avtalt selvbosetting. En bærekraftig ordning for framtidig bosetting av flyktninger? [Správa NIBR 18]. Nórsky inštitút pre výskum miest a regiónov.
- Taraku, S. & Halse, A.C. (2022) Mottak av ukrainske flyktninger- Erfaringer og lærdommer fra 2022. Notat fra Tankesmien Agenda.

Cities in the
Enlarged
European
Area

Granty EHP predstavujú príspevok Islandu, Lichtenštajnska a Nórska k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

Majú dva hlavné ciele: znižovanie ekonomických a spoločenských rozdielov v Európe a posilňovanie vzájomných vzťahov medzi prispievateľskými krajinami a 15 krajinami EÚ v strednej a východnej Európe a v Pobaltí.

Tri prispievateľské štáty úzko spolupracujú s EÚ prostredníctvom Dohody o Európskom hospodárskom priestore (EHP). Ako donori postupne v rokoch 1994 až 2014 poskytnú prostredníctvom grantových schém 3,3 miliardy eur. Granty EHP na obdobie 2014 – 2021 dosahujú 1,55 miliardy eur. Prioritami tohto obdobia sú:

1. Inovácie, výskum, vzdelávanie a konkurencieschopnosť
2. Sociálna inklúzia, zamestnanosť mladých a odstraňovanie chudoby
3. Životné prostredie, energia, zmena klímy a nízko uhlíkové hospodárstvo
4. Kultúra, občianska spoločnosť, dobré spravovanie a základné práva
5. Spravidlivosť a vnútorné záležitosti

Granty EHP sú financované spoločne Islandom, Lichtenštajnskom a Nórskom podľa ich HDP.

Oprávnenosť čerpať tieto granty odráža kritériá stanovené pre Kohézny fond EÚ, ktorý je určený pre členské štáty s hrubým národným produktom (HNP) na obyvateľa nižším než 90 % priemeru EÚ.

Všetky projekty sú vo výške 15 % spolufinancované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.